గీర్వాణ భాషాభ్యాసం

1

సింహళదేశ రాజకుమారిక లీలావతీదేవికీ, హాల సాతవాహన చక్రవర్తికీ వివాహం జరిగి అప్పుడే రెండు మాసాలైంది. నూతన వసంతోదయంతో ప్రతిష్ఠాన నగరోద్యానాలన్నీ కోకిల కాకలీ కుహూ కుహూరావాలతో కలకలలాడి పోయాయి. నవోఢ లీలావతీదేవి అంతఃపుర ప్రవేశ మహోత్సవ సమయంలో ఆ పరిసరోద్యాన వనాలే కాక అంతఃపుర స్తంభాలు కూడా చిగిరించి పుష్పించాయని అందరూ అనుకున్నారు.

అయితే హాల సాతవాహన చక్రవర్తి పట్టమహిషి మలయవతీదేవి హృదయానికి మాత్రం ఆ ఉదంతం కేవలం శిశిరర్తువుగా పరిణమించింది.

పట్టమహిషి అయిన తరువాత మరి నూతన వధూ గృహ ప్రవేశ మహోత్సవానికి వేంచేయక పోవడం సముచితం కాదన్న కారణం చేతనే ఆ మహోత్సవాని కామె విచ్చేసింది. మిగిలిన రాణివాసపు రాణులందరు ఆ కొత్తరాణికి తామే చేజేతులా కర్పూర నీరాజనాలే ఎత్తారు.

కాని మలయవతీదేవి పట్టమహిషీ గౌరవ భారంతో తులతూగుతూ లీలావతీదేవి నొక్కమా రలవోకగా ఆశీర్వదించింది.

అటుపిమ్మట దీప దీపాల వేళ మళ్ళీ లీలావతి పట్టమహిషికి పాదాభివందనం చెయ్యడం కోసమని ప్రత్యేకంగా ఆమె భవంతికి విజయం చేసింది.

పట్టమహిషి చెలికత్తెలు, దాసీలు ఆమెకు కర్పూర మంగళ హారతు లెత్తి సగౌరవంగా ప్రత్యుత్థానం చేసి ఎంతో మర్యాదగా లోపలికి తోడుకు పోయారు. తరవాత కొంత సేపటికి నూతన వధువు తిరిగి స్వీయ ప్రాసాదానికి మరలిపోయింది.

గీర్వాణ భాషాభ్యాసం

మలయవతి సంజవేళ కర్పూర
రాజ్ఞి లీలావతి కజ్జలనీల కటాక్ష రేఖా
సక్తితో పరిశీలించింది.

"అందగత్తెలైన రాజకుమారికల నెన్నిక చెయ్యడంలోను, వారిని కోరి కోరి వివాహ మాడడంలోను చక్రవర్తి బహు సమర్థులు!" అను కొన్నది పట్టమహిషి మలయవతి. ఆపైన ఒక దీర్ఘ నిశ్శ్వాసం విడిచి పెట్టింది. పిమ్మట ఆమె చెక్కిళ్ళపై రెండే రెండు కన్నీటి బిందువులు నెమ్మదిగా నెమ్మది దిగజారాయి.

హాలచక్రవర్తి దక్షిణాపథ సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకము, పట్టమహిషి మలయవతీదేవి కల్యాణ మహోత్సవము ఒకే శుభ ముహూర్తంలో జరిగాయి. నాటినించీ చక్రవర్తికి అప్పుడే నాలుగు వివాహ మహోత్సవాలు జరిగాయి. సింహళరాజకన్యా పరిణయంతో ఆరవ వివాహం కూడా జరిగి పోయింది!

ఇన్నాళ్ళనించీ ఇన్ని వివాహ మహోత్సవాలు జరిగినా మలయవతీదేవి పట్టమహిషీ గౌరవ మర్యాదలకు, మన్ననలకు అంతగా లోటుపాటు లేవీ జరగ లేదు. కాని, కొత్త రాణి లీలావతి యౌవన సౌందర్యా లవలోకించేసరికి పట్టమహిషికి పంచ ప్రాణాలు పైపైనే ఎగిరిపోయినట్టయింది. నాటితో తన ప్రాభవం అంతా అస్తమించి పోయినట్టే అని ఆమె పరి పరి విధాలుగా వాపోయింది.

హాలచక్రవర్తి కప్పుడే యాభైయోపడి ప్రవేశించింది. అయినా అంతలోనే ఆయనకు ఆరు వివాహ మహోత్సవాలు జరిగి పోయాయి.

మంత్రి సామంత పురోహితాది చక్రవర్తి పరివారం అంతా ఆ వివాహాలు అర్ధధర్మ ప్రతిష్ఠాపన కత్యంతావశ్యకములనీ, చక్రవర్తి వైదికమత ప్రతిష్ఠాపన కోసం భూలోకంలో ప్రత్యక్షంగా అవతరించిన ధర్మదేవతా స్వరూపులనీ వేనోళ్ళ ప్రశంసించారు.

దాని కొక చిన్న కారణం కూడా లేకపోలేదు. పట్టమహిషివల్ల చక్రవర్తి కొకే ఒక మగ సంతతి కలిగింది. ఇక మిగిలిన రాణులెవరికీ సంతానమే కలగ లేదు. ఒక కుమారుడున్నా లేకపోయినట్లే అని మన ధర్మ శాస్త్రా లుద్ఘోషిస్తున్నాయి కనక చక్రవర్తి తిరిగీ మగసంతు కలిగే

వరకు అనవరత కళ్యాణ మహోత్సవాలలో మునిగి తేలుతూండ వలసిందే నని పురోహితులంతా ముక్త కంఠాలతో ప్రవచించారు!

చక్రవర్తి మంత్రులందరు దక్షిణాపథ సామ్రాజ్య స్థైర్యానికీ కళ్యాణ మహోత్సవాలు కేవలం పెట్టని కోటలనీ, వీటివల్ల చక్రవర్తి యశోనర్తకి స్వీయనృత్యచాతుర్యంతో దిగ్దిగంతాలలో దేవతానీకానికి కనులు మిరుమిట్లు గొలుపుతున్నదనీ ఎన్నో విధాల ఎలుగెత్తి చాటారు.

కాని, పట్టమహిషి కీ స్తోత్ర పాఠాలన్నీ కేవలం అర్థవాదాల వరుగానే వినిపించాయి.

"చక్రవర్తికేమి, మహారాజులు! ఆయన నిత్య నూతన ప్రియులు. అంతఃపురం అంతా అనవరతంగా నిత్య కల్యాణాలతోను, పచ్చతోరణాలతోను విలసిల్లుతూండడమే వారికి కావలసింది! నేను నిత్యము గృహ దేవతలను కోరుకునేదీ అదే! వారి ఆనందమే నా ఆనందం! లేక లేక నాకు కలిగిన వంశాంకురం పది కాలాలపాటు పచ్చగా వుంటే నా కదే పదివేలు!" అని ఆమె పక్కగా నిలబడి వింజామర మెల్ల మెల్లగా విసురుతూన్న చెలికత్తె సేవంతికకు వినపడీ వినబడనట్టుగా అతి నెమ్మదిగా గొణుగుకొన్నది.

చెలికత్తె సేవంతిక దానికేమీ సమాధానం చెప్పలేదు. అలాగే నెమ్మది నెమ్మదిగా వింజామర వీచింది.

లీలావతి అంతఃపుర ప్రవేశం జరిగినప్పటినుంచీ పట్టమహిషి తన ప్రాసాదం విడిచిపెట్టి ఒక్కమారైనా ఉద్యాన వనం వైపు తొంగి చూడలేదు. నాటినించీ ఆమెకేదో తీరని మనోవ్యథ పట్టుకొని వేధిస్తున్నదనీ, అందువల్లనే అలాగ కుమిలి కృశించి పోతున్నదనీ చెలికత్తె సేవంతిక గ్రహించింది. అయినా, శాయశక్తులా ఆమెకు కొంత ఓదార్పు కలిగించ వలెనని నిశ్చయించింది.

"ఏమైనా అంతంత మిడిసిపాటులు కూడదమ్మా!"

"ఎవరిమాటే, నీవనేది?"

"కొత్తరాణీగారి హెగ్గడికత్తెలకే మరి పట్టపగ్గాలు లేకపోతే ఇక ఆ అమ్మగారిమాట వేరే చెప్పాలా?"

మలయవతి తీవ్రంగా బొమముడి విరిచింది:

"ఇంతకీ ఏమి జరిగింది?"

"స్వయంగా కానుకలర్పించబోతే అనంగలేఖా దేవిగారికి కూడా చిన్నరాణీగారి దర్శనమే లభించలేదట!"

"ఔరా!"

"నేను విన్నవించేది ఆవగింజలో అర్ధభాగంకూడా కాలేదు! చిత్తగించదలచితే ఇంకొక్క చిన్న విశేషం కూడా విన్నవించుకుంటాను."

మలయవతి అలాగే ఆశ్చర్యపోతూ జిజ్ఞాసార్థకంగా సేవంతిక వైపు చూచింది:

"చక్రవర్తి నిన్న దీప దీపాలవేళ చిన్న రాణీగారి అంతఃపురానికి విజయం చేశారట!"

"ఓహో, అలాగా! ఆ తరవాత?"

"వారికికూడా లీలావతీదేవి అంతఃపురం ద్వారందగ్గర గడియసేపటివరకు పడిగాపులు పడి ఉండవలసిన అవస్థ పట్టిందట!"

"అవును మరి! వా రంతగా దాసానుదాసులుగా మారిపోయిన తరువాత ఎదటివా రెంతగానైనా కించపరచి తీరతారు! ఇందులో వింత ఏముందిలే? ఇంతకీ ఆ లీలావతి కెందుకే అంత మిడిసిపాటు?"

"ఉన్న రాణులందరిలోను మరింక తానే మహా సౌందర్యవతినని!"

"అంతమాత్రం చేత చక్రవర్తిని కూడా కించెపరచాలా?"

"అంతేకాదు! తానొక గొప్ప గీర్వాణభాషా విదుషీమణిననీ, ఇక్కడి రాణులందరు కేవల నిర్గంధ కుసుమాలనీ ఆమె ఈసడించికొట్టి మాట్లాడని క్షణమే లేదట!"

"వచ్చి రెండునెల లయిందో లేదో - అప్పుడే అంత టెక్కు, గర్వం బలిసిందా? ఇంతకీ ఆమె ననవలసిన పనేముందిలే! దీనికంతటికీ మూలకారణం ఆయనేలే!"

"మీరింకా పాతకాలం ధోరణిలోనే ఉన్నారమ్మా! లీలావతీదేవిగారి హెగ్గడికత్తె కూడా తానొక మహారాణి అన్నట్టుగా నన్నీసడించి వేసింది!"

"ఎప్పుడు?"

"మొన్న."

"అలాగా! దాని పేరు?"

"మల్లిక."

అంతలోనే దూరంగా ద్వారందగ్గర మల్లిక ప్రత్యక్షమైంది. సేవంతిక "అదేనమ్మా! ఆ మల్లికే ఎందుకో మీ దర్శనానికి వచ్చింది" అని వేలెత్తి చూపించింది.

అటుపిమ్మట మలయవతి అనుమతి తీసుకొని మల్లికను లోపలికి తోడుకువచ్చింది.

మల్లిక లోపలికి వస్తూనే నుదుటిపై దోసిలి ఒగ్గి నిలబడింది. మరునాటి సాయంకాలంవేళ వసంతోత్సవం జరుగనున్నదనీ, తదనంతరం చక్రవర్తి రాణులందరితోను కలిసి అంతఃపురోద్యానవన సరోవరంలో జలక్రీడలాడనున్నారనీ, దానికి విచ్చేయవలసిందని చక్రవర్తి స్వయంగా అభ్యర్థిస్తున్నారనీ సవినయంగా విన్నవించింది. పట్టమహిషి మల్లిక కేసి నిశితంగా చూసింది.

"చక్రవర్తి ఇప్పుడెక్కడ ఉన్నారే?"

"లీలావతీదేవీ, వారు ప్రస్తుతం చతురంగ ఖేలనంలో తన్మయులై ఉన్నారు." అని చెప్పి మల్లిక సవినయంగా సెలవు తీసుకొని వెంటనే అక్కడినించి వెళ్ళిపోయింది.

"చూశారమ్మా దాని పొగరు!" అన్నది సేవంతిక.

కాని, పట్టమహిషికదేమీ బోధపడలేదు.

"వెళ్ళేటప్పుడు మల్లిక 'చూడు, నేనెంతదాన్నో' అన్నట్టుగా నాకేసి చూసి ఒక చిరునవ్వు విసిరి కొట్టింది!"

"నేనది గమనించలేదే!"

"సరే. రేపు మీరు జలక్రీడకు విజయం చేస్తున్నారుగదా! అప్పుడే తెలుస్తాయి మీ కొ రాణీగారి ఒయ్యారాలు, ఆమె చెలికత్తె మల్లిక వగలూను! ఇంతలోనే తినబోయే వంటకాలరుచి వర్ణించనేల?" అని సేవంతిక అల్లాగే వయ్యారంగా వింజామర వీస్తూ ఉసూరుమన్నట్టొక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టింది. పట్టమహిషికూడా అలాగే ఆమె వైపు విస్తుపోయి చూసింది.

2

ఆంధ్రశాతవాహన రాజధాని ప్రతిష్ఠాన నగరం నవ వసంతోత్సవ కోలాహలంతో తలమునకలైనది. విశాల దక్షిణాపథ సామంత రాజన్యులందరు ధన కనక వస్తువాహనాది సంపదలతో ఆ వసంతోత్సవానికి విచ్చేసి, హాలశాతవాహన చక్రవర్తి కనేకమైన అమూల్యములైన కానుకలర్పించి, చక్రవర్తి కరుణా కటాక్ష వీక్షణానికి పాత్రులై ధన్యులమైనామని భావించారు.

ఆనాడు ధాన్య కటక నగరంకూడా ఆంధ్రశాతవాహన చక్రవర్తులకు రాజధానీ నగరమే అన్నంత మహా ప్రసిద్ధి వహించింది. శాతవాహన చక్రవర్తులు సంవత్సరంలో చాలాకాలం ధాన్యకటక నగరంలోనే నివసించేవారు. అయితే, ప్రతిష్ఠానం ప్రాచీన శాతవాహన చక్రవర్తులకు రాజధానిగా పేరుపొంది ఉండడంవల్ల అప్పుడప్పు డక్కడ కూడా విడిది చెయ్యడం ఆ చక్రవర్తులందరికీ ఒక పరిపాటి.

ఆనాటి వసంతోత్సవానికి ధాన్య కటక నగరంనించి ఎందరెందరో ప్రాకృతగాథా కవీశ్వరులు, వీణా వేణు మృదంగాది వాద్య నిపుణులు, నర్తకీ నర్తకులు, షడ్దర్శనీ పారంగతులు, ఇంకా ఎందరెందరో వివిధ శాస్త్ర విద్వాంసులు విచ్చేశారు. హాలశాతవాహన చక్రవర్తికి ప్రాకృత గాథలంటే ప్రాణం. ఒక్కొక్క గాథ కొకప్పుడు చక్రవర్తి సహస్ర దీనారాలు కూడా సమర్పించడం కద్దు. ఒక్కొక్క గాథా సంపాదన కోసం చక్రవర్తి చేసే విశ్వప్రయత్నాలు చూచి కవీశ్వరులెందరో తమ తమ గాథా రచనలతో ప్రతిష్ఠాన నగరానికి విచ్చేశారు.

మొట్టమొదటగా ఆ చిన్న చిన్న గాథలన్నీ పరిశీలించి, వానిలో రత్నశలాకలవంటి గాథలు కొన్ని ఏర్చి కూర్చి, అవి చక్రవర్తికి నివేదించే ప్రత్యేకాధికారం ఆనాటి వసంతోత్సవాలలో గుణాఢ్య ప్రధానామాత్యునిపై పడింది. అయితే చక్రవర్తి స్వయంగా నిర్వహించే ఆ ఘన కార్యం గుణాఢ్య మంత్రి భుజస్కంధాలపై ఒకించుక ఒరిగిందనగానే చక్రవర్తి అమాత్య వర్గంలో ఒక విచిత్రమైన కల్లోల కలకలం చెలరేగింది!

అందులోను అమాత్యుడు శర్వవర్మ కది మరింత కన్నెర్రగా తయారయింది. చక్రవర్తి మహానుగ్రహ కటాక్షాని కది ఒక నాందీ ప్రస్తావన కావచ్చుననీ, ముందు ముందు గుణాఢ్య మహామంత్రి ఇతోధికంగా చక్రవర్తి బహుమానాదరాలకు పాత్రం కావచ్చుననీ శర్వవర్మ గ్రహించి వేశాడు.

గుణాఢ్యుడే ప్రధానామాత్యుడైనా చక్రవర్తికి శర్వవర్మపై బాగా ప్రత్యేకాభిమానం ఏర్పడింది ఇటీవల. సింహళ రాజకన్యక లీలావతీదేవి కళ్యాణోత్సవ రూపకానికి నాందీ ప్రస్తావన చేసిన సూత్రధారుడు శర్వవర్మే. ఆ వివాహం ద్వారా శాతవాహన సామ్రాజ్యానికి శత్రు మండలంగా నిలిచిన సింహళం మిత్రమండలంగా మారిపోయింది. ఇది శర్వవర్మ స్వీయప్రతిభా చాకచక్యంవల్ల సాధించిన ఘనకార్యమని చక్రవర్తి బహుధా ప్రశంసించాడు.

అయితే, ఆ ప్రాకృత గాథారత్న పరీక్షక గౌరవం గుణాఢ్య మంత్రికే కట్టబెట్టనేల? ఆ మాత్రం అల్పగౌరవానికి నేను తగనా? అని అనేక విధాలుగా మథన పడ్డాడు శర్వవర్మ.

అసలు సామాన్య శ్లోకాలకన్నా హ్రస్వతరమైన ప్రాకృతగాథల కీవిధంగా సువర్ణ దీనార శతసహస్రాలు గుమ్మరించడం శర్వవర్మకు సుతరామూ రుచించ లేదు. అసలు కవిత్వానికీ అతనికీ సగమెరుక. అందులోను ప్రాకృత గాథా కవిత అంటే అతనికి మరీ రోత. ప్రాకృతగాథా కవులంటే కేవలం ఎందుకూ కొరగాని వ్యర్థులనీ, నట విట విదూషకులయినా వారికన్నా కొంత వరకు నయమే అనీ అతని దృఢాభిప్రాయం!

శర్వవర్మ షట్ఛాస్త్రాలు హృత్కృవిలిగా పఠించిన మహావిద్వాంసుడు. ప్రత్యేకంగా కౌటిల్య నీతిలో అత డెంతైనా ఘటికుడు! గుణాఢ్యునికన్నా వేయిమడుగు లెక్కువ లోకజ్ఞుడు. అందువల్లనే రాజ్యతంత్ర నిర్వహణలో చక్రవర్తి ప్రత్యేకంగా అతనితోనే మంతనాలు సాగిస్తూ వుంటాడు.

అయితే, ఆ గాథారత్న పరీక్షాధికారం గుణాఢ్యమంత్రి కీయడంలో రహస్యమేమో! దానిలో ఏదో కొంత నిగూఢార్థం వుండి తీరాలని శర్వవర్మ నిశ్చయించాడు.

శర్వవర్మ ఆస్థానంలో చక్రవర్తి ముఖతః వెలువడిన చిన్ని చిన్ని చిరునవ్వులకు కూడా ఏదో అంతరార్థం వుండి తీరాలని అతి జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తూంటాడు. అలాగే అమాత్యులలోను, చివరి కిక అంతఃపుర పరిచారికలలోను బయలుదేరే చిన్న చిన్న ఛలోక్తులలోను, పరిహాస ప్రసంగాలలోను ఏవేవో రహస్య రాజకార్య భాష్యాలు వెలువడు తూంటాయని అతని అభిప్రాయం!

అందుచేతనే ప్రతి చిన్న విషయము వేగులద్వారా పరిశీలిస్తే తప్ప అతని కిక ఆ రాత్రి నిద్ర పట్టదు. అంతఃపుర పరిచారికలలో కూడా అతని కొందరో రహస్య రాజకార్యా లెరిగించే దూతికలున్నారు.

ఆ రాత్రి శర్వవర్మ గోదావరీ తీర ప్రాసాదంలో రహస్య మంత్రాగారంలో అంతఃపుర పరిచారిక సేవంతిక కోసం నిరీక్షిస్తూ కూర్చున్నాడు.

ప్రతిష్ఠాన నగర రాజవీధులలో హస్త్యశ్వరథాది యానాల సందడి క్రమ క్రమంగా సమసి పోయింది. కాని, నట విట విదూషకాది విలాస పురుషులు కొందరు కొంద రింకా గోదావరీనదీ సైకతాల్లో విహరిస్తూనే వున్నారు. శర్వవర్మ కా నగరం అంతా అప్పుడే చిరువెన్నెలలో గూటికి చేరి నెమ్మది నెమ్మదిగా రెక్కలల్లల్లాడిస్తూన్న ఒక మహా విహంగంలా భాసించింది.

అతని హృదయంలో కూడా ఒక జిజ్ఞాసా విహంగం రెక్కలల్ల ల్లాడిస్తూనే వున్నది. అయితే, అతడా విహంగమంపై అధిరోహించి ఆకాశంలో మహామాత్యాధికార తరంగ జలాలలో ఉయ్యాల లూగ వలెనని ఉవ్విళ్ళూరుతున్నాడు.

అంతఃపురంలో ఏదో ఒక చిన్న గాలి దుమారం చెలరేగిందనీ, అది చిలికి చిలికి గాలి వాన కానున్నదనీ అతనికి కొంచెం చూచాయగా తెలిసింది. అంతఃపురాభ్యంతర మందిరాలలో చెలరేగిన గాలి దుమారాలు కూడా ఒక్కొక్కప్పుడు రాజ్యతంత్రంలో పెద్ద గాలి వానలుగా చెల రేగడం అనేకమారు లతని అనుభూతిలోనికి వచ్చింది. కనకనే సేవంతిక రాకకై అత డంత నిశితంగా నిరీక్షిస్తున్నాడు. ఆమె సామాన్యంగా అతని రహస్య మందిరానికి వచ్చేవేళ ఇంకా దాటి పోలేదు. అయినా ఆమె

రాక కోసం అనుక్షణము నిరీక్షిస్తున్న శర్వవర్మ కామె బాగా జాగు చేసినట్లే కనిపించింది.

అంతలోనే సేవంతిక లోపలికి వచ్చింది. ఆమెను చూడగానే శర్వవర్మ ఒక చిరునవ్వు నవ్వి—

"నీ వీ వేళ ఇప్పుడిప్పుడే వికసించిన సేవంతి లాగున్నావే!" అన్నాడు.

సేవంతిక కొంచెం సిగ్గుపడి - "అవును! ఎంత తొందరగా బయలు దేరినా కొంచెం ఆలస్యమే అయింది" అని మరి మాటాడలేక అలాగే నిలుచుండి పోయింది.

ఆమె కావేళ శర్వవర్మ ముఖకవళిక చూడగానే లోలోపల ఏదో గుబులు బయలుదేరింది.

శర్వవర్మ కార్తికేయ మంత్రోపాసకుడు. భ్రూవల్లికలు రెండు ఏకైక వినీల వల్లికగా స్ఫురించే అతని ఫాలంపై దిద్ది తీర్చిన కుంకుమ తిలకం తిలకించేసరికి ఆమెకు హఠాత్తుగా నిటలాక్షుని ఫాలలోచనమే సందర్శించినట్టయింది!

శర్వవర్మ ఆమెకు కొంచెం ఉల్లాసం కలిగించడానికే ఆ విధంగా పరిహాస ప్రసంగం ప్రారంభించాడు. కాని, ఛురికాగ్రాల్లా మెరిసే అతని చిన్న చిన్న కన్నుల నూది చూపులు, శూలాగ్రంగా స్ఫురించే అతని కుమ్న నాసిక, ఆ సుదీర్ఘ ముఖము పరిశీలించేసరి కామె మరి మాటాడ లేక పోయింది. శర్వవర్మ అది గ్రహించి ఒక చిరునవ్వు చిందించి నెమ్మదిగా తిరిగీ ప్రసంగం ప్రారంభించాడు:

"నీ ధోరణి చూస్తే అంతఃపురంలో ఏదో పెద్ద విశేషమే జరిగి నట్టుందే!"

"పెద్ద విశేషమే జరిగి వుండవచ్చునుగాని నాకేమీ తుద, మొదలు తెలియడం లేదు."

"ఇంతకీ ఏమి జరిగిందో?"

"చక్రవర్తి జలక్రీడలాడిన విషయం మీకెరిగిందేగదా!"

"తెలిసింది కాని పట్టపురాణి కూడా ఆ సమయాని కక్కడ వున్నారా?"

"ఉన్నారుగాని ఎందుచేతనో జలక్రీడ లింకా ముగియక ముందే ఎంతో చిన్నబుచ్చుకొని వెంటనే అక్కడినించి వెళ్ళిపోయారట!"

"'ట!' అంటున్నావే! ఆ సమయానికి నీవక్కడ లేవన్న మాట!"

"లేను!"

"మరి ఇదంతా నీకెలాగ తెలిసింది?"

"కొంచెం చూచాయగా విన్నాను."

"అయితే, పట్టమహిషి ఆ విధంగా కోపగించి వెళ్ళిపోవడానికి కారణం?"

"చిన్న రాణిగారేదో అని, వెటకారంగా నవ్వారట!"

"ఆ మాత్రానికే అంతగా చిన్నబుచ్చుకోవాలా?"

"సాక్షాత్తు చక్రవర్తే ఆ మాట విని క్షణకాలం ఖిన్నులైనారట!"

"తరవాత?"

"తరవాత లీలావతీదేవి ఆదేపనిగా విరగబడి నవ్వడం మొదలు పెట్టినదట!"

శర్వవర్మకు ఆమె చెప్పిందేమీ అవగాహన కాలేదు. అతనికి ప్రాణం విసిగిపోయింది.

"ఇంతకీ చివరికి ఏమిజరిగిందో మాత్రం బోధపడలేదు!" అన్నాడు కొంచెం విసుగ్గా.

"ఆ సమయంలో చక్రవర్తి ముఖంలో అంతగా వైమనస్యం గోచరించలేదు గాని, అటుపిమ్మట కొంతసేపటి కాయన తమ శయ్యా గృహంలోనికి వెళ్ళి పోయారట!"

"వెళ్ళి?"

"అటుతరవాత మరి ఎవరితోను ప్రసంగించలేదట!"

"రాత్రి భోజనమైనా చేశారా?"

"మరి ఎవ్వరితోను ప్రసంగించడానికే ఇష్టపడనప్పు డిక వారిదగ్గర భోజన ప్రసంగం ఎవరెత్తగలరు?"

"ఇంతకీ వా రా రాత్రి భోజనమే చెయ్యలేదన్న మాట?"

"లేదు!"

"దానికి కారణమేమో!"

"శిరోవేదనగా ఉన్నదని అన్నారట!"

"ఇంతకీ లీలావతీదేవి అంతగా విరగబడి నవ్వడానికి గల కారణమేమో!"

"అదే తిన్నగా తెలియడంలేదు."

కాని, ఆ కారణం తెలుసుకోవాలని శర్వవర్మ హృదయంలో విపరీతమైన తహతహ బయలుదేరింది. అయితే ఆమెవల్ల అంతకంటె విశేషాలేవీ తెలిసే అవకాశం లేదని తేలిపోయింది.

తరవాత ఆమెను పంపించివేసి ఇంకా ఇద్దరు ముగ్గురు అంతఃపుర పరిచారికలను పిలిపించి, ఆ విషయమే కొంచెం లోతుగా ప్రశ్నించాడు.

అలాగ కొంతసేపు మథనపడగా శర్వవర్మకు అంతఃపురంలో జరిగిన విషయాలన్నీ సంపూర్ణంగా అవగాహన అయ్యాయి.

వెంటనే ఆ విషయాల మూలంగా కొంతవరకు తన సంకల్పం నెరవేరే ఆశ లేకపోలేదని అనుకున్నాడు.

అంతలో అతని హృదయంలో హఠాత్తుగా ఏదో స్ఫురించింది. వెంటనే అతని ముఖంలో చిరునవ్వులు చిందులు తొక్కాయి!

3

శర్వవర్మ అంతఃపుర పరిచారికల నింకా కొంతమందిని పిలిచి తరిచి తరిచి ప్రశ్నించడంవల్ల విచిత్రమైన విషయాలెన్నో బయట పడ్డాయి. సేవంతికకు, మల్లికకు వైమనస్యా లేర్పడడం శర్వవర్మకు సులభంగానే అవగాహన అయింది. అయితే, చిన్న రాణి లీలావతీదేవి కంతటి గీర్వాణం బలిసిపోవడమే అతని కంతగా అవగాహన కాలేదు. దానికి చక్రవర్తి ప్రేమానురాగాలే ప్రధాన కారణమై ఉండవచ్చుననీ, దాని మూలంగానే ఆమె అంత విర్రవీగుతున్నదనీ అతడు గ్రహించివేశాడు. అయితే, ఇన్నాళ్ళనించీ చక్రవర్తి కిన్ని కల్యాణమహోత్సవాలు జరిగినా పట్టమహిషి మలయవతీదేవి గౌరవాదరాల కెన్నడూ ఎటువంటి లోపము కలగ

లేదు. ఇప్పుడీ విధంగా ఆమె గౌరవానికి కొంతవరకు భంగం కలిగ డానికి గల కారణమేమో అతనికి బోధపడలేదు. అటుపిమ్మట జల క్రీడోత్సవ సమయంలో చిన్నరాణి చేసిన అధిక్షేపానికి చక్రవర్తి అంత ఎక్కువగా ఖేదపడడానికి కారణమేమో కూడా అతనికి అవగా హన కాలేదు. క్రమక్రమంగా అదే అవగాహన కాగలదనీ, వానిలో ఏదో దురవగాహమైన రహస్యం అంతర్గర్భితమై ఉండవచ్చుననీ శర్వ వర్మ గ్రహించాడు. మొత్తంమీద పరిచారికలను కొందరిని తరిచి తరిచి ప్రశ్నించగా శర్వవర్మకు తెలిసిన జలక్రీడోత్సవ విశేషాలివి:

హాలసాతవాహన చక్రవర్తి రాణులందరితోను కలిసి వసంతో త్సవ వినోదాలలో మునిగి తేలుతూండగా క్రమక్రమంగా పొద్దు బాగా వాలిపోయింది. వసంత సాయంకాల వేళ ఎండ వేడిమి కొంచెం తగ్గినా ఆ ఉత్సవాలలో అలిసి సొలిసిన రాణులందరికీ హాల చక్రవర్తితో కలిసి జల క్రీడ లాడవలసిన సమయం సమాసన్నమైనదని అనిపించింది.

చక్రవర్తి అది గ్రహించి రాణులందరితోను కలిసి అంతఃపురోద్యాన వన సరోవరంలో ప్రవేశించాడు. పట్టపురాణి మలయవతీదేవి కూడా వారందరితోను కలిసి సరోవరంలో ప్రవేశించిందిగాని, లోలోపల ఆమె "చక్రవర్తి కింకా చిన్నతనం పోలేదు! కాకపోతే ఇన్నేళ్ళు ముదిరినా ఇంకా ఈ జలక్రీడ లేమిటి!" అని గొణుగుకొన్నది. అయినా, లోలో పల లేని ఉత్సాహం తెచ్చిపెట్టుకొని వారితో కలిసి మెలిసి జల క్రీడలలో ప్రవేశించింది.

ఆ సమయంలో సాంధ్యకాంతులు ప్రసరించిన సరోవరం అంతా రాణుల చెక్కిళ్ల కుంకుమరక్తిమ వ్యాపించినట్లుగా తళతళ లాడింది. జల క్రీడా కోలాహలంలో సరోవరంలో పొంగిన తరంగాలతోబాటు తామర పూవులేకాక, రాణుల తలకట్టులుకూడా ఒయ్యారంగా నృత్యం చేశాయి. రాణుల కర్ణాభరణాలలోను, తామరాకులపై చలించే నీటి బిందువులలోను సంధ్యా పద్మరాగ రత్నప్రభ బాగా విజృంభించింది. మల్లిక, సేవంతికలు సరోవర తీరంపై నిలబడి చక్రవర్తి సేవావసరాలకోసం ఎదురు తెన్నులు చూస్తున్నారు.

ఏ రాణితో కలిసి ఎక్కువగా వినోదించినా ఇతర రాణుల వీక్షణా లెర్రబడగలవేమో అనే భయంతో శాతవాహన చక్రవర్తి అందరి యెడల సమానానురాగమే ప్రదర్శిస్తూ అత్యంత చాకచక్యంతో జలక్రీడ లాడుతున్నాడు. అందులోను పట్టమహిషి యెడల మరింత అనురాగం ప్రదర్శిస్తున్నాడు.

చిన్నరాణి లీలావతి అది కనిపెట్టింది. కొంచెం పక్కగా నిలబడిన అనంగలేఖకేసి చూసి కన్ను గీటి చిరునవ్వు చిందించింది:

“లోలోపల లేని అనురాగాలు పైపైకి నటించడంలో చక్రవర్తి చాలా చతురులు సుమా!”

అనంగలేఖ కా మాటతో చెక్కిళ్ళెర్రబడ్డాయి. లీలావతి పట్టమహిషిని ఎత్తి పొడవడానికే ఆ విసురు విసిరింది. కాని, అనంగలేఖ అది తన మీదనే ప్రయోగించినదని అనుమానపడింది. అటు పిమ్మట ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచింది:

“ఆ! దీనిలో అంత విడ్డూరం ఏమి ఉన్నదమ్మా! వారి ఇచ్చకాలన్నీ కేవలం మూనాళ్ళ ముచ్చటలే!”

లీలావతి కా మాట బాకులా పొడుచుకుంది:

“చక్రవర్తి మనసెరిగి మసలుకోలేనివారి కలాగే అనిపిస్తుంది. కాని, వారు మీ రనుకున్నంతటి చపలచిత్తులు కారు!”

“కాకేమి! కొంచెం ఓపికపడితే అన్ని ముచ్చటలు వాటంతట అవే బైటపడి పోతాయి!” అని అతి హేళనగా నీటిలో ఒక్క మునుగు మునిగింది అనంగలేఖ.

“అయితే సరే, అదేదో చూస్తానుగా!” అని లీలావతి నాగకన్యలా నెమ్మది నెమ్మదిగా ఈదుకుంటూ చక్రవర్తిని సమీపించింది. అక్కడ పట్టమహిషితో బాటు మరి ఇద్దరు రాణులుకూడా ఉన్నారు. అయినా ఆమె వారి నందరినీ నిర్లక్ష్యంగా చూచింది. దోసిళ్ళనిండా నీళ్ళు నించి చక్రవర్తి ఊపిరి తిరగకుండా ముఖంపై విసిరి కొట్టడం మొదలు పెట్టింది. అది చూచి పట్టమహిషి, మిగిలిన రాణులు దిగాలు పడి పోయారు! అయినా, లీలావతి తన ఔద్ధత్యం విరమించలేదు. చక్రవర్తి కొంత నిమిషం వరకు ఊపిరే ఆడలేదు! అటుపిమ్మట మళ్ళీ కళ్ళు

తెరిచిచూచేసరికి లీలావతి మరి ఆ పరిసరాలలో ఎక్కడా కనిపించలేదు. హఠాత్తుగా తనకు తెలియకుండా నీటిలో ఎక్కడో మునిగి ఉండ వచ్చునని ఊహించాడు చక్రవర్తి.

అంతలో ఎదురుగా పది బారల దూరంలో ఆమె ముఖం ప్రత్యక్షమైంది. మొట్టమొదట అది వేయిరేకుల తామరపూవేమో అనుకున్నాడు. వెంటనే సరోవర తీరానికి సమీపంలో ప్రత్యక్షమైన ఆమె సమీపానికి చేరుకొని దోసిళ్ళల్లో నించిన నీళ్లతో జల్లు పోరు ప్రారంభించాడు. లీలావతి కూడా శాయశక్తులా చక్రవర్తిపై నీళ్ళు విరజిమ్మింది.

పక్కనే సరోవర తీరంపై నిలుచున్న మల్లిక వారిద్దరు తిరిగి కావిరంగు నీటి ముత్యాల తలంబ్రాలతో వినోదిస్తున్నట్లుగా ఉన్నారని అనుకొని వారి పరస్పరానురాగానికి హృదయంలో ఎంతైనా మురిసిపోయింది!

అంతఃపురంలో జరిగిన విచిత్ర విశేషం యావత్తు ఆ క్షణంలోనే జరిగిపోయింది. లీలావతి చిట్టచివరి కా జల్లు పోరాటంలో పరాజితురాలై, మరి ఊపిరి సలపక, చక్రవర్తితో గీర్వాణవాణిలో "మోదకైస్తాడయ! మోదకైస్తాడయ!" అని మూడుమారులు మొర పెట్టుకొన్నది.

పిమ్మట చక్రవర్తి తీరంలో నిలుచున్న మల్లికతో వెంటనే మోదక భక్ష్యాలు తీసుకురమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. జల్లు పోరాటంలో ఊపిరి సలపక తికమక పడుతున్న లీలావతి కా ఆజ్ఞ వినిపించలేదు.

ఆమె కొంచెం సేదదీరి కళ్లు తెరిచి నలువైపులా తిలకించేసరికి మల్లిక సరోవరతీరంమీద భక్ష్యాల పళ్లెరంతో ప్రత్యక్షమైనది.

అది చూడగానే లీలావతి కా వ్యవహారం అంతా ఒక్కక్షణంలో అవగాహన అయిపోయింది. "అయ్యో! చక్రవర్తి కీమాత్రం సామాన్య సంస్కృత జ్ఞానంకూడా లేకపోయెనే!" అని కొలని పావంచాలపై కూలబడి ఆదేపనిగా విరగబడి నవ్వడం మొదలుపెట్టింది! ఆ సరాగంతో ఆమె అర్ధనగ్న శరీరసౌందర్యం వేయిమడుగు లినుమడించింది!

కొంతదూరంలో నిలబడి ఆ జల్లు పోరు విడ్డూరం అంతా విస్తుపోయి తిలకిస్తున్న పట్టపురాణి మలయవతికి లీలావతి కేవలం తనవైపేచూచి తన్నే పరిహసిస్తున్నట్లనిపించింది!

అంతే! ఆమె మరి అక్కడ ఒక్క క్షణమైనా నిలబడలేక పోయింది. పరిచారిక సేవంతిక వెంటరాగా వెంటనే తన ప్రాసాదంలోనికి తరలిపోయింది.

చక్రవర్తి కా క్షణంలో తాను చేసిన తప్పిదం అంతా బోధపడి పోయింది. అయితే, ప్రభువులకు తాము చేసిన తప్పిదాలు పరిచారకులపై నెట్టివెయ్యడం ఒక పరిపాటి కనక, మల్లిక తన మాట తిన్నగా వినిపించుకోలేదనీ, ఆమోద ద్రవ్యాలు—అనగా పరిమళ ద్రవ్యాలు—తీసుకొనిరావలసిందని ఆజ్ఞాపిస్తే పొరబడి మోదక భక్ష్యాలు తీసుకొని వచ్చినదనీ అన్నాడు.

అయితే, చక్రవర్తి స్వయంగా మోదక భక్ష్యాలు తీసుకురావలసిందని ఆజ్ఞాపించడం మల్లికే గాక ఆ పరిసరాలలో నిలబడిన మరి ఇద్దరు రాణులకుకూడా విస్పష్టంగా వినబడింది. చక్రవర్తి ఆ విధంగా మాట మార్చి తమ తప్పిదం అంతా తన పరిచారికపై నెట్టివేసిన సంగతి గమనించి లీలావతి మళ్లీ మరింతగా విరగబడి నవ్వింది. ఎంతగా నటించినా ఆ సమయంలో చక్రవర్తి ముఖంలో కళా కాంతులన్నీ ఒక్కసారిగా మటుమాయమైపోయాయి.

ఉత్తరక్షణంలో మళ్ళీ కోలుకున్నా చక్రవర్తి ముఖంలో ఆ పూర్వోత్సాహం మరింక రేకెత్తలేదు.

అది చూచి మిగిలిన రాణులు చల్లచల్లగా జలక్రీడ విరమించేశారు. అటుపిమ్మట చక్రవర్తి అక్కడనించి తరలిపోగానే వారుకూడా తమ తమ ప్రాసాదాలకు మరలిపోయారు. వెనువెంటనే లీలావతికూడా మల్లికతో కలసి తన ప్రాసాదానికి వెళ్లిపోయింది.

చక్రవర్తి తన శయ్యాగారంలోనికి వెళ్ళి విశ్రమించి "సామాన్యమైన గీర్వాణభాషా పరిచయంకూడా లేకపోవడం వల్ల నేగదా, ఈ నాడింతగా కించపడవలసి వచ్చింది!" అని అదేపనిగా మథనపడ్డాడు.

చక్రవర్తి లీలావతిపై అదేపనిగా నీళ్లు చల్లినప్పుడామె కూపిరి సలుపక "మోదకైః తాడయ!" అని ప్రార్థించి, తన గీర్వాణ భాషా వైదుష్యం అంతా వెళ్లగక్కింది. 'మా-ఉదకైః-తాడయ' అంటే 'నాపై నీళ్లు చల్లవద్దు!' అని అర్థం. కాని, చక్రవర్తికి 'మోదకైః' అనే పదంలో

'మా-ఉదకైః' అనే రెండు మాటలకు సంధి జరిగిన విషయం బోధపడలేదు! 'మోదకైః' అనేది ఒకే సంస్కృత పదమని భావించి వెంటనే మల్లికను పంపించి మోదక భక్ష్యాలు తెప్పించాడు!

లీలావతి విరగబడి నవ్వడం గమనించి క్షణకాలం ఖిన్నుడై, తన తప్పిదం అంతా అవగాహన చేసుకున్నాడు. వెంటనే ఆ తప్పిదం కప్పుకొన్నాడు. కాని, అంతగా ప్రయోజనం కలగలేదు.

ఈ విషయం అంతా అంతఃపుర పరిచారికలద్వారా సంగ్రహించిన శర్వవర్మకు చక్రవర్తి ఆనాటి రాత్రి మరి భోజనంకూడా చెయ్యలేదనీ, ఎందుకో మథన పడుతున్నారనీ తెలియగానే "గ్రంథం అంతా మహా మాంచి పాకంలో పడిందే!" అని ధీమాగా తల పంకించి "సాధు! సాధు!" అనుకొన్నాడు!

4

ఆనంతరం కొన్నాళ్లవరకు మహామాత్యుడు గుణాఢ్యునికికూడా చక్రవర్తి సందర్శన భాగ్యమే కరవైపోయింది. హాల చక్రవర్తి జనకుని కాలం నించీ గుణాఢ్యుడు సాతవాహన సామ్రాజ్య మహామాత్యపదవి అత్యంత చాకచక్యంతో నిర్వహిస్తున్నాడు. ఇంతకాలంనుంచీ తానై కోరినప్పుడు అతని కెన్నడు చక్రవర్తి దర్శనం లభించక పోవడమనేది జరిగి ఉండలేదు!

"అయితే, ఇన్నాళ్ల కిటువంటి ఉత్పాతాలు పుట్టుకొస్తున్నాయి మరి!" అని సంబాళించుకొన్నాడు మహామాత్యుడు.

కాని, వెంటనే ఆ విషయం విస్మరించి ప్రాకృత గాథా పరిశీలనలలో మునిగిపోయాడు. ఆ గాథలు పరిశీలిస్తూంటే గుణాఢ్యునికి ప్రాకృత వాణిలో నూతనంగా దివ్యకవితా ప్రాదుర్భావం జరిగినట్టనిపించింది. ఆ నూతన కవితావిర్భావం వాల్మీకి మహర్షికి జరిగిన 'మానిషాద' మహా కవితావిర్భావంతో సరిపోల్చ దగినదని అతని అభిప్రాయం!

గుణాఢ్యుడు మహామాత్యుడుగానే గాక మహాకవిగా కూడా సాతవాహన సామ్రాజ్యంలో అంతటా ప్రసిద్ధి వహించాడు. అతని విశాల నేత్రా లెప్పుడూ కవితా భావనలోనే విహరిస్తూంటాయనీ, రాజ్యతంత్ర

నిర్వహణంలో అతని కంతగా చాకచక్యం లేకపోవడాని కదే కారణమనీ శర్వవర్మ అప్పుడప్పు డనుకుంటూండడం కద్దు. అంతలోనే రాజకంచుకి మహామాత్యుని సన్నిధికివచ్చి సవినయంగా చేతులు జోడించి నిలుచున్నాడు. గుణాఢ్యు డతనివైపు జిజ్ఞాసార్థకంగా చూచాడు.

"చక్రవర్తి కింకా శిరోవేదన అలాగే ఉన్నదట!" అన్నాడు కంచుకి.

"మరి, దర్శనం మాట ?"

"అదే తెలడంలేదు !"

"అభ్యంతర మందిరంలో ఆయన సన్నిధిని ఇంకెవరూ లేరా ?"

"లేకేమి ! అమాత్యులు శర్వవర్మ వారి సన్నిధినే ఉన్నారే!"

"ఎప్పటినించి ?"

"నేటి మధ్యాహ్నంనించి."

"ఓహో, అలాగా !" అని మహామాత్యుడు కంచుకిని పంపించి వేశాడు. తనకు దర్శనమే లభించకపోవడము, శర్వవర్మ చక్రవర్తి సన్నిధినే ఉండడము గుణాఢ్యుని కెంతో విడ్డూరంగా కనిపించాయి. ఏమైనా సరే! ఒకమారు సార్వభౌమ సందర్శనం సంపాదించి తీరాలని నిశ్చయించి వెంటనే చక్రవర్తి భవనానికి బయలుదేరి వెళ్లాడు.

స్వయంగా గుణాఢ్య మహామంత్రి తన సందర్శనానికి విచ్చేసిన తరవాత చక్రవర్తి కింక దర్శనమీయక తప్పలేదు.

మహామాత్యుడు లోపలికి వెళ్లేసరికి చక్రవర్తి హంసతూలికా తల్పంపై శయనించి శర్వవర్మతో ఏదో మంత్రాంగం సాగిస్తున్నాడు. శర్వవర్మ సమీపంలో విదూషకు డింకొక సుఖాసనంపై కూర్చుని చక్రవర్తి ప్రసంగం శ్రద్ధగా ఆలకిస్తున్నాడు.

గుణాఢ్యుడు లోపలికిరాగానే శర్వవర్మ కొంచెం లేవబోయినట్లు నటించి మళ్లీ అలాగే కూర్చుండిపోయాడు. గుణాఢ్యుడు విదూషకుని కేసి నిశితంగా చూచాడు.

"చక్రవర్తి దృష్టిలో నాకు విదూషకుడు విశ్వంభర శర్మకున్నంత గౌరవంకూడా లేకపోయినదన్నమాట! అప్పుడే వ్యవహారం బాగా విషమసంధిలో పడ్డట్టున్నదే! ఇటీవలనేగదా, ఎంతో ఆప్యాయంగా

పిలిచి గాథా రత్నపరీక్ష చెయ్యవలసిందని సెలవిచ్చారు! ఇంతలోనే ఏమి పుట్టి ములిగిందో మరి!" అని అనేక విధాలుగా ఆలోచించాడు.

గుణాఢ్యుడు చక్రవర్తి దేహస్వాస్థ్యం విషయంలో కుశల ప్రశ్న చేశాడు. హాల సాతవాహనుడటువంటి అస్వాస్థ్యమేమీ లేదన్నట్టుగానే ముక్తసరిగా మూడు మాటలతో సమాధానం ఇచ్చాడు. ఆ సమాధానం గుణాఢ్యునికి మరింత ఆశ్చర్యం కలిగించింది.

అటుపిమ్మట కొంత సేపటి వరకు ఎవరినోటా ఒక్కమాటైనా వెలువడలేదు. మధ్యాహ్నం మూడు యామాలు గడిచిపోయిన సూచనగా వైతాళికు లప్పుడే మంగళ పాఠా లారంభించారు. గుణాఢ్యుడు దూర దూరంగా వినవచ్చే వారి గానలహరిలో తన్మయుడై చేతివేళ్లతో తాళం వేస్తున్నాడు. అంతలోనే చక్రవర్తి గుణాఢ్యుని వైపు చూచాడు:

"అయితే, దేవభాషాభ్యాసం చాలా దుష్కరమని అంటారే! అది తథ్యమేనా?" అని ప్రశ్నించాడు.

గుణాఢ్యుని కసలీ ప్రశ్న ఉదయించడానికి గల కారణమేమో బోధపడలేదు! అదీగాక సాతవాహన చక్రవర్తు లెక్కువగా ప్రాకృత భాషాభిమానులు. అందులోను హాల చక్రవర్తి ప్రాకృత గాథాభిమాని. అటువంటి చక్రవర్తి కీవిధమైన జిజ్ఞాస కలగడానికి హేతువేమా! అని గుణాఢ్యు డనేక విధాలుగా ఆలోచించాడు. అయితే, వెంటనే ఏదో సమాధానం చెప్పాలి కనక యాదాలాపంగా అన్నాడు:

"దేవరవారన్నట్టు దేవభాషాభ్యాసం కొంచెం దుష్కరమే మరి!"

చక్రవర్తి ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టాడు. గుణాఢ్యుడు మళ్ళీ అందుకొన్నాడు:

"మహా ప్రభూ! నేను వారణాసిలో పన్నెండేళ్ళపా టత్యంత క్లిష్టమైన గురుకులవాసం చేసి దేవవాణి అధ్యయనం చేశాను. అయితే, ఇన్నాళ్ళు ఇంతగా గాఢ పరిశ్రమ చేయగా చేయగా నేను తెలుసుకొన్న దేమిటంటే - దేవవాణిలో నాకుండుకున్న పాండిత్యం కేవలం అత్యల్ప మని మాత్రమే! అది సాక్షాత్తు దేవతావాణి గదా! అందువల్ల ఆ భాషా వైదుష్యం అంత దుస్సాధ్యం!"

వెంటనే చక్రవర్తి సాభిప్రాయ వీక్ష శర్వవర్మ వైపు తిరిగింది:

"పూర్వకాలంలో పాణినీయ వ్యాకరణంతో దేవభాషా పఠనం బాగా క్లిష్టమైన మాట నిజమేగాని, నేటి కాలపు ఇంద్ర చంద్ర వ్యాకరణాలతో అది కొంచెం తేలిక పడింది. అది యింకా సుగమం చెయ్యవలెననే దృష్టితో నేనొక నూతన వ్యాకరణం రచించాలని కూడా సంకల్పించాను" అన్నాడు శర్వవర్మ.

"బౌరా, ఎంతటి సాహసి! ఇతగాడు గుండెలు తీసిన బంటే!" అనుకుని గుణాఢ్యుడు చురుకుగా శర్వవర్మకేసి చూచాడు.

"అయితే, గీర్వాణ భాషా పాండిత్యం ఎంతకాలంలో సాధించ వచ్చునంటారు?" అని సూటిగా ప్రశ్నించాడు చక్రవర్తి.

"నావంటి మృత్పిండ బుద్ధి ఎన్నేళ్ళు చదివినా అంతే! అది తమవంటి ప్రతిభావంతులు సాధించవలసిన ఘన విషయం!" అన్నాడు విదూషకుడు.

గుణాఢ్యుని కిప్పటికీ యీ ప్రశ్న ఎందుకు పుట్టిందో తెలియలేదు. అందుచేత ధైర్యంగా సమాధానం ఇచ్చాడు:

"కొంచెం వ్యక్తిపన్నులయినవారా భాషా పాండిత్యం సులభంగా ఆరు సంవత్సరాల్లో గడించవచ్చును."

శర్వవర్మకు చక్రవర్తి హృదయంలో ఈ జిజ్ఞాస రేకెత్తడానికి గల కారణాలన్నీ బాగా తెలిశాయి. కనక, చక్రవర్తి దృష్టి తనపై పడీ పడడంతోనే తడుముకోకుండా, అతికినట్లుగా అన్నాడు:

"మహామాత్యులమాటకు అడ్డు చెప్పడానికి కొంచెం కించగానే ఉందిగాని, ఆ భాషా పాండిత్యం ఆరు మాసాల్లోనే సాధించవచ్చునని నా దృఢ నిశ్చయం!"

ఆ మాట వినగానే గుణాఢ్యుని ఆత్మ నిగ్రహం సడలింది. "అది బొత్తిగా గీర్వాణ సంప్రదాయం తెలియనివా రనవలసిన మాట! ఆరు మాసాల్లో ఆ వాణిలో అక్షరజ్ఞానం కూడా కలగదు!" అన్నాడు గుణాఢ్యుడు దురుసుగా.

శర్వవర్మ ఆ ఎత్తిపొడుపు మాట కేమీ జంకలేదు. కాని, కొంచెం చలించినట్టు నటించాడు. "వట్టి అలసులు, మందులు అయినవారిమాట నేను చెప్పలేనుగాని, లేకపోతే ఆరు సంవత్సరాలకాలం కేవలం అనవసరం!"

చక్రవర్తి వ్యవహారం రసకందాయంలో పడిందని గ్రహించి గుణాఢ్య మంత్రికేసి తిరిగి అవహేళనగా నవ్వాడు:

"తాము మహా కవీశ్వరులు. కనక, ప్రతీ స్వల్ప విషయము గోరంతలు కొండంతలుగా అభివర్ణిస్తారేమోనని నా భయం!" అని విదూషకుడు విశ్వంభరశర్మవైపు చూశాడు.

"కొండలు కొండలు ఢీకొంటున్నప్పుడు గోరంతవాణ్ణి నేనేమి విన్నవించగలను మహాప్రభూ!" అన్నాడు విదూషకుడు అతి వినయంగా దోసిలి ఒగ్గి నిలబడి.

గుణాఢ్యుడు మళ్ళీ అందుకొన్నాడు:

"కేవల రాజ్య తంత్రజ్ఞులే పాండిత్య వ్యవహారాల్లో కలగజేసుకుంటే మరి నే నేమని విన్నవించేది!

"ఆరుమాసాల్లో గీర్వాణ పాండిత్యం కలగడమనేది కలలోని మాట! ప్రభువులదగ్గర ఇచ్చకాలు చెప్పడం నాకు సుతరామూ కిట్టదు! ఆపైన తమ చిత్తం!"

"పరీక్ష పెట్టించండి! నే నారుమాసాల్లో నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చి చూపిస్తాను" అని ఎదిరించాడు శర్వవర్మ.

"ఒకవేళ నెరవేర్చుకోలేక పోతే?" అని అంతకన్నా తీవ్రంగా ఎదిరించాడు గుణాఢ్యుడు.

"మీ పాదుకలను నా శిరస్సుపై ధరించి నిండు పేరోలగంలో మీ కూడిగం చేస్తాను! అయితే నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేరిన పక్షంలో మరి తామో?" అని రెట్టించి కవ్వించాడు శర్వవర్మ.

"నా మాటేనా మీరనేది?"

"అవును, మీ మాటే!"

"నేనా? నా మాట తప్పిన పక్షంలో సంస్కృత ప్రాకృతాది ఆర్యభాష లన్నిటిలోను చేసే నా కవితా వ్యాసంగం యావత్తు విసర్జించి, కేవలం అనార్యమైన పైశాచీ భాషలోనే నా వ్యాసంగం సాగిస్తాను! సరేనా?" అని తిరిగి గర్జించాడు గుణాఢ్యుడు. అనంతరం కొంతసేపటి వరకు అతడా భావోన్మాదంలో పడి అలాగే రొజుతూ కూర్చున్నాడు.

అంతలో విశ్వంభర శర్మ అందుకొన్నాడు:

“సార్వభౌమా! ఈ వ్యవహారం అంతా నాకేదో తెలవిడిచిన సాములా తోస్తూంది. ఇంతకీ ఈ గీర్వాణభాషాభ్యాసం చెయ్యవలెనని కుతూహలం రేకెత్తింది తమకేనా?”

“అవును. చక్రవర్తిమాటే! వారివంటి అనన్య సామాన్య ప్రతిభావంతుల కీభాష ఆరుమాసాల్లో సాధించడం ఒక లెక్కా!” అన్నాడు శర్వవర్మ.

“నావంటి మందబుద్ధికి పన్నెండేళ్ళు సాధించినా ఆ భాష పట్టుబడక పోవచ్చును! ప్రభువరేణ్యుల కారుమాసా లెందుకు? ఆరు రోజులు చాలవా? జగతీచక్రం చిటికెన వ్రేలితో తిప్పగలిగిన ఏలినవారి కీ స్వల్ప విషయం ఒక లెక్కా!” అని పకపకా నవ్వాడు విదూషకుడు.

దీనితో గుణాఢ్య మంత్రికి గొంతులో పచ్చి వెలక్కాయ చిక్కు పడ్డట్లయింది.

విదూషకుడు విసిరినమాట అంతరార్థం అతనికప్పుడే అవగాహనం కావడం మొదలు పెట్టింది. తానీవిషయంలో కొంత తొందర పడ్డానేమో నని అనుకొన్నాడు. ఇంతవరకు అతనికి చక్రవర్తికీ నూతన భాషాభ్యాస కుతూహలం రేకెత్తడానికిగల కారణమే తెలియలేదు. అయితే, దీనిలో ఏదో మహత్తరమైన అంతరార్థం ఉండి తీరాలని అనుకున్నాడు. ఇక తొందరపడకూడదని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

అంతలో విదూషకుడు తిరిగి చక్రవర్తి కంజలి ఘటించి— “నాదొక్క మనవి!” అన్నాడు.

చక్రవర్తి అతనివైపు చూచి బొమముడి విరిచాడు:

“తాము ఆరుమాసాలపాటు అధ్యయనం చేసిన అనంతరం తమకు గీర్వాణవాణీ పాండిత్యం కలిగిందో లేదో నిర్ణయించే ప్రాడ్వివాక గౌరవం నా కివ్వించాలి!”

విశ్వంభరశర్మకూ,సంస్కృత పాండిత్యానికీ సగమెరుక! అందుచేత అందరు అతనిమాట విని ఆలవోకగా నవ్వారు. కాని, గుణాఢ్యుడు పెదవి కదపలేదు. అంతలోనే శర్వవర్మ తిరిగి అందుకొని “దానికేమి! గుణాఢ్యామాత్యులు నిర్ణయించిన విద్వాంసు లెవరైనా పరీక్షాధికారులుగా

నిశ్చయించి ఈ విషయంలో జయాపజయాలు నిర్ణయించుకో వచ్చును" అన్నాడు.

"దానికి నే నంగీకరించేది లేదు!" అన్నాడు విదూషకుడు.

"ఎందుచేత?" శర్వవర్మ ప్రశ్నించాడు.

"ఎందుచేత నేమిటి? గుణాఢ్యామాత్యులు నియమించిన విద్వాంసుడు చక్రవర్తి ఎంత శ్రమపడి పఠించినా, ఏమీ పాండిత్యం కలగలేదని నిర్ణయించడం తథ్యం! చక్రవర్తి చిరకాలంనించీ నన్ను కేవలం విద్యాగంధం లేని అజ్ఞుడని అంటున్నారు! పరీక్షాధికారినైన తరవాత నేనే వారికా అజ్ఞతామహాగౌరవం కలిగింతామని సంకల్పించాను!"

అని చక్రవర్తి కేసి చూచి విరగబడి నవ్వాడు. అటుపిమ్మట మరి అక్కడ ఉన్న వా రెవరు నవ్వకుండా ఉండలేక పోయారు!

5

ఎక్కడైనా ఏదైనా ఒక చిన్న విశేషం జరిగినదంటే అది పలువురి నోళ్ళలో పడి పలువిధాలుగా చిలవలు పలవలు వేస్తుంది. చిట్టచివరి కా చిన్న విశేషానికీ, తరవాత బయలుదేరిన చిలవలకు పలవలకు ఎక్కడా కార్యకారణభావం కనిపించదు.

జలక్రీడోత్సవంలో జరిగిన చిన్న విశేషానికి కూడా సరీగా అదే గతి పట్టింది. ఆ మరునా డంతఃపురంలో ఎవరి నోట విన్నా దానిని గురించిన గుసగుసలే!

అందులోను అయిదవరాణి అనంగలేఖ కా విషయంలో ఎక్కడ లేని తహ తహ బయలుదేరింది! ఇన్నాళ్ళనించీ పట్టమహిషి మలయవతికీ ఆమెకూ అంతటి సయోధ్య ఏమీ లేదుగాని లీలావతి రాకతో వారిద్దరి మధ్య కొంత ఆప్యాయత పెరిగింది.

ఎన్నడు లేనిది అనంగలేఖ ఆ నాటి ఉదయమే పట్టమహిషి మలయవతీదేవి భవంతికి విచ్చేసింది. ఇద్దరూ కొంతసే పిష్టాగోష్ఠిలో పడ్డారు. చివరి కా ఇష్టాగోష్ఠి జలక్రీడా పరిహాసంవైపు తిరగడాని కాట్టేకాలం పట్టలేదు. ఆరవ రాణి లీలావతి హావభావ చేష్టలు, అభావ చేష్టలు పట్ట

మహిషికన్నా అయిదవ రాణి అనంగలేఖనే ఎక్కువగా కలవరపరిచాయి. ఇన్నాళ్ళనించీ కొద్దిగానో గొప్పగానో చక్రవర్తి దగ్గర చిన్న రాణిగా మన్ననలందుకుంటున్న అనంగలేఖకు కొత్తరాణి రాకతో ఆ 'చిన్న' తనం కాస్తా పెద్దతనంగా మారిపోయింది! కనుకనే అది పట్టమహిషిపై ఆమె కంత ఆప్యాయత బయలుదేరడాని కొక కారణంగా మారింది.

అనంగలేఖ వచ్చేసరికి పట్టమహిషి సాతవాహన సార్వభౌమ వంశాని కంతటికీ ఏకైక వంశాంకురమైన తన చిన్ని కుమారుని కేదో నలతగా ఉన్నదని దిగులుపడుతున్నది.

ఆ పసికందు పుట్టినప్పటినించీ, నేటివరకు—అంటే అయిదేళ్ళు నిండినా అలాగే ఉన్నాడు. పట్టపురాణి కుమార భృత్యా కుశలురైన భిషగ్వరులచేత చికిత్సలేవో చేయిస్తూనే ఉన్నదిగాని ఆ విధానాలవల్ల ప్రయోజనమేమీ కలగడంలేదు. అది అలాగుండగా లీలావతీదేవి బెడద ఒకటి పులిమీద పుట్రలా వచ్చి పడింది. యువ సార్వభౌముని శరీర స్వాస్థ్యాన్ని గురించి కుశల ప్రశ్నలడిగిన తరువాత అనంగలేఖ మలయవతికి కొంచెం దగ్గరగా జరిగి రహస్య వైఖరిలో ప్రసంగం ప్రారంభించింది:

"విన్నారా, ఈ విచిత్రం! చక్రవర్తి గీర్వాణాధ్యయనం చేస్తారట!"

"ఓహో, అలాగా! నిజంగానే?"

"ఇంకా నెమ్మదిగా అంటున్నా రేమిటి? శర్వవర్మామాత్యులు వారిచేత గీర్వాణాధ్యయనం చేయించడంకోసం ప్రత్యేకంగా ఒక నూతన వ్యాకరణం కూడా రచిస్తున్నారట!" అని కొంచెం వెటకారంగా నవ్వింది అనంగలేఖ.

"అంటే వారి వ్యాకరణ రచన పూర్తికాగానే వీరు గీర్వాణాధ్యయనాని కుపక్రమిస్తారన్నమాట!"

"అవును. అమాత్యుల వ్యాకరణ రచన ఆషాఢ మాసాంతానికి పూర్తికాగలదట! శ్రావణిలో వీరు తమ అధ్యయనం ప్రారంభిస్తారట."

"ఇంకా ఎంతెంతటి వికారాలు, విడ్డూరాలు పుట్టుకొస్తాయో మరి!" అని పట్టమహిషి ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడిచిపెట్టింది.

“పసివాడిమీద పంచప్రాణాలు నిలుపుకొని నే నిలాగ కాలం వెళ్ళబుచ్చుకుందామనుకున్నాను గాని, ఇంతకీ నా నుదుట ఏమి వ్రాసి ఉన్నదో ఎవరు చెప్పగలరమ్మా!”

గద్గదిక వల్ల మలయవతి మరి మాటాడలేకపోయింది.

అంతలో ఆమెకు - పూర్వం నవోఢగా తా నా అంతఃపురంలో ప్రవేశించిన నాటి ఆప్యాయతలన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చాయి. “అప్పుడు చక్రవర్తి ఒక్క నిమిషమైనా విడిచిపెట్టకుండా నిత్యము తోడునీడలా నా వెన్నంటి తిరిగేవారు! అలాంటి అనురాగం నేటి కీలాగైపోయింది! ఏదో ఆ పసికందు కలిగాడు కనుక, కొంచెం చుట్టపు చూపుగానైనా ఇక్కడి విజయం చేస్తున్నారు గాని, లేకపోతే ఈ పాటికి నా గతి ఏమైపోయేదో!” అని ఆ నాటి ఆనందోత్సాహాలన్నీ జ్ఞాపకం చేసుకొని, మలయవతి మళ్ళీ ఒకమారు కుమారుని అస్వాస్థ్యం తలుచుకొని ఆదేపనిగా కంటనీరు పెట్టుకొన్నది. తిరిగి ఒక నిమిషంలో మనస్సు కుదుటబరుచుకొని అనంగలేఖ వైపు చూచింది:

“వారెప్పుడైనా మీ భవంతికి విజయం చేస్తున్నారా?”

“లేదు. మీ భవంతి కెప్పుడైనా చుట్టం చూపుగానైనా రాకపోకలు సాగిస్తున్నారు. కాని, నేను దానికి కూడా నోచుకోలేదు!”

“అదేమిటి చెప్మా!”

“ఆ లీలావతీదేవి అమ్మగారి అభ్యనుజ్ఞ లభించాలిగదా!”

“అప్పుడే అంతవరకు ముదిరిందా వ్యవహారం?”

“ఇంకొక విచిత్రం కూడా ఉంది! అది చెబితే మీరు మరీ ఆశ్చర్యపోతారు!”

మలయవతి అనంగలేఖ వైపు పత్యాశ్చర్యంగా చూచింది.

“చక్రవర్తి లీలావతీదేవిగారి దగ్గరకూడా సంస్కృత భాషాధ్యయనం చేస్తున్నారట!” అన్నది అనంగలేఖ అతి రహస్యంగా.

“ఔరా! అందరి రాణులలోను అంత అవహేళనచేసి న్యూనత పరిచినా చివరికి వారికి ఆమెగారిమీదే అనురాగం యినుమడించిన దన్నమాట!”

"అవునంతే మరి! కాళ్ళా వేళ్ళా పడి బతిమాలుకునే వారిని ఈసడించి కొడతారు; ఈసడించి కొట్టేవారిని కాళ్ళా వేళ్ళా పడి బతిమాలుకుంటారు. మగవారి తీరే అంత!"

"త్వరలోనే శర్వవర్మామాత్యుల దగ్గర గీర్వాణం ప్రారంభించ బోతున్నారు గదా! అంతలోనే అంతటి తొందరా?"

"అంతవరకు వారు మనసు నిలవరించుకోగలిగితేనా?"

"అదేమిటి చెప్మా, అమాంతంగా సంస్కృతం మీద వారి కంతటి భక్తి కుదిరింది!"

"మీ రింకా పెరటిదారినే ఉన్నారమ్మా! అది సంస్కృతంమీద భక్తి కానేకాదు!"

పట్టపురాణి మరింతగా ఆశ్చర్యపోయింది:

"అయితే, మరి దేని మీద?"

"చిన్నరాణి లీలావతీదేవిగారి మీద!"

"ఇదంతా వట్టి నటనే నన్నమాట!"

"వారి నటన చాతుర్యం ఇంకా వర్ణించి చెప్పమన్నారా?"

"ఇంకా చిత్ర విచిత్రా లెన్నో ఉన్నాయన్న మాట!"

అనంగ లేఖ కనురెప్పలు వాలిపోయాయి. నేలకేసి చూస్తూ నెమ్మదిగా మొదలు పెట్టింది:

"చక్రవర్తి లీలావతీదేవిగారి సన్నిధిని ఓన్నమఃశివాయ అని గీర్వాణంలో అక్షరాభ్యాసం చేశారట!"

"అవును! ఆ మాట మీ రిప్పుడే అన్నారుగదా!"

"అలాగ కొన్ని రోజులైన తరవాత వా రేవో చిన్న చిన్న పొరబాటులు చేశారట!"

"ఏ విషయంలో?"

"సంస్కృతాభ్యాసంలో!"

"సరే! ఇన్నేళ్ళు ముదిరిన తరవాత ఇప్పుడు గీర్వాణాభ్యాస మేమిటి లేకపోతేను!"

"అచ్చే! అదంతా చక్రవర్తి నటన చాతుర్యమేనమ్మా! వారెంతటి వారని! అలా పొరబాటులు చేసినప్పుడల్లా లీలావతీదేవి వారి అరిచేయి మీద సువర్ణ వేత్రంతో చురుకు చురుకుమని వడ్డించినదట!"

ఆ ప్రహారాలు మలయవతి హృదయంలో శూలాలై వేధించాయి:

"ఔరా! వారి కేళ్ళు ముదిరినకొద్దీ నానాటికీ మరీ చిన్నతనం వస్తూన్నట్లుందే! తరవాత ఏమి జరిగిందో!"

"అలాగ వడ్డించిన తరవాత ఆ లీలావతీదేవి 'అయ్యో! నేనెంతటి అపచారం చేశాను! తామర రేకువంటి మీ అరిచేయి ఎంత ఎర్రగా కంది పోయిందో!' అని అదే పనిగా దానిపై ముద్దుల వర్షం కురిపించినదట!"

"ఔరా! వారి గీర్వాణాభ్యాస శ్రద్ధ అంతా చివరి కిలాగ పరిణమించినదన్నమాట!"

"ఇంతా చేస్తే అవగింజలో అరపాలు కాలేదు వారి నాట్య చాతుర్యం!" అని అనంగలేఖ తిరిగీ ఇంకొక విశేషం విన్నవించబోయింది. కాని, పట్టమహిషి ఆమె మాట కడ్డు తగిలింది:

"చాలు చాలులే! దీనితోనే నా కడుపు నిండిపోయింది. ఇంకా విస్తరించి వర్ణించాలా వారి హావభావ చేష్టలన్నీని!"

అని మలయవతి తన ముఖం మరి ఒక పక్కకు తిప్పివేసుకొన్నది. ఎంతగా నిగ్రహించుకొన్నా ఆమె చెంపలనుండి బాష్పధార అవిరళ ధారగా ప్రవహించడం మానలేదు. తనలోని అక్కసంతా వెళ్ళబోసు కోవడానికే అనంగలేఖ ఆ వృత్తాంతం అంతా ఆమె దగ్గర పూసగుచ్చి నట్టుగా ఏకరువుపెట్టింది. పట్టపురాణిలో కూడా కొంత అక్కసు రెచ్చి పోయిన తరవాత అనంగలేఖ హృదయం కొంచెం ఉపశాంతి పొందింది.

హృదయంలో రేకెత్తిన ఆ అక్కసుతో మలయవతి కొక్క మారుగా చిన్నకుమారుని రుగ్మత విషయం జ్ఞాపకం వచ్చింది.

వెంటనే ఆమె అనంగలేఖతో కలిసి బంగారు తూగుటుయ్యా లలో నిద్రిస్తున్న కుమారుని సందర్శించవలెనని బయలుదేరింది.

అలసి సొలసి అమాయక ముఖంతో నిద్రిస్తున్న కుమారుని ముఖం చూడగానే చక్రవర్తి తన యెడల ప్రదర్శిస్తున్న నిరాదరణ అంతా ఆమె కొక్కమారుగా స్ఫురణకు వచ్చింది:

"నా బంగారు తండ్రీ! పెరిగి పెద్దవాడవై మళ్ళీ నా కేవో పెద్ద పెద్ద గౌరవాలు, మన్ననలు కలిగిస్తావని పగటి కలలు కంటున్నాను! అయితే ఏమి ప్రయోజనం! వారికి తప్పినట్లే గృహ దేవతలకు కూడా నాపై దయ తప్పినట్టున్నది."

అని పైట చెరుగుతో నిరంతర ధారగా ప్రవహించే కన్నీటి ధార తుడుచుకొన్నది.

6

చక్రవర్తి సందర్శనం చేసుకుని తిరిగి తన భవంతి కెలాగ చేరుకొన్నాడో గుణాఢ్యామాత్యునికే తెలియదు! తన ప్రాసాదం చేరుకునేవరకు అత డట్టుడికి పోయిన ట్టుడికి పోయాడు.

భవంతిలో ప్రవేశించిన పిమ్మట పరిచారకు లెవరికీ అతనిని పలకరించడానికి కూడా సాహసం కలగలేదు.

గుణాఢ్యుని కావేళ జరిగినదంతా స్వప్నమా? యథార్థమా? అనే సంశయం పట్టుకుని వేధించింది.

ఎంత ప్రయత్నించినా అతనికి చక్రవర్తి దర్శనమే దొరకలేదు. అయినా, చక్రవర్తి దర్శనానికి వెళ్ళిపోయాడు. అక్కడ జరిగినదంతా అతని కొక బీభత్సపు సాకారంలా భాసించింది!

ఆరు మాసాల్లో గీర్వాణ పాండిత్యం సాధించ వచ్చునట! అలాగ తమ ప్రతిజ్ఞను నిలుపుకోలేని పక్షంలో నిండు పేరోలగంలో నా పాదుకలు శిరస్సుపై ధరించి శర్వవర్మామాత్యులు స్వయంగా నా కూడిగం చేస్తారట! ఆరు మాసాలలో సంస్కృత పాండిత్యం సాధించడానికనువుగా తా మొక వ్యాకరణం కూడా వెలగబెట్టవలెనని సంకల్పించారట! ఆహా! పాణిన్యాది మహర్షులు చిరకాలం ఘోర తపస్సు చేసి సాక్షాత్కరింపజేసుకొన్న శబ్దబ్రహ్మ స్వరూపం వీరి కొక లిప్తకాలంలోనే ప్రత్యక్షం కాబోతున్నదన్నమాట! ఎవరు చెప్పగలరు? కలిలో ఎలాంటి అత్యద్భుతాలైనా బయలుదేరవచ్చును! అందులో ఆశ్చర్యం ఏమున్నది! అని ఆ వృత్తాంతం తలుచుకుని గుణాఢ్యుడనేక విధాలుగా గుంజాటన పడ్డాడు.

హాలచక్రవర్తి ఏదైనా ఒక విషయం జిజ్ఞాసార్థకంగా ప్రశ్నించినప్పుడా ప్రశ్న మీద మంత్రులలో కొంత మీమాంస బయలుదేరడం సామాన్యంగా జరిగే విషయమే! ఒక్కొక్కప్పుడు వాదోపవాద ధూళి ఝంఝామారుతంలా చెలరేగడం కూడా కద్దు. అయితే, ప్రతిజ్ఞపట్టడం వంటిదెన్నడూ జరగలేదు! ఒకవేళ మంత్రులెవరయినా మాట పట్టింపు కోసం శపథంపట్టి మాట్లాడినా చక్రవర్తి ఆ శపథాలాట్టే పట్టించుకొనేవాడు కాడు. కాని, సంస్కృతాభ్యాసం మీద వాదోపవాదాలు, శపథాలు చెలరేగినప్పుడు చక్రవర్తి అవన్నీ యథార్థాలన్నట్టుగానే వ్యవహరించాడు!

దానితో గుణాఢ్యుని ఆత్మనిగ్రహం యావత్తూ ఒక్కమారుగా పటాపంచలైపోయింది. హాలశాతవాహన చక్రవర్తి జనకుని కాలంనించీ తానన్న మాటకు తిరుగులేకుండా 'ఓహో' అనిపించుకొన్న గుణాఢ్యామాత్యుని కానాటితో ఆటకట్టినట్టయింది.

గుణాఢ్యుని జనకుడు, తాతముత్తాతలు - అవిరళ జపహోమతత్పరులు. సోమపీథులు. నిత్యషట్కర్మనిరతులు. వారిలో ఎవరూ, ఎప్పుడూ రాజసేవలో తలవంచినవారు కారు. వారి వంశంలో కవితా వ్యాసంగము, రాజసేవ గుణాఢ్యునితోనే అవతరించాయి.

మొట్టమొదట గుణాఢ్యుని జనకుని కివి రెండూ రుచించలేదు. క్రమక్రమంగా కవితా వ్యాసంగం మీద ఆయనకు కలిగిన వైముఖ్యం కొంతవరకు సడలిపోయింది.

కాని, రాజసేవ కాయన ఎంత మాత్రము అంగీకరించలేదు. "నాయనా! సేవావృత్తి శ్వవృత్తి! ద్విజన్ముడయిన వాడు శ్వవృత్తి చేపట్టరాదని మానవీయ ధర్మశాస్త్రం ఉద్బోధిస్తున్నది. అదిన్నీగాక 'విశ్వాసో నైవ కర్తవ్యః స్త్రీషు రాజకులేషుచ' అని పెద్దలంటారు. స్త్రీలయందున్నూ, రాజులయందున్నూ విశ్వాసం కూడదని చెప్పేమాటలో ఎంతైనా అంతరార్థం ఉన్నది. కనక రాజసేవ సమీపానికైనా నీవు పోరాదు సుమా!"

అని ఎన్నో విధాల గుణాఢ్యుని కుపదేశించాడు. కాని యౌవనోన్మాదంలో గుణాఢ్యుడా సదుపదేశం చెవి కెక్కనీయలేదు.

ఇప్పుడు గుణాఢ్యామాత్యుని కినభైరయో పడి ప్రవేశించింది.

అతడు కొంతకాలంనించీ రాజసేవ విరమించి వింధ్యాటవిలో వింధ్య వాసినీ దేవి సన్నిధిని మహాకావ్య వ్యాసంగంతోను, గాఢ తపశ్చర్య తోను కాలక్షేపం చేస్తూ అలాగే తనువు చాలించవలెనని అనుకున్నాడు. కాని, నానాటికి పెరిగిపోతున్న కుటుంబ భారంవల్ల, కుమారు లెవరూ చేతి కందిరాకపోవడంవల్ల ఆ సంకల్పం కొనసాగలేదు. అంతలోనే శర్వవర్మ ఔద్ధత్యం క్రమక్రమంగా హెచ్చు పెరిగిపోవడం ప్రారంభమైనది. చక్ర వర్తికి గుణాఢ్యుని మీది ఆదరానురాగాలు క్రమక్రమంగా సన్నగిల్లి పోయాయి. అటుపిమ్మట సంస్కృతభాషాభ్యాస విషయంలో వాదోప వాదాలు, శపథాలు చెలరేగాయి.

ఆ విధంగా తనపై హఠాత్తుగా ఆదరణ తగ్గిపోవడానికి కారణ మేమీ ప్రధానామాత్యునికి గోచరించలేదు! బహుశః వృద్ధాప్యంవల్ల చక్రవర్తికి తనపై అనాదరణ కలిగిందేమోనని అనుకున్నాడు. ఏదైనా ప్రభువరేణ్యుల ఆదరానాదరాలు కేవలం వారి స్వప్రయోజనాలపై ఆధారపడి ఉండడం సహజమేకదా! దానికింత డొంక తిరుగు డెందుకో!

గుణాఢ్యుని కేదైనా దురవగాహమైన జటిల సమస్య ఉదయించి నప్పుడు శిష్యులు గుణదేవ, నందివర్మలతో కొంతవర కావ్యావిషయాలు చర్చిస్తూంటాడు. గుణదేవునికంటె నందివర్మ కొంచెం ఎక్కువ లోకజ్ఞుడు. వయస్సులో కూడా గుణదేవునికంటె బాగా పెద్ద. ఆనా డెంతసేపటికీ ఆలోచన లెటూ తెగక నందివర్మతో తన హృదయ భారం అంతా వెళ్ల బోసుకున్నాడు. నందివర్మ తటపటాయిస్తూ నీళ్లు నమిలాడు.

"శర్వవర్మామాత్యుల కెక్కడా పట్ట పగ్గా లున్నట్లు కనబడదు! కనక కొంతకాలంపాటు ప్రవాహానికి తలవంచే నీటిప్రబ్బలి ధోరణి అవ లంబించక తప్పదు!" అని గుణాఢ్యుని విశాల నేత్రాంతాలపై కొనలు దేరుతున్న నీల నీల వార్ధక్య రేఖలవై పవలోకిస్తూ కూర్చున్నాడు.

గుణాఢ్యు డువ్వెత్తుగా నవ్వాడు.

"నీ రాజ్య తంత్రజ్ఞతకు నేనేమీ అనలేనుగాని తలవంచితే మాత్రం ప్రవాహపు టురవడి తగ్గగలదనే నమ్మక ఏమైనా వున్నదా?"

"తాము తలవంచినప్పుడు కదా ఆ విషయం తేలేది? కొంచెం ఓపికబట్టి తలవంచడానికి సంసిద్ధులై ఉండాలి మరి!" అన్నాడు నందివర్మ.

"నందీ! నీకే విషయం కూలంకషంగా అవగాహన కాలేదు. ఏమి చేసినా ఈ ప్రవాహవేగం మరి తగ్గుముఖం పట్టబోదు!"

"అలాంటప్పుడు మరింత జాగరూకత వహించాలి గదా!" అన్నాడు నందివర్మ కొంచెం తటపటాయిస్తూ. ఆ సమాధానంతో గుణాఢ్యుని ముఖం తామ్ర కలశంలా ఎఱ్ఱబడిపోయింది. కోపోద్రేకంతో అతని అధరం అల్లలాడింది:

"జాగరూకత! జాగరూకత! ఈ జాగరూకత కోసమే అనూచానమైన నా ఆర్షేయ పౌరుషేయాలన్నీ గోదావరిలో కలిపి అహోరాత్రాలుగా ఐశ్వర్య దుర్మదాంధులు, అజ్ఞులు అయిన దక్షిణాపథ చక్రవర్తుల దురహంకారానికి దాసోహమని తల ఒగ్గాను!" అన్నాడు ఒణికిపోతూ.

"తమరంతగా తొందరపడితే నేనేమని విన్నవించగలను! చక్రవర్తి మీరన్నంతటి అజ్ఞులూ కాదు; దుర్మదాంధులూ కాదు! కాకపోతే గీర్వాణ పాండిత్య వ్యవహారం వారికంత లోతుగా తెలియకపోవచ్చును! అంత మాత్రంచేత వారినిలా తూలనాడడం న్యాయం కాదు!"

"వారికన్నీ తెలుసు! ఆ రహస్యం నీకు తెలియదు!"

"కావచ్చును! కాని, తాము కొంచెం తొందరపడుతున్నారేమోనని అనిపిస్తూంది!... నాదొక్క మనవి!"

గుణాఢ్యుడా మాటపై కొంచెం తమాయించి జిజ్ఞాసార్థకంగా నందివర్మవైపు చూచాడు:

"ఇంతకీ వారు పెట్టిన ఆరుమాసాల అవధి గడచిపోలేదు! ఆరు మాసాల అనంతరం చక్రవర్తే స్వయంగా శర్వవర్మామాత్యుని తప్పిదం గుర్తించకూడదా?"

"గుర్తింపకూడదని ముందుగానే నిశ్చయించుకొన్నప్పుడా గుర్తింపు మరి జరగనేరదు!"

"పోనీ, అంతవరకు వేచియుండడంవల్ల మనకు వచ్చే ప్రత్యవాయం ఏమీ లేదు గదా!"

"లేనిమాట నిజమే!" అన్నాడు గుణాఢ్యుడు కొంచెం ఆలోచించి.

"అయితే అంతవరకు కొంత ఓరిమి వహించవలసిందని నా ప్రార్థన!" అన్నాడు నందివర్మ.

దానికి గుణాఢ్యుడేమీ బదులు చెప్పలేదు. అతడు కొంత అర్థాంగీకార ధోరణిలో పడ్డాడని నందివర్మ గ్రహించాడు. అందువల్ల కొంత సేపటివరకూ మారు పలకకుండా నిశ్చలదృష్టితో ఆచార్యుని ముఖ కవళిక పరిశీలిస్తూ నెమ్మదిగా నసిగాడు.

"అసలు దీనికంతటికీ శర్వవర్మామాత్యుడే ప్రధాన కారణమని నా ఊహ!"

"శర్వవర్మకేమి తెలుసును! అతని కింకా ముక్కు పచ్చలే ఆరలేదు! కాని, తానే మహా సర్వజ్ఞుడని మన్నూ మిన్నూ కానకుండా వ్యవహరిస్తున్నాడు. ఇదంతా విషసర్పాలతో చెలగాటమని అతడెరగడు! కాని, క్రమంగా అన్నీ అతనికే తెలిసివస్తాయిలే!" తిరిగీ గుణాఢ్యుని పెదవులు క్రోధావేశంతో వణికిపోయాయి.

నందివర్మకి ప్రసంగం మళ్ళీ ఎత్తడంవల్ల పరిస్థితి విషమించిందని తెలిసింది. అందుచేత తన ప్రసంగం చల్లచల్లగా జారవిడిచి వేశాడు:

"శర్వవర్మ దీనికంతటికీ మూలకారణమని నా దృఢ నిశ్చయం. అయితే, తమకీ మాట బొత్తిగా రుచించడంలేదు! ఆరు మాసాల అనంతరం నామాట నెగ్గి తీరుతుంది! చక్రవర్తి శర్వవర్మ తప్పిదం గుర్తించి తీరతారు! అంతవరకు మాత్రం కొంచెం నిదానించి చూడండి! అంతమాత్రంలో మునిగిపోయేదేమీ లేదుకదా! నా మాట కొంచెం మన్నించండి!"

గుణాఢ్యుడు కొంతసేపటి వరకు సమాధానం చెప్పలేదు. తరవాత ఒక నిట్టూర్పు విడిచి "సరే! అలాగే కానీ!" అన్నాడు.

అనంతరం అతడేదో గాఢాలోచనలో మునిగిపోయాడు. అంతలో ప్రతిష్ఠాననగర రాజవీధులలో అతని కేదో పెద్ద కలకలం వినిపించింది.

గుణాఢ్యుని దృష్టి ఆ కలకలంవైపు తిరిగింది. అది పౌర జానపదుల వసంతోత్సవ కోలాహలం!

గుణాఢ్యుని కది గమనించగానే ఆ వసంతోత్సవ కోలాహలం కేవలం స్వప్నలోక కోలాహలం తీరులో స్ఫురించింది.

7

"శర్వవర్మామాత్యులు గోదావరీ తీరంలో మహా తపశ్చర్యలో నిమగ్నులై సాక్షాత్తు ఆ కుమారస్వామినే సాక్షాత్కరింప జేసుకున్నారట! స్వామి అనుగ్రహంవల్ల ఒక మాసం లోగానే నూతన గీర్వాణ వ్యాకరణం రచించారట! ఆ వ్యాకరణ సాహాయ్యంతో హాలసాతవాహన సార్వభౌములచే దేవభాషాధ్యయనం చేయిస్తున్నారట! చక్రవర్తి సంస్కృతాధ్యయనం శ్రీరామ బాణంలా అతి త్వరితంగా అమోఘంగా సాగిపోతున్నదట!"

అని ప్రతిష్ఠాన నగర దేవీ మహోద్యాన వనంలో సమావిష్టులైన విటమండలిలో ఒక వక్త గుక్క తిప్పుకోకుండా తనకు తెలిసిన ఆ నూతనోదంతం అభివర్ణిస్తున్నాడు. విటమండలిలోని వారంతా అతడు చెప్పేదంతా అతి శ్రద్ధగా ఆలకించారు.

కాని, విష్ణుశర్మ కదంతా అభూత కల్పనగా, అతిశయోక్తిగా విని పించింది. అతగాడు అష్టాధ్యాయి అంతా కాత్యాయన వార్తికాలతో సహా హృత్కమలిలిగా అధ్యయనం చేసినవాడు. వ్యాకరణశాస్త్రం లోతు పాతు లన్నీ బాగా తెలిసినవాడు. కనుక ఆ వ్యక్తి చెప్పేది వినలేకపోయాడు:

"చాలుచాలు లేవయ్యా, నీ ఉత్తరకుమార ప్రగల్భాలు! మహా మహులైన ఆ పాణిన్యాది మహర్షు లెక్కడ! ఈ శర్వవర్మామాత్యు డెక్కడ! పాణినీయం తరువాత మళ్ళీ వ్యాకరణం రచించడం అంటే మాటలటయ్యా! ఇదంతా వట్టి అభూత కల్పన!' అని నిస్సాకారంగా ముఖము మరొకవైపు తిప్పివేసుకొన్నాడు.

ఆ వక్త శర్వవర్మామాత్యుని కుల పురోహితుని కుమారుడు. అతని నిజ నామధేయమేమో ఎవరికీ తెలియదుగాని విటమండలిలో అందరు అతనికి లంబోదరభట్టని నామకరణం చేశారు. అతని ఆకారం అన్ని విధాలా దానికి తగివుండడమే దానికి కారణం.

విష్ణుశర్మ హఠాత్తుగా తన వాగ్ధోరణికి అడ్డు తగిలేసరికి లంబోదరుని కొక క్షణకాలంపాటు నోట మాట పెగల్లేదు. అయినా ఎలాగో అలాగ తమాయించుకున్నాడు:

"నీ వీ బౌద్ధ శ్రమణకులతో చేరి బొత్తిగా పాషండుడవై పోతూన్నావు! ఏది చెప్పినా యిట్టే యద్దేవా చేసిపారేస్తావు! కావలిస్తే ఒక మారు నాతో రావయ్యా, నీకు శర్వవర్మామాత్యులు స్వయంగా భూర్జ పత్రాల మీద స్వహస్తంతో లిఖించుకొన్న కాలాపక వ్యాకరణం చూపిస్తాను!"

"ఆ! ఆ! ఏమి టా వ్యాకరణం పేరు? కాలాపక వ్యాకరణమా? అంటే?" అన్నాడు విష్ణుశర్మ కొంచెం వెటకారంగా.

"ఆ మాత్రం తెలియనివారు తెలియనట్టుగా కిమ్మనకుండా మాట్లాడ కూరుకోవాలి. అంతేగాని అయినదానికీ కానిదానికీ తగుదునమ్మా అని కలగజేసుకోకూడదు!" అన్నాడు లంబోదరభట్టు బింకంగా మూతి బిగించి.

"అపరాధం! అపరాధం! అదేమిటో సెలవియ్యవయ్యా! లంబోదరభట్టాచార్యా!" అన్నాడు విష్ణుశర్మ, అంతకన్నా మరింత వెటకారంగా. లంబోదరభట్టు ఒకింతసేపు సదస్యులందరివైపు హేలగా చూచి కాలాపక వ్యాకరణ పదానికి భాష్యం ఉపక్రమించాడు. దానికోసం ఒక పృచ్ఛ చేశాడు:

"కార్తికేయస్వామివారి వాహనం ఏమిటండీ?"

"మయూరం!" అన్నాడొక విటశిఖామణి.

"ఆ మయూర వాహనంయొక్క పింఛానికి పర్యాయపదం ఏమిటయ్యా?" మళ్ళీ ప్రశ్నించాడు లంబోదరభట్టు విష్ణుశర్మ వైపు తిరిగి.

"కలాపం."

"ఆ కలాపం నామధేయంతోనే శర్వవర్మ మంత్రి తాము రచించిన నవ వ్యాకరణానికి కాలాపక వ్యాకరణమని పేరు పెట్టారు. తెలిసిందా?" అన్నాడు లంబోదర భట్టొక చిరునవ్వు నవ్వి.

"ఏమో! ఏ పుట్టలో ఏ పాముందో ఎవరు చెప్పగలరు!" అన్నాడింకొక విటముఖ్యుడు.

లంబోదర భట్టా మాటతో మరింత విజృంభించాడు.

"శర్వవర్మ మంత్రివర్యుల కొకనాటి రాత్రి అత్యద్భుతమైన స్వప్నం వచ్చినదట! ఆ స్వప్నంలో ఒక తెల్లని వేయిరేకుల తామరపూవు ప్రాతః కాల సూర్యబింబంలా వికసించినదట!" అని, "చూడండి, నా కెలాంటి అత్యద్భుత రహస్యాలు తెలిశాయో?" అన్నట్టు లంబోదర భట్టందరివైపు చూచి మాట్లాడ కూరుకున్నాడు.

"కథ కానీయవయ్యా, భట్టాచార్యవర్యా!" అన్నాడు విష్ణుశర్మ కొంచెం విసుగ్గా.

లంబోదరభట్టు తిరిగీ తన కథ ప్రారంభించాడు:

"ఆ సహస్ర దళ పద్మంలో నించి సాక్షాత్తుగా సరస్వతీదేవి అమ్మవా రావిర్భవించినదట! అలాగ ఆవిర్భవించినదై ఆ అమ్మవారు హంస తూలికాతల్పంపై హేలగా శయనించిన హాల సాతవాహన సార్వభౌముల ముఖపద్మంలో ప్రవేశించి అదృశ్యమైపోయినదట!"

"ఆ అద్భుత వృత్తాంతం యావత్తూ శర్వవర్మ మంత్రి వెంటనే సార్వభౌములకు విన్నవించి ఉంటారు! అంతేనా?" అని హఠాత్తుగా అడ్డు తగిలాడు విష్ణుశర్మ.

"అవును! అది మీ కెలాగ తెలిసిందీ?" అని ఎంతో ఆశ్చర్యపోయాడు లంబోదరభట్టు.

"ఇంగలో అంత తెలియుడాని కేమి ఉంది!, ఏమైనా శర్వవర్మ చాలా ఘటికుడు!" అన్నాడు విష్ణుశర్మ మరీ వెటకారంగా.

"ఎందుచేత?" అని తీవ్రంగా ప్రశ్నించాడు లంబోదరభట్టు.

"ఎందుచేతేమిటి? ఏవో నాలుగు కల్లబొల్లి కట్టుకథలల్లి చల్లగా చక్రవర్తిని తన వలలో వేసుకొంటున్నాడులే! లేకపోతే ఏమిటిదంతాను! చెప్పేవారికి లేకపోతే వినేవారికైనా కించిత్తు వివేకం ఉండవద్దూ! గుణాఢ్య మహామంత్రికి కొంచెం కాలు, చెయ్యి వంగినప్పటి నుంచీ ఈ శర్వవర్మ మంత్రికిక పట్టపగాలు లేకుండా పోతున్నాయి! ఒక

పెద్ద తాటి చెట్టంత ప్రభ కట్టుకొని 'అశ్వరథ శరభ' అని అదేపనిగా నృత్యం చేస్తున్నాడులే!"

ఈ విధంగా తానెంతో భక్తి శ్రద్ధలతో అభివర్ణించినదంతా ఒక్క క్షణంలో యద్దేవా చేసి పారేసేటప్పటికి లంబోదరభట్టు భగ్గున మండి పడ్డాడు.

"నీవు వట్టి పాషండుడవు! ఆ బౌద్ధం తలకెక్కినప్పటినించీ నీ కున్న మతికూడా పోతూంది! లేకపోతే ఏమి టీ అసృచ్ఛపు మాటలు!"

దానితో విష్ణుశర్మకూడా రెచ్చిపోయాడు.

"ఇదుగో! నన్నేమన్నా అను గాని బౌద్ధుల నేమైనా అన్నావంటే నేనూరుకో నేని లేదు. తెలిసిందా! వాళ్ళు కేవలం అహింసా స్వరూపులు! ధర్మమూర్తులు! నీ కేం తెలుసును వాళ్ళవిషయం?"

"వాళ్ళా! వాళ్లు వట్టి పరమ మూర్ఖులు. అవైదికులు. శుష్కతర్కం తప్ప వాళ్ళకేమీ తెలియదు! నీవంటి మూర్ఖు లింకా కొంతమందిని చేర్చి ఊరూ వాడా ఊరేగుతున్నారు!" అని లంబోదరభట్టు అట్టుడికి పోయిన ట్టుడికి పోయాడు. అతనిముఖం బాగా ఎర్రబడి పోయింది.

అంతలో ఇంకొక విటశేఖరు డందుకొన్నాడు:

"ఆ! ఆ! ఆగండయ్యా! ఆ బౌద్ధుల నిగతరగా! వాళ్ళగొడవ మన కెందుకయ్యా! కావలిస్తే వాళ్లు, మీరూ కలిసి కట్టకట్టుకుని గోదావరిలో దిగండి!...అన్నట్టు ఇదుగో! ఉజ్జయిని నగరంనించి గజ్జెలగుర్రం లాంటి వారాంగనామణి ఒకతె ఈమధ్యనే మన నగరానికి వచ్చిందట! మీ రెవరేనా గాని ఆ సుందరిని నేత్ర పర్వంగా తిలకించారా?" అన్నాడు.

"అవునవును! మాళవిక మాటేనా నీ వనేది? ఆహా! ఎంతటి అందగత్తె! ఆమె కర్ణాభరణా లల్లల్లాడుతూ, చిన్ని చెక్కిళ్ళపై చుక్కల్లా ప్రతిఫలిస్తాయట!" అన్నాడొక విటుడు.

"సీధు పానం చేస్తూంటే ఆ సీధువు గళ నాళంలో తళ తళా మెరసి పోతుందట!" అన్నాడు మరి ఒకడు.

"ఈ కథ అంతా శర్వవర్మ మంత్రి సరస్వతీ సాక్షాత్కారం లాగే ఉందోయ్!" అన్నాడు విష్ణుశర్మ మళ్ళీ.

"శర్వవర్మమాహాత్మ్యమంటే నీ కేదో మహా హేళనగా ఉంది గాని —రేపు మాఘమాసంలో విద్వత్పరిషత్తు జరిగేదాకా కొంచెం వేచి ఉండవయ్యా! అప్పుడే తెలుస్తుంది నీకు, శర్వవర్మ మంత్రి ప్రతిభా చాకచక్యాలెలాంటివోను!" అన్నాడు లంబోదరభట్టు కొంచెం రుసరుసగా.

అంతలో అనతిదూరంలో మహేశ్వర దేవాయతనంలో సాయంకాల మంత్ర పుష్ప ఘంటాధ్వనులు మారుమోగాయి.

గోష్ఠీమండలిలో వారందరూ ఒక్కొక్కరే తమ తమ గృహాలకు మళ్ళిపోయారు.

సభనుండి నోళ్ళల్లోపడి పలువిధాలుగా చిలవలు పలవలు వేసినా శర్వవర్మ మంత్రి కాలాపక వ్యాకరణం రచించిన విషయం వాస్తవమే. ఆ వ్యాకరణంలో అతడు పాణినీయ వ్యాకరణంలోని ప్రక్రియా భాగం అంతా విసర్జించి సాధుశబ్ద జ్ఞానంకోసం అత్యవసరమైన ప్రక్రియ మాత్రమే కల్పించాడు.

హాల సాతవాహన చక్రవర్తికి గీర్వాణ భాషా ప్రవేశం లేకపోతే లేకపోవచ్చును. కాని, అతడు ప్రాకృతవాణిలో పేరెన్నికగన్న పండితుడు.

సంస్కృత ప్రాకృతా లత్యంత సన్నిహితమైన భాషలు కావడంవల్ల క్రమ క్రమంగా చక్రవర్తికి దేవవాణిలో కొంచెం ప్రవేశం కలిగింది. ఆపైన శర్వవర్మ తాను పూనిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేరాలనే అహమహమికతో ప్రతిదినము ఆయనచేత దేవభాషాధ్యయనం చేయించాడు.

దేవవాణీ మాధుర్యం ఆస్వాదించాలనే ఆసక్తికొద్దీ చక్రవర్తి కూడా ఆ విషయంలో బాగా శ్రద్ధ వహించాడు.

అదిగాక ఆరుమాసాల అనంతరం ఆ విషయంలో విద్వత్పరీక్ష జరగాలనే నిర్ణయం కూడా జరిగింది. అందుచేత ఆ అవధి సమీపించిన కొద్దీ చక్రవర్తి సంస్కృతభాషాభ్యాసంలో మరింత శ్రద్ధ వహించాడు. క్రమక్రమంగా ఆ ఆరుమాసాల అవధి పూర్తి అయ్యేసరికి హాల చక్రవర్తికి గీర్వాణ పాండిత్యం అంటే ఏమిటో చాలావరకు అవగాహన అయింది.

అప్పటికి చక్రవర్తికి వాల్మీకిరామాయణంలోని సరళ సర్గలు కొన్ని వ్యాఖ్యాన సహాయంతో అర్థంచేసుకొనే శక్తి కలిగింది.

"ఆహా! దేవతావాణిలో వాల్మీకి మహర్షి సరళ స్వచ్ఛ కవితామృతధార ఆస్వాదింపగల్గిన వారెంతటి ధన్యులు! ఏదో మహత్తరమైన పూర్వజన్మ పుణ్యపరిపాకం లభిస్తేనేగాని ఇంతటి మహాభాగ్యం కలగదు!" అనుకొన్నాడు.

ఒకనాటి రాత్రి లీలావతితో ఆ విషయం చెప్పి, తన మహాభాగ్యాని కెంతో ఉప్పొంగిపోయాడు. దాని కంతటికీ శర్వవర్మాత్యుడే ప్రధానకారణమనీ, ఏ ప్రత్యుపకృతి చేసినా మరి తానిక అతని ఋణం తీర్చుకోలేననీ అన్నాడు.

ఆ మాటతో చక్రవర్తి గాఢాశ్లేషంలో అణిగి మణిగి అతని ప్రసంగం ఆలకిస్తున్న లీలావతి హఠాత్తుగా అతని ఆశ్లేష బంధనం విడిపించుకొని రుసరుసలాడుతూ దూరంగా తొలిగిపోయింది. కాలి బొటన వేలుతో నేలపై వ్రాస్తూ కొరకొర లాడింది.

"ఎంతచేసినా ఇంతే! కృతఘ్నత మీకు వెన్నతో పెట్టిన విద్య!" అని గద్గదికవల్ల మరి మాట్లాడలేక పోయింది.

చక్రవర్తికి తాను చేసిన అపరాధమేమో బోధపడలేదు. కొంతసేపటివరకు ఏమీ పాలుపోక అలాగే తెల్లబోయాడు. అంతలో హఠాత్తుగా అతనికి తాను చేసిన తప్పిదం స్ఫురించింది. వెంటనే ఆమె పాదాలపై వాలిపోయాడు:

"నిజంగా నీ మూలంగానే నాకీ గీర్వాణ పాండిత్య భాగ్యం కలిగింది. ఏదో మాట తొందరలో ఆ మాట మరిచిపోయాను. పొరబాటే!" అని ఆమె పాదాంగుళులు ముద్దు పెట్టుకొన్నాడు.

అయినా, అది లక్ష్య పెట్టక ఆమె మరింత దూరంగా తొలిగి పోయింది.

చక్రవర్తి మరి వేరే ఉపాయం లేక సమీపంలో ఉన్న సువర్ణ వేత్రం ఆమె చేతిలో ఉంచి, అరిచేయి ఆమె కెదురుగా ఎత్తిపెట్టి అతి వినయంగా విన్నవించుకొన్నాడు:

"లీలావతీ ! నావల్ల పెద్ద తప్పిదమే జరిగిపోయింది. దానికి మరి నీ వే శిక్ష విధించినా సరే!" అతని వైఖరి చూచేసరికి లీలావతి కోపం అంతా ఒక్కసారిగా అదృశ్యమైపోయింది. ఎంత నిగ్రహించుకొన్నా లోలోపలనించి పొంగి పొంగి వస్తున్న చిరునవ్వాగలేదు.

"ఇచ్చకాలు చెప్పడంలో ఇంతటి నైపుణ్యం ఉన్నవారితో ఇక ఎవరు నెగ్గగలరు!" అని ఆదేపనిగా అతని అరిచెయ్యి ముద్దు పెట్టుకొన్నది.

"ఇంత కష్టపడి మీకు సంస్కృతం బోధించానే! నాకు గురుదక్షిణ ఇవ్వాలనైనా అనిపించలేదు కదా మీకు!"

"ఏదీ! నీ వెప్పుడూ కోరనేలేదే!"

"అయితే కోరిన కోరిక తప్పక చెల్లిస్తారు కదూ ?"

"అలాగే!"

"అయితే, ఆలోచించి మరీ కోరుకుంటా" అని లీలావతి అతని గాఢాశ్లేషంలో లీనమైపోయింది.

8

మాఘ మాస ప్రారంభానికి శర్వవర్మ మంత్రి పెట్టిన ఆరుమాసాల గడువు తీరిపోయింది. మహామాత్యుడు చక్రవర్తి సన్నిధిలో ఉన్న సమయంలో శర్వవర్మ తన ప్రతిజ్ఞా నిర్వహణ విషయం ఆయనకు తెలియజేశాడు. గుణాఢ్యుడు మొట్టమొదట చక్రవర్తి గీర్వాణ పాండిత్య విషయంలో అంతగా ఆసక్తి కనబరచలేదు.

"మంత్రివర్యా! దీనిలో ప్రత్యేకంగా పరీక్షించవలసింది ఏమి ఉన్నది! మీ రెంతో శ్రమపడి ఒక వినూతన వ్యాకరణం విరచించి స్వయంగా శ్రీవారిచేత గీర్వాణ భాషాభ్యాసం చేయించారయిరి! మీ వ్యాకరణమే చాలు, ఎలాంటి మందబుద్ధులకయినా ఆరుమాసాలల్లో గీర్వాణ పాండిత్యం కలిగించడానికి! అపైన చక్రవర్తివంటి మహా ప్రతిభావంతులు లా వ్యాకరణం పఠించినప్పుడు, వారికి గీర్వాణంలో పాండిత్యం కలగకుండా పోతుందా ఏమన్నానా? ఎంతమాట!" అని ఆ విషయం అంటీ అంటనట్టుగా తేల్చివేశాడు. అలాగ తేల్చివేశాడన్న మాటేగాని

చక్రవర్తి కంతటి పాండిత్యం కలిగిందని గుణాఢ్య మంత్రి కేమీ నమ్మకం కలగలేదు.

కాని, శర్వవర్మ ఆ విషయం అంతటితో విడిచిపెట్టలేదు. ప్రతిష్ఠాన నగర విద్వద్వరేణ్యులందరు చక్రవర్తి పాండిత్య ప్రకర్ష పరిశీలించి [illegible]లనీ, ఆ మహోత్సవం తాను కళ్ళారా చూచి ఆనందించాలనీ పట్టు పట్టాడు. అలాంటి సందర్భంలో చక్రవర్తి అతని మాట కాదనడాని కిష్టపడలేదు. విద్వత్పరీక్ష జరిపించడాని కొక శుభ ముహూర్తంకూడా ఏర్పాటయిపోయింది.

అనంతరం కొన్నాళ్లకు దక్షిణాపథ సార్వభౌముడు హాలసాతవాహన చక్రవర్తి నిండు పేరోలగంలో కొలువై ఉండగా వందిమాగధులందరు ముక్తకంఠాలతో కైవారాలు చేశారు. మహామాత్యుడు గుణాఢ్యమంత్రి, శర్వవర్మ, మరికొందరు రాజమంత్రులు తమ తమ సముచితాసనాలలో సమాసీనులై ఉన్నారు. చక్రవర్తి కిరువైపులా చామరగ్రాహిణులు వింజామరలు వీచుతూండగా విదూషకుడు విశ్వంభరశర్మ నెమ్మది నెమ్మదిగా వచ్చి కొలువు కూటంలో ఒక మూల కూర్చున్నాడు. శర్వవర్మ మంత్రి ఆనాటి విద్వత్పరీక్షకు అయిదుగురు గీర్వాణ విద్వాంసుల నేర్పాటు చేయించాడు.

ఆ అయిదుగురు విద్వాంసులను గుణాఢ్య మహామాత్యులే ఎన్నుకోవాలని మొట్టమొదట అతడెంతైనా పట్టుపట్టాడు.

కాని దానికి గుణాఢ్యు డెంత మాత్రమూ అంగీకరించలేదు. "మంత్రి వర్యా! ఈ ఎన్నిక మీరు చేస్తే ఒకటీ నేను చేస్తే ఒకటీనా! ఎంతమాట సెల విచ్చారు! దీనిలో మీ రంతగా పట్టుబట్ట వలసిందేమి ఉంది! ఎవరు ఎన్నిక చేసినా ఒకటే!" అని చాలా మృదువుగా ఆవిషయం తేల్చి వేశాడు. అయితే శర్వవర్మ అంత మాత్రం చేత ఆ విషయంలో ఉపేక్ష వహించలేదు. గుణాఢ్య మంత్రికి అన్ని విధాలా బాగా సన్నిహితులయిన గీర్వాణ విద్వాంసులనే పరీక్షకులుగా ఏర్పాటు చేశాడు. అందుచేత చక్రవర్తి ఆస్థానంలోని వారంతా శర్వవర్మ ఔదార్యము, రాజనీతిజ్ఞత వేనోళ్ళ ప్రశంసించారు.

కనకనే శర్వవర్మ ప్రభువువారి కృపా కటాక్షాని కంతగా సన్నిహితులైనారనీ, ప్రభువుల గుణజ్ఞత కది ఒక ప్రబల నిదర్శనమనీ శర్వవర్మకు వినపడీ వినపడనట్లుగా గుసగుస లాడుకొన్నారు.

అంతలో గుణాఢ్య మహామంత్రి ఆగామి వసంతోత్సవానికి ప్రత్యేకంగా ఏర్చి కూర్చిన ప్రాకృత గాథలు కొన్ని శర్వవర్మకు నివేదించాడు. ఆ విషయం చక్రవర్తి చూచీ చూడనట్లు ఊరుకున్నాడు.

"ఈ కవితా విషయం నావంటిఅల్పజ్ఞాని కేమి తెలుస్తుంది! ప్రాకృత గాథాభిమానులు ప్రభువువారుండగా మధ్య నేనెంతటివాణ్ణి!" అని ఆ గాథలు గుణాఢ్యుని దగ్గరనుంచి స్వీకరించి వెంటనే చక్రవర్తికి సమర్పించాడు. శాతవాహన చక్రవర్తి కటాక్షలేశం ఒక క్షణకాల మా గాథలవైపు ప్రసరించింది.

ప్రతివిషయము అత్యంత జాగరూకతతో గమనిస్తున్న విశ్వంభర శర్మ దృష్టి ఒకమారు చక్రవర్తి వైపు తిరిగింది.

"చక్రవర్తి తమ సుదీర్ఘ నేత్రాంతాలు కుంచించి ఏదో దీర్ఘాలోచనలో పడ్డట్టున్నారు! 'ఇంకా రూపక ప్రారంభానికి నాందీ ప్రస్తావన జరగలేదేమా!' అని ఆలోచిస్తున్నారేమో!" అని విశ్వంభరశర్మ కొంచెం జిజ్ఞాసలో పడ్డాడు.

అనంతరం శర్వవర్మ లేచి నిలబడి విద్వద్వరేణ్యులందరికీ సవినయంగా నమస్కరించి తత్కాల కర్తవ్యాన్నిగురించి ప్రసంగించాడు:

"నావంటి అల్పజ్ఞుడీ కాలాపక వ్యాకరణం రచించడమనేది సాక్షాత్తు ఆ కార్తికేయస్వామి కరుణాకటాక్షంవల్లనే సిద్ధించింది. కాకపోతే మహర్షి ప్రతిభా సాధ్యమైన వ్యాకరణ రచన ఎక్కడ, నే నెక్కడ!

"ఆ వ్యాకరణంవలన అత్యంతక్లిష్టమయిన సంస్కృత భాషాభ్యాసం బాగా సుగమమయినదని వైయాకరణ విద్వాంసులందరు సెలవిస్తున్నారు. అది వారి అపార సౌజన్యానికి మాత్రమే తార్కాణమనీ, నిజంగా నా వ్యాకరణంలో అంతటి ఘనత ఏమీ లేదనిన్నీ నాకు తెలియకపోలేదు.

"అయితే ప్రభువు వారింతటి స్వల్ప కాలంలో అంతటి

దుస్సాధ్యమయిన సంస్కృత పాండిత్యం ఎలాగ సంపాదించ గలిగారయ్యా! అని తా మెవరైనా ప్రశ్నించవచ్చును. ప్రాకృత విద్వద్వరేణ్యులు, అపార ప్రతిభాశాలురు అయినందువల్లనే ప్రభువు వా రా విధంగా అంతటి మహాపాండిత్యం సాధింపగలిగారనిన్నీ, కార్తికేయ స్వామి కరుణా కటాక్షం వల్లనే నే నీ విధంగా నా ప్రతిజ్ఞ చెల్లించుకో గలిగాననిన్నీ భావిస్తున్నాను. ఇంతకీ ఇవ్వన్నీ మీవంటి మహా విద్వాంసులు సెలవీయవలసిన మాటలు! దీనిలో నా అవినయం మన్నించవలసిందని ప్రార్థిస్తున్నాను.

“తమ గీర్వాణ పాండిత్య ప్రకర్ష ఒకసారి విద్వాంసులందరికీ చవి చూపించ వలసిందని శ్రీ వారిని ప్రార్థింపగా మన అందరియెడల వారికుండుకున్నటువంటి ఆదరణ విశేషం చేతనే వా రీ విద్వత్పరీక్ష కంగీకరించినారు. అది వారి అపారౌదార్యానికి మాత్రమే తార్కాణం!”

శర్వవర్మ ఈవిధంగా విన్నవించగానే నిండు పేరోలగంలో అంతటా సాధువాదాలు, అభినందన పరంపరలు చెలరేగాయి.

వెంటనే విద్వత్పరీక్ష ప్రారంభమయింది. పరీక్ష కేర్పరచిన విద్వాంసులు వాల్మీకి రామాయణ శ్లోకాలు, కొన్ని ప్రాస్తావిక శ్లోకాలు పఠించారు. చక్రవర్తి వెంటనే వాటికన్నింటికీ అర్థాలు, అంతరార్థాలుకూడా వివరించాడు. ఆవిధంగా ఒక గడియవరకు పరీక్ష సాగింది.

అటుపిమ్మట ఒక విద్వాంసుడు లేచి — “సార్వభౌమా! తమ పాండిత్యం నిరుపమానం! ఇక ఎంత పరీక్షించినా చర్విత చర్వణమే!” అన్నాడు.

వెంటనే కొలువుకూటంలో హర్షాభినందనా లావిర్భవించాయి.

అంతలోనే మరి ఒక విద్వాంసుడు లేచి నిలుచున్నాడు:

“ఇంతటి స్వల్పకాలంలో గీర్వాణ పాండిత్యం సంపాదించడం అత్యద్భుతం! అయితే దీనికి శర్వవర్మామాత్యుల వ్యాకరణం కారణమో, ప్రభువర్యుల ప్రతిభా విశేషం కారణమో సరిగా నిర్ధారణ చెయ్యలేక పోతున్నాము.” అని నెమ్మదిగా కూర్చున్నాడు.

“రెండూ కారణాలే! దానికి శర్వవర్మామాత్యుల ప్రతిభా విశేషం

కూడా తోడైనది! ఇక చెప్పేదేముంది?" అన్నాడు విదూషకుడు విశ్వంభరశర్మ.

గుణాఢ్యుడిదంతా జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తూనే ఉన్నాడు. తన కర్యంతాపులయిన విద్వాంసులుకూడా ముక్త కంఠాలతో చక్రవర్తి పాండిత్యం ఆకాశాని కెత్తి ప్రశంసించేసరి కత డిక తన కన్నులే నమ్మలేక పోయాడు! అయినా ఎక్కడా చెక్కు చెదరకుండా శిలాప్రతిమలా అలాగే కూర్చున్నాడు.

అంతలో విశ్వంభరశర్మ తిరిగీ లేచి నిలుచున్నాడు:

"మహాప్రభూ! మా తాత ముత్తాతలందరు మహా సంస్కృత విద్వాంసులు. చిన్నతనంనించీ ఆకతాయిగా తిరగడంవల్ల నాకొక్కడికే వారి వైదుష్యం పట్టుబడలేదు. అయితే శర్వవర్మామాత్యులొక చక్కని రాజమార్గం వెయ్యడంవల్ల ఇక నాలాంటివాడు కూడా సులువుగా మహా విద్వాంసుడై పోవచ్చును. సందేహమేమీ లేదు. అయితే దీనివల్ల ఒక పెద్ద ప్రమాదం ఏర్పడేటట్లుంది. ప్రతిష్ఠాన నగరంలో నావంటి మంద బుద్ధు లందరు ఇక మహాగీర్వాణ విద్వాంసు లయిపోయే పక్షంలో వీరందరిని పోషించడానికి ప్రభువులవారి కోశాగారానికి శక్తి చాలదేమోనని భయంగా ఉంది! ఇది చాలా గాఢంగా పరిశీలించవలసిన విషయం! ఆ పైన మరి తమ చిత్తం!"

అటుపిమ్మట పరీక్షక విద్వాంసు లిద్దరు ముగ్గురు ప్రసంగించారు. వారంతా చర్విత చర్వణంగా చెప్పినదే చెప్పుకుపోయారు.

అంతవరకు గుణాఢ్యుడు తానే లేచి నిలబడి ప్రసంగించడాని కిష్టపడనేలేదు. కాని, శర్వవర్మ అతనిని విడిచిపెట్టలేదు. సవినయంగా లేచి నిలుచున్నాడు. ఒకసారి చక్రవర్తి ముఖం పరిశీలించాడు. ఇంకొక మారు గుణాఢ్యుని ముఖంవైపు చూచాడు. నెమ్మదిగా అంటున్నాడు:

"ఎందరెన్ని విధాల ప్రశంసించినా మహామాత్యుల అభ్యనుజ్ఞ లభిస్తే తప్ప చక్రవర్తికింకా సంతృప్తి కలిగినట్లు కనబడదు. ఇంతకీ మరి గుణాఢ్యమహామాత్యు లేమని సెలవిస్తారో!"

ఆ పైన గుణాఢ్యుని కిక ప్రసంగించక తప్పలేదు. అతడు సువిశాల

నేత్రాలతో సదస్సంతా ఒకమారు పరిశీలించాడు. ఎక్కడా చెక్కు చెదరకుండా ఒక చిరునవ్వు చిలకరించాడు:

"ఇది గీర్వాణ విద్వాంసులందరికీ పర్వదినం! ఎందుచేతనంటే శర్వవర్మామాత్యుల తపోబలంవల్ల, వ్యాకరణంవల్ల గీర్వాణవాణి అందరికీ కరతలామలకమైంది. ఆ పైన సార్వభౌములు కూడా సంస్కృత పాండిత్యం లోతులు చక్కగా ఆకళించుకొన్నారు. అయితే, ఒక్క మనవి!

"ఇంద్ర చంద్ర వ్యాకరణా లవతరించినా పాణినీయం ముందవి దివిటీముందు దివ్వెలే అయి ఊరుకున్నాయి. ఇక శర్వవర్మామాత్యుల వ్యాకరణం మాత్రం అంతకంటె వెలగబెట్టేదేముందిలే! అని నేను మొట్ట మొదటినించీ ఈ విషయం అంతగా లక్ష్యపెట్టనే లేదు. కాని, ఈ క్షణంతో నా కా భ్రమ తొలగిపోయింది.

"అథవా, కలాపక వ్యాకరణంవల్ల సంస్కృతాధ్యయనానికి కొంత సౌలభ్యం చేకూరిందని అనుకొన్నా - ఆరుమాసాలలో గీర్వాణపాండిత్యం సాధించవచ్చునంటే నాకే మాత్రము నమ్మిక కలగలేదు! ఆరుమాసాల పాటహోరాత్రాలు కష్టిస్తే - ఏదో సంపద్గౌరీ వ్రతానికి కల్పం చెప్పడానికి తగినంతటి ప్రవేశం కలిగితే కలగవచ్చునని అనుకొన్నాను. మహా గహనమైన గీర్వాణవాణీ పాండిత్యంలో అనేకమైన పెద్దపెద్ద అంతరువులున్నాయని భావించడంవల్ల నేనిటువంటి భ్రమ ప్రమాదాలకు గురి అయినాను!

"అయితే సార్వభౌము లనితర సాధారణ ప్రతిభావంతులు కావడం వల్లను, ఆ పైన శర్వవర్మామాత్యుల ప్రజ్ఞాపాటవం కూడా తోడుపడడం వల్లను ఏలినవారి సంకల్పం ఇంత తేలికగా నెరవేరిందని అనిపించింది. ఇక దేవసేనాని అయినటువంటి కుమారస్వామి కటాక్షం ఒకటి మన అందరిమీద ఉండనే ఉన్నది గదా! ఆ స్వామి కటాక్షం వల్ల దేవరవారి కీర్తి దిగ్దిగంతాలవరకు వ్యాపింపవలెననీ, శ్రీ వారి కితోధిక శ్రేయోభివృద్ధి చేకూరవలెననీ, వారి కరుణా కటాక్షపాతంచేత బౌద్ధప్రాబల్యం వల్ల అట్టడుగున పడిపోయిన గీర్వాణవాణి తిరిగి సార్వభౌములకు శిరోధార్యమై విరాజిల్లవలెననీ కోరుకుంటున్నాను."

గుణాఢ్యుని ప్రసంగం పూర్తి అయ్యేసరికొక క్షణ కాలంపాటు కొలువు కూటం అంతా చిత్ర ప్రతిమలా మారిపోయింది. శర్వవర్మకు, చక్రవర్తికి ముచ్చెమటలు పోశాయి. అయినా వారిద్దరూ అతి గంభీరంగా ఉండి వెనువెంటనే చిరునవ్వులు చిందించారు. శర్వవర్మ సమస్తము తన కనుకూలంగానే సాగిపోతున్నదని లోలోపల ఆనందిస్తూనే ఉన్నాడు. అంతలోనే హఠాత్తుగా విదూషకుడు లేచి నిలుచున్నాడు:

"మహాప్రభూ! గీర్వాణాధ్యయనానికి తమ కారుమాసాలెందుకు? ఆరు రోజులు చాలవా? అని అనుకొన్నాను. గుణాఢ్యులంతటివారే తమ ప్రతిభా గుణగణాలు ప్రశంసించిన తరవాత తమ కారు రోజులు కూడా అక్కరలేదనీ, ఆరు క్షణాలే చాలుననీ అనిపించింది!

"ఇకనుంచీ నేను తమ దగ్గర గీర్వాణాధ్యయనం చేదామని సంకల్పించాను. "శిష్యస్తేహం శాధి మాం త్వాం ప్రపన్నమ్!" అన్నట్లు అర్జునిలాగే నేనూ తమ అంతేవాసిత్వం అభ్యర్థిస్తున్నాను. కటాక్షించండి!"

అని అతి వినయంగా అభ్యర్థన నటించడం ప్రారంభించాడు. ఆ వికట నటన చూడగానే సదస్యులు ప్రస్తుత వృత్తాంతం అంతా విస్మరించి కల కలా నవ్వడం ప్రారంభించారు!

9

"నాలుగైదు శ్రీమద్రామాయణ శ్లోకాలకు, పది ప్రాస్తావిక శ్లోకాలకు అర్థం చెప్పినంత మాత్రాన అది గీర్వాణ పాండిత్యం అనిపించుకోదు! ఈ పరీక్షక విద్వాంసులందరు వందిమాగధుల ధోరణిలో పొగడివేసినంతమాత్రాన ప్రభువువారు గీర్వాణ విద్వాంసులు కాజాలరు! ఈ విద్వాంసులందరు పరాత్మవంచకులు! కూటసాక్షులు! శర్వవర్మామాత్యులారు మాసాల్లో తమ ప్రతిజ్ఞ నెరవేరిపోయిందని బుజాలెగరవేస్తున్నారుగాని ఆ ప్రతిజ్ఞ అవగింజలో అర భాగం కూడా నెరవేరలేదు! ఇదంతా కేవలం కపటనాటకం! వట్టి కూటసాక్ష్యం."

అని నిండు పేరోలగంలో చక్రవర్తి సమక్షంలోనే ఒక్కసారిగా అందరినీ దులిపి వెయ్యాలని గుణాఢ్యుడనుకొన్నాడు. ఆ మాటలతని నోటి చివరిదాకా వచ్చాయి.

కాని దానివల్ల ప్రయోజనం ఏమి ఉంది? కొలువు కూటంలోని సదస్యులంతా ముక్త కంఠాలతో చక్రవర్తి సంస్కృత పాండిత్యం ఆకాశాని కెత్తి వేశారు! పరీక్షక విద్వాంసులుకూడా స్వీయధర్మం విస్మరించి కేవలం వందిమాగధులుగా మారిపోయారు!

అదీగాక మరి ఒక విషమసంధికూడా వచ్చిపడింది. మొట్టమొదట సంస్కృత పాండిత్య విషయంలో వాదోపవాదాలు, శపథాలు చెలరేగి నప్పుడు సంస్కృత పాండిత్య పదానికి సరియైన అవధి నిర్ణయము, అర్థ నిర్వచనము జరిగి ఉండలేదు. ఆ సమయంలో ఆ విధంగా అర్థనిర్వచనం జరగనప్పుడా పదాని కెవరికి తోచిన అర్థం వారు చెప్పుకోవచ్చును. అలాంటప్పుడిక పదిమందిలోను నోరు పారవేసుకొన్నంత మాత్రాన ప్రయోజనం ఏమి ఉంది?

అదీగాక ఆరు మాసాలపాటు గీర్వాణ భాషాభ్యాసం చేసిన పిమ్మట చక్రవర్తికి మాత్రం సంస్కృత పాండిత్యం లోతుపాతులు తెలియలేదా? తెలిసి ఉండిన్నీ సదస్యులంతా ముక్త కంఠాలతో తమ పాండిత్యం గోరంతలు కొండంతలుగా అభివర్ణిస్తున్నప్పుడాయన తగుదునని ఆ ప్రశంసలన్నీ ఎంతో ఆప్యాయంగా అందుకున్న తరువాత ఇక వేరే ఇంకొకరిని నిందించవలసిన అవసరం మాత్రం ఏమి ఉంది? చక్రవర్తి కనుకూలంగా సదస్యులు, పరీక్షక విద్వాంసులు పక్కతాళం వెయ్యడంలో మాత్రం ఆశ్చర్యం ఏమి ఉంది! ఈ రాజాస్థానాల తీరే అంత!

ఆ విధంగా గుణాఢ్య మంత్రి హృదయంలో అనేక భావ పరంపరలు చెలరేగాయి. ఆ సమయంలోనే అతని హృదయంలో వింధ్యవాసినీ దేవి పాద సన్నిధికి వెళ్ళిపోవాలనే సంకల్పం కూడా బలపడిపోయింది. అందువల్ల లోలోపల విజృంభించిన క్రోధాగ్ని జ్వాల అంతా చల్లార్చుకొని చిట్టచివరి కా విధంగా ప్రసంగించాడు. ఎంతగా తమాయించుకొన్నా అతని వాక్కుల్లో తీవ్రాధిక్షేపము, నిశిత వ్యంగ్యము ఏ మాత్రం చల్లారలేదు. చిట్టచివరి కతని రోషాగ్నికీల అంతా ఆ విధంగా అధిక్షేపరూపంలోనే నిప్పులు చెరిగింది. సదస్యులంతా అది గ్రహించినా గ్రహించనట్లే నటించి, విదూషకుని ప్రసంగాని కంతగా

నవ్వు రాకపోయినా నవ్వు వచ్చినట్టే నటించారు. చక్రవర్తి శర్వవర్మామాత్యులే ఆ విధంగా నటించినప్పుడిక ఇతరులా విధంగా నటించడంలో ఆశ్చర్యం ఏమి ఉంది?

గుణాఢ్య మహామాత్యు డానాటి రాత్రి బాగా చీకటి పడిందాకా తన భవంతికి చేరుకోలేదు. అతని ముఖవైఖరి చూడగానే నందివర్మ నిలువునా నిర్ఘాంతపోయాడు. అతని కానాటి నిండు పేరోలగంలో జరిగిన విశేషాలన్నీ కూలంకషంగా తెలిశాయి. ఆచార్యుని ప్రసంగధోరణిని బట్టి ఆయన కొంతవరకు ఆత్మనిగ్రహం అవలంబించాడనే అనుకొన్నాడు. కాని ఆయన ముఖవైఖరి చూడగానే అది కేవలం భ్రమేనని తేలిపోయింది. అయినా గుణాఢ్యుడు కొంచెం విశ్రమించేవరకు ఆ ప్రసంగం ప్రారంభించడానికి సాహసించలేదు. ప్రసంగంలోకి దిగిన తరువాత మరిక అతనికి గుణాఢ్యుని రోషధాటికి తట్టుకునే సాహసం కలగలేదు.

"నేనిది అంతా మొట్టమొదటనే గ్రహించాను! నీవే కాదని వాదించావు! ఇప్పటికైనా నీకు తెలిసివచ్చిందా? ఈ మాయారూపకానికంతటికీ సూత్రధారు లెవరో?" అన్నాడు గుణాఢ్యు డతని వైపురిమి చూచి.

"అదే నాకవగాహన కావడంలేదు! ఈ విధంగా మిమ్మల్ని కించపరచడం వల్ల ప్రభువు వారికి ప్రత్యేకంగా ఒరిగేదేముంది? వారు మీ విషయంలో అంతగా పగబట్టవలసిన అవసరం మాత్రం ఏమి ఉంది! వారి కంతగా లోతుపాతులు తెలియకపోవడంవల్లనే గీర్వాణ విద్వాంసులమై పోయామని భ్రమించారేమో!" అన్నాడు నందివర్మ కొంచెం సంకోచిస్తూ.

ఆ మాట విని గుణాఢ్యు డొక్కమారుగా ఉద్వత్తుగా నవ్వాడు. అమాంతంగా విరగబడి నవ్వడము, అంతలోనే మండిపోవడము గుణాఢ్యుని కలవాటే! కనక అంతమాత్రంచేత ఆయన హృదయం కలతదేరినదని నందివర్మకు నమ్మకం కలగలేదు.

"చక్రవర్తి కేమీ భ్రమప్రమాదాలు లేవుగాని, నిన్నే ఇంకా అవి పట్టుకొని పీడించడం మానలేదు." అన్నాడు గుణాఢ్యు డింకా కొంచెం నవ్వు ముఖంతోనే.

"పోనీ అంతమాత్రంచేత మనకు వచ్చిన తలవంపేమీ లేదుగదా! కొలువు కూటంలో జరిగిన కూటతంత్రం పదిమంది నోళ్ళలోను పడక

పోతుందా? పదిమంది విద్వాంసులకు నిజానిజాలు తెలియకపోతాయా?"
అన్నాడు నందివర్మ ఎంతో ధీమాగా.

"తెలిస్తే మాత్రం ?"

"చక్రవర్తికది పెద్ద అప్రతిష్ఠకాదా?"

"ఈ ప్రతిష్ఠానగరంలో ఇలాంటి అప్రీతికరమైన వ్యవహారా లెన్నెన్నో సాగాయి...దానికేమిగాని రేపు మాఘ పౌర్ణమినాటికి మనమంతా వింధ్యవాసినీదేవి సన్నిధికి వెళ్ళిపోతున్నాము. తెలిసిందా?" అన్నాడు గుణాఢ్యుడు తీవ్రంగా.

"అంటే?" అని నందివర్మ నిర్ఘాంతపోయాడా విషయం పూర్తిగా అవగాహన కాక. "అంటే, ఏమీ లేదు. ఆనాటితో మనకీ, ఈ మహా నగరానికీ ఋణం తీరిపోయినదన్న మాట. నే నీ మహామాత్య భార మిక నా నెత్తిమీద పెట్టుకోదలుచుకో లేదు!"

"అంతటి మహా పదవి విసర్జించవలసినంత అవసరమేమి వచ్చింది? మీ శపథానికీ దీనికీ సంబంధమేమీ లేదే?" అన్నాడు నందివర్మ కొంచెం సంకోచిస్తూ.

"ఉన్నా సరే! లేకపోయినా సరే! నే నీ దురహంకార పూరితులైన ప్రభువుల సన్నిధి నిక నీ నీచదాస్యం చెయ్యదలుచుకో లేదు! ఇక ఈ విషయంలో ఎవ్వరితోను సంప్రదించ దలుచుకో లేదు." అన్నాడు గుణాఢ్యుడెంతో చిరాకుగా.

గుణాఢ్యు డంతటి దృఢనిశ్చయానికి వచ్చి వేసిన తరవాత మరి ఆయన నిక ఎవరూ కదపలేరని నందివర్మకు తెలియకపోలేదు. అయినా సాహసించి నెమ్మదిగా వనిగాడు:

"అయితే ఇంతటి వార్ధక్యంలో—"

"ఇలాంటి ప్రభువుల సేవ చెయ్యడంకన్న అడవిలో కాయాకసరు ఏరుకు తినడమే మేలు!" అన్నాడు గుణాఢ్యుడింకా కొంచెం ధుమ ధుమలాడుతూ.

ఇక ఆపైన ప్రసంగిస్తే ఆచార్యుడింకా మండిపడి పోవడం తప్ప వేరే ప్రయోజనమేమీ ఉండదని నందివర్మ గ్రహించి వెళాడు.

గుణాఢ్యామాత్యునికి కలిగిన పుత్రికలయిదుగురికీ వివాహాలై

అ_త్తవారింట్ళకు వెళ్ళిపోయారు. ఇక మిగిలిన కుమారులిద్దరు బాగా పసి వారు. పైగా గుణాఢ్యుని వార్ధక్యం కూడా బాగా ముదిరి పోయింది. అలాంటి సమయంలో వింధ్యాటవికి వెళ్ళి అరణ్యవాసం చెయ్యడమే చాలా క్లేశసాధ్యమైన పని. అపైన తపశ్చర్య మరింత దుష్కరం. చాలా కాలంనించీ భాగ్య భోగాల కలవాటు పడిన వారవ్వనీన్ని ఒక్కసారిగా విడిచి అరణ్య వాసం చెయ్యడమంటే మాటలతో పనిగాదు.

నందివర్మతోబాటు గుణాఢ్యుని ధర్మపత్ని కూడా అతని కనేక విధాలుగా చెప్పి చూచింది. మహామాత్య పదవి నిర్వహించడాని కంగీకరించని పక్షంలో ప్రతిష్ఠాన నగరంలోనే నివసిస్తూ గోదావరీ తీరంలో తప శ్చర్య కుపక్రమించ వచ్చుననీ, ఆ వార్ధక్యంలో అరణ్యవాసం అత్యంత దుష్కరమనీ అనేక విధాలుగా చెప్పి చూచింది. ఎంత చెప్పినా గుణాఢ్యుడు తన పట్టు విడవ లేదు. రాజులకు, రారాజులకు, దూర దూరంగా తొలగిపోయి తీరాలని పట్టుపట్టాడు. అటుపిమ్మట ఆమె మరి మాట్లాడ లేదు. అతని అభీష్ట ప్రకారం అరణ్యవాసాని కవసరమైన ప్రయాణ సన్నాహాలు చేయించింది.

అనంతరం కొన్నాళ్ళకు గుణాఢ్యుడు చక్రవ_ర్తిని సందర్శించి ఆయనకు తన సంకల్పం తెలియజేశాడు.

చక్రవ_ర్తి గీర్వాణ భాషాభ్యాస వ్యవహారం ఇంతవరకు ముదురు తుందని ముందెన్నడూ ఊహించలేదు. గుణాఢ్యుడు తన శపథం ప్రకారం కవితా వ్యాసంగంలో సంస్కృత ప్రాకృతాలు విసర్జించవచ్చుననీ, కాకపోతే మహామాత్య పదవికి కూడా తిలోదకాలిచ్చి ప్రతిష్ఠాన నగ రంలోనే కాలక్షేపం చేస్తూ ఉండవచ్చుననీ అనుకొన్నాడు. కాని ఆయన కేవలం వానప్రస్థాశ్రమ పద్ధతి అవలంబింపగలడనీ, వింధ్యాటవిలో అరణ్య వాసం చెయ్యగలడనీ కలలోనైనా ఊహించి ఉండలేదు.

అయినా పైపై కతిమర్యాదగా గుణాఢ్యునివంటి విద్యా వయో వృద్ధుల సదుపదేశాలు ఆంధ్ర సాతవాహన సామ్రాజ్య నిర్వహణ కత్యంతా వశ్యకాలనీ, ఒకవేళ వార్ధక్యంవల్ల మహామాత్య పదవి నిర్వహించడాని కంగీకరించకపోయిన పక్షంలో ప్రతిష్ఠాన నగరంలోనైనా నివసించడాని కంగీకరించవలసిందనీ అనేక విధాలుగా బ్రతిమాలు కొన్నాడు. గుణాఢ్యు

డంతకన్నా మర్యాదగా ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చాడు. ఆ వార్ధక్యంలోనైనా వింధ్యవాసినీ దేవి చరణ సన్నిధిని తపశ్చర్య కంగీకరించవలసినదనీ, తన కోరిక మన్నించవలసినదనీ పదే పదే ప్రార్థించాడు.

మహామాత్యు డంతగా ప్రార్థిస్తున్నప్పుడు చక్రవర్తి కిక అతని ప్రార్థన అంగీకరించక తప్పలేదు.

ఆ మరునాడే గుణాఢ్యుడు తన భవంతి, మహామాత్య సంపత్తి అంతా ప్రతిష్ఠానగర శ్రేష్ఠి శ్రేణికి తెగనమ్మి వేసి ఆ మహా ధనరాసులన్నీ దేవాయతనాలకు, విద్వాంసులకు, కవీశ్వరులకు, యాచకులకు దీనులకు పంచి పెట్టించాడు. కేవలం వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించలేదుగాని ఆదే వ్రతం అవలంబించినట్టుగా కట్టు బట్టలతో వింధ్యాటవికి వెళ్ళి పోయాడు.

బారులు తీర్చి నిలబడిన ప్రతిష్ఠానగర పౌరు లతని హఠాన్నిర్గమనాని కెంతో ఆశ్చర్యపడ్డారు.

శర్వవర్మ మూలంగానే ఆ వృద్ధ మహామాత్యుని కంతటి విపత్తి, విరక్తి కలిగాయని కొందరు పౌరు లతన్ని దుయ్యబట్టారు.

మరికొందరు దీనికంతటికీ చక్రవర్తే మూల కారణమనీ, ఆయన వల్లనే ఇంతంత విడ్డూరాలు పుట్టుకొస్తున్నాయనీ, రాజా తలచుకొంటే దెబ్బలకు కొదవా అనీ అన్నారు.

10

వింధ్యవాసినీ దేవాలయం వింధ్యాటవీ మధ్యభాగంలోనే ఉంది. అయినా అది అంతగా సాంద్రారణ్య ప్రదేశం కాదు. తీర్థయాత్రా పరులక్కడికి కోకొల్లలుగా రాక పోకలు సాగిస్తుంటారు. అందువల్ల ఆ దేవాలయ పరిసరాలలో ఒక చిన్న గ్రామం కూడా పెరిగింది. అయితే ఆ గ్రామం సమీపంలో ఎటు చూచినా వింధ్యారణ్యమే. నలుగురైదుగురు దేవాలయార్చకుల కుటుంబాలు, తపోనిరతులైన పది మంది బ్రాహ్మణుల కుటుంబాలు తప్ప ఆ గ్రామంలో మిగిలినవన్నీ ఆటవికులకు సంబంధించినవే.

గుణాఢ్యుడా గ్రామాని కనతి దూరంలో అరణ్య సమీపంలోనే తన కుటీరం నిర్మించుకొన్నాడు. వింధ్యవాసినీ చరణసన్నిధిని స్థిర నివాసం కోసమే మహామాత్యు డక్కడికి విచ్చేశాడన్న వార్త ఆ గ్రామంలో అందరికీ తెలిసిపోయింది. వారందరు ఎంతో భక్తి శ్రద్ధలతో అతని సుఖవసతికి తగిన సదుపాయాలన్నీ ఏర్పాటు చేశారు. అయినా అత డెంతో కాలం వారి ఆతిథ్య మర్యాదలు స్వీకరించదలచుకో లేదు. స్వయంగా సేద్యం సాగించి తన కుటుంబం పోషించుకోవాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

కుటీర ప్రాంగణంలో దర్భాసనం మీద మేను వాల్చి వింధ్యవాసినీ దేవాలయ శిఖర సువర్ణ కలశం తిలకిస్తూంటే గుణాఢ్యుని కేవో దివ్యలోకాలలో విహరిస్తున్నట్టనిపించింది.

ప్రాతఃకాల సూర్యకాంతులలో ఆ దేవాలయ శిఖర స్వర్ణకలశం హేమసరోవరంలో వికసించే పైడి తామర పువ్వులా భాసించింది. ఒక్కొక్కప్పు డా దేవాలయం అతనికి శిశిరహిమావగుంఠనంతో సాక్షాత్కరించిన వింధ్యవాసినీ దేవతలాగే స్ఫురించేది.

గుణాఢ్యు డా ఆనంద తన్మయతలో మునిగి బాహ్య ప్రపంచమే విస్మరించేవాడు.

"నా జీవనం అంతా దురహంకారపూరితులయిన దుష్టదక్షిణాపథ రాజన్యుల దాస్య భారంలో కుంగి భంగపడిపోయింది! అహోరాత్రాలా దుర్భర దాస్యంలో పడి వింధ్యవాసినీదేవి అడుగుదామరలే విస్మరించాను. సంకల్పించిన మహా కావ్యాలన్నీ స్వప్నాలలోనే అంతరించిపోయాయి! ఎంతటి భ్రమ ప్రమాదాలలో పడిపోయాను!"

అని అనేక విధాలుగా మథనపడేవాడు. క్రమంగా శిశిరం గడిచి చైత్రం ప్రవేశించేసరికి గుణాఢ్యుని జీవితము, హృదయము కొంచెం కుదుటబడ్డాయి. అతనితో బాటతని కుటుంబంలోనివారంతా ఆ అరణ్య జీవనాని కలవాటు పడ్డారు. గుణదేవనందివర్మ లిద్దరు గాఢ జరాభారంలో ఆచార్యుని కేవిధమైన లోపమూ రాకుండా అతి జాగ్రత్తగా కంటికి రెప్పలా కాపాడుతూ, ఎంతో భక్తి శ్రద్ధలతో శుశ్రూష చేశారు.

క్రమ క్రమంగా గుణాఢ్యుని హృదయం తిరిగి కవితా వ్యాసం

గంలో పడింది. ప్రాతఃకాలం అంతా వింధ్యవాసినీ చరణ సన్నిధిని గాఢ తపశ్చర్యలోనే గడిచిపోయేది. మధ్యాహ్నం కొంచెం విశ్రమించిన పిమ్మట గుణాఢ్యుని మహాకావ్య వ్యాసంగం ప్రారంభమయ్యేది.

అత డెంతో కాలంనించి బృహత్కథా మహాకావ్యం రచించవలె నని సంకల్పించాడు. ఇన్నాళ్ళనించీ ఆ సంకల్పాని కంకురార్పణ కూడా జరగలేదుగాని చైత్రమాసంలో అది చిగిరించి మొగ్గదొడిగింది.

గుణదేవ నందివర్మ లిద్దరు అతని ముఖతః ఆశుధారా ప్రవాహంలో అవతరింపబోయే బృహత్కథా గంగావాహినికి భగీరథులై నిలిచారు. భూర్జపత్రాలలో ఆ కథ అంతా లిఖిస్తే తమ జన్మ ధన్యమైపోగలదని భావించారు.

చిత్రచిత్రమైన దేవమానవ గంధర్వగాథలతో విలసిల్లే ఆ మహా కావ్యం గీర్వాణ వాణిలో అవతరిస్తే అది వాల్మీకి వ్యాసమహర్షుల మహాకీర్తిని కూడా కించపరచగలదనీ, ప్రపంచంలో అంతటా అజరామ రమై వర్ధిల్లగలదనీ మొట్టమొదటగా నందివర్మ గుణసేను లిద్దరూ అనుకొ న్నారు. అయితే ఆ విషయం ఆచార్యుని ఎదుట ప్రసంగించడాని కెవ రికీ సాహసం కలగలేదు.

కాని నందివర్మ మహాకావ్య ప్రారంభ సమయంలో ఆ మాట ఆచార్యుని ఎదుట ఎత్తకుండా ఉండలేకపోయాడు. దానితో గుణాఢ్యు డతనిపై విరుచుకుపడ్డాడు:

“ఏమైనా సరే! నేను నా ఘోరశపథం విసర్జించేదిలేదు. సంస్కృత శౌరసేనీ మాగధీ ప్రాకృతాలు రాజాధముల ప్రాపకంలో పడి భ్రష్టమైపోయాయి. నే నిక ఆ అధమాధముల ఆప్యాయతకోసం కవితా వ్యాసంగం చెయ్యదలుచుకోలేదు. అమాయకులైన ఆటవిక జనం అభినందన కోసమే నా మహాకావ్యం రచించవలెనని సంకల్పించాను. అందువల్లనే అమాయకులైన ఆ ఆటవికుల పైశాచీ ప్రాకృతంలోనే నా బృహత్కథా మహాకావ్యం రచన కుపక్రమిస్తున్నాను!”

ఆచార్యు డీవిధంగా మండిపడిన తరవాత నందివర్మ కిక ఊపి రాడలేదు.

గీర్వాణ భాషాభ్యాసం

ఆటుపిమ్మట ఒక శుభముహూర్తంలో బృహత్కథా మహాకావ్య రచన ప్రారంభమై శరవేగంతో సాగిపోయింది.

నందివర్మ గుణసేను లిద్దరూ అతని ముఖతః అనర్గళ ఝరీవేగంతో సాగిపోయే బృహత్కథా కవితా వాహినీ గాథలు వినువెంటనే భూర్జ పత్రాలపై లిఖించడానికి కూడా అల్లల్లాడిపోయారు.

క్రమక్రమంగా నిసర్గసుందర ప్రకృతి పరిసరాలలోను, వింధ్య వాసినీ చరణసాన్నిధ్యంలోనూ గుణాఢ్యుని హృదయ శరీరాలలో అపూర్వమైన యౌవనోత్సాహం అంకురించి వేయివిధాలుగా విజృంభించాయి.

అలాగ ఒక సంవత్సరం గడిచిపోయేసరికి గుణాఢ్యుని బృహత్కథలో 6 లక్షల శ్లోకాల గ్రంథం నిర్విఘ్నంగా కొనసాగిపోయింది. ఇక మిగిలినది ఒక లక్ష గ్రంథం మాత్రమే.

అప్పటికప్పుడే ఆటవికులందరూ ఆ గాథలు గానం చెయ్యడం మొదలు పెట్టారు. వింధ్యపర్వతారణ్యాలలో ప్రతిధ్వనించే ఆ గాథా సంగీతం వింటుంటే గుణాఢ్య మహాకవి హృదయం ఉత్సాహానందాలతో ఉరకలు వేసింది.

“అమాయకులయిన ఆటవికు లానందించి గానం చేసినదే మహా కవిత! అహంభావ పూరితులయిన మహారాజుల ఆస్థానాలలో గీర్వాణ కవిత కేవలం గణికగా మారి భ్రష్టమైపోయింది!”

అని గుణాఢ్యు డొకనాడు నందివర్మతో అన్నాడు.

“మీరన్నది నిజమే! అయితే ‘నిరాశ్రయా న శోభంతే కవితా వనితా లతా’ అని పెద్దలంటారుగదా! రాజాశ్రయం లేనిదే కవిత పది మంది విద్వాంసుల నోళ్ళల్లోనూ పడదుగదా! అమాయకులయిన ఆటవికు లేవో వెర్రిమొర్రిగా పాడితే మాత్రం ప్రయోజన మేమిటి?” అన్నాడు నందివర్మ.

“మీ ప్రతిష్ఠ ప్రతిష్ఠాన నగరంలో అంతటా మారుమోగి పోతున్నదట!” అన్నాడు గుణసేనుడు.

“నీ కెలాగ తెలిసింది?” అని ప్రశ్నించాడు గుణాఢ్యుడు.

గుణసేనుడు తన కథ ప్రారంభించాడు:

"మన ఆటవికులలో కొంతమంది ప్రతిదినము హాలసాతవాహన చక్రవర్తికి అడవిపందిమాంసం కానుకగా తీసుకపోతూంటారట. ఒక నాడు చక్రవర్తికా మాంసం రుచించక దానికి కారణమేమని ప్రశ్నించారట. దానిపైన మహాసాధికారులందరూ "మహాప్రభూ! ఆటవికులందరు అహోరాత్రాలు గుణాఢ్యమహాకవి గాథలు పాడుకుంటూ ఆ తన్మయతలోపడి తిన్నగా వేటాడడం కూడా మానివేశారట!" అని సమాధానం చెప్పారట!" అన్నాడు.

ఆ ప్రత్యుత్తరం విని గుణాఢ్యుడొక్కసారిగా విరగబడి నవ్వాడు!

ఒకనాడు చక్రవర్తికా అడవిపందిమాంసం అంతగా రుచించని మాట వాస్తవమే! అయితే మహాసాధికారులు వంటలో ఏర్పడిన తమ తప్పిదం తప్పించుకోడానికని అదంతా ఆటవికుల నెత్తిమీదికి తోసివేశారు. ఆటవికుల కొక్కొక్కనాడు బాగా బలిసిన అడవిపందిమాంసం దొరకక పోవడంకూడా జరుగుతూనే ఉంటుంది. వెంటనే వారంతా తమమీద పడిన ఆ తప్పిదం అంతా గుణాఢ్యుని కావ్యగానం మీదికి తోసివేశారు. ఏమయినా ఇకముందలాంటి అపరాధం జరగకుండా జాగరూకత వహింపగలమని చెంపలు వేసుకొన్నారు. ఆటవికుల తప్పిదానికనేక కారణాలున్నా గుణాఢ్యుని గాథాగాన తన్మయతకూడా ఒక చిన్న కారణమే. అయితే హఠాత్తుగా తముపైన పడిన అపరాధం తప్పించుకోడానికమాయికంగా వారా కారణం పేర్కొన్నారు!

క్రమక్రమంగా గుణాఢ్యుని మహాకావ్య కీర్తి ప్రతిష్ఠాన నగరంలోను, దక్షిణాపథ విద్వాంసులలోను బాగా వ్యాప్తి చెందింది.

గుణాఢ్యుని అరణ్య ప్రవేశం జరిగిన పిమ్మట ఇంచుమించుగా ఒక సంవత్సరం వరకు శర్వవర్మ గుండెమీద చెయ్యి వేసుకొని హాయిగా నిద్రపోయాడు.

గుణాఢ్యుని అనంతరం చక్రవర్తి శర్వవర్మనే మహామాత్య పదవిలో ప్రతిష్ఠించాడు.

అప్పటినుంచీ శర్వవర్మామాత్యుని ఆజ్ఞ ప్రతిష్ఠాన నగరంలోనే కాక దక్షిణాపథంలో అంతటా అప్రతిహతంగా సాగిపోయింది. ఈ

లోగా చక్రవర్తి కింకొక అదృష్టం కూడా కలిసివచ్చింది. క్రమంగా కొన్నాళ్లకు లీలావతీదేవికి కూడా ఒక మగశిశువు కలిగాడు. ఆ కుమారుడు కలగగానే చక్రవర్తి కా శిశువుకే యువరాజ్య పట్టం కట్టబెట్ట వలెననే అభిలాష అంకురించింది. దానికి మలయవతీదేవి కుమారుని అనారోగ్యం కూడా తోడుపడింది. అపైన లీలావతి తన గీర్వాణభాషా శిక్షణకు గురుదక్షిణగా తన కుమారునికి యౌవరాజ్యాభిషేకం చెయ్య వలసిందని పట్టుపట్టింది. కుమారుడు యువసార్వభౌము డయినప్పుడు జనని కేలాగైనా పట్టమహిషీ గౌరవం తప్పదుకదా! కనకనే లీలావతి ఆ విషయంలో అంత పట్టుపట్టింది.

చక్రవర్తి కాపరిస్థితులలో లీలావతి కుమారుని కిక పట్టం కట్టక తప్పలేదు. ఆమె పట్టమహిషి అయిన తర్వాత స్వీయ ప్రతిభా చాకచక్యం వల్ల లీలావతీ వివాహానికి కారణభూతుడయిన శర్వవర్మామాత్యుని గౌరవం మరింత పెరిగింది.

అంతవరకు శర్వవర్మ పట్టినదంతా బంగారమే అయిందిగాని గుణాఢ్యుని మహాకావ్య ప్రతిష్ఠ ప్రతిష్ఠాన నగరంలో వ్యాపించినకొద్దీ శర్వవర్మ హృదయంలో కొంచెం అలజడి ప్రారంభమైంది.

దానికింకొకటి కూడా తోడుపడింది.

లీలావతికి పట్టమహిషి గౌరవం లభించిన తరవాత మలయవతి ఇక ఆ అంతఃపురంలో నిలవలేకపోయింది. ఒకమారు పుట్టింటివారిని సందర్శించ వలెననే మిషతో తన కుమారుని వెంటబెట్టుకొని భరుకచ్ఛదేశ రాజధానికి ప్రయాణమై వెళ్ళిపోయింది.

మలయవతి పుట్టింటికి వెళ్ళిపోగానే ఆ నింద అంతా ఒక్క-సారిగా శర్వవర్మ తలపై విరుచుకుపడింది. ప్రతిష్ఠాననగర పౌరులందరు గుణాఢ్యుని అరణ్యవాసానికీ, మలయవతి నిర్గమనానికీ శర్వవర్మామాత్యుని కుతంత్రాలే కారణమని అతని ననేకవిధాలుగా దుయ్యబట్టారు. కొందరింకా లోతుగా ఆలోచించి వీటి కన్నింటికీ చక్రవర్తే కారణ మన్నారు. ఆంధ్ర శాత వాహన సామ్రాజ్యంలో అధర్మం పెరిగిపోతున్నదనీ అలాంటి విడ్డూరా లెన్నడూ కనీ వినీ ఎరగమనీ అన్నారు.

గుణాఢ్యుని ప్రతిష్ఠతో బాటు చక్రవర్తి శర్వవర్మామాత్యులపై

పౌరులుచేసే నిందారోపణలు, ఈసడింపులుకూడా బాగా పెచ్చు పెరిగి పోయాయి. క్రమక్రమంగా అవన్నీ చక్రవర్తిదాకా వెళ్ళిపోయాయి.

ప్రతిష్ఠాన నగరంలో శర్వవర్మ ప్రతిష్ఠ అంతా క్రమక్రమంగా అప్రతిష్ఠ పాలై పోయింది.

శర్వవర్మ ఒకనాటి రాత్రి ఆవిషయంలో బాగా మథనపడి "పుట్టింటికి వెళ్ళినా పట్టపురాణి, అడవులు పట్టిపోయినా మహామాత్యుడు ఇంకా నా పైన పగసాధిస్తూనే ఉన్నారు!" అనుకొన్నాడు. ఆరాత్రి అంతా అతనికి తిన్నగా నిద్ర పట్టలేదు.

11

ఇట్లు పిమ్మట యింకొక ఆరు మాసాల కాలం గడిచి పోయేసరికి గుణాఢ్యుని బృహత్కథా మహా కావ్య రచన సమాప్తమైపోయింది. ఆ ఆరు మాసాలలోను గుణాఢ్యుడు మరి ఒక లక్ష శ్లోకాల గ్రంథం రచించాడు. మొత్తంమీద బృహత్కథ అంతా ఏడు లక్షల శ్లోకాల మహాకావ్యంగా అవతరించింది.

"వ్యాసమహర్షి మహాభారతం దీని ముందిక దిగదుడుపే! ఎన్నెన్ని రోమ హర్షణ ఘట్టాలు! ఒక మహాగాథలో యింకొక కథ చొప్పున ఎన్నెన్ని చిత్ర విచిత్రమైన చరిత్రలు దొర్లిపోయాయి! ఎన్నెన్ని దేవ మానవ గంధర్వ గాథలు!"

అని నందివర్మ ఆ మహాకావ్య రచన కెంతైనా మురిసిపోయాడు. కాని అరణ్యంలో శబరులు మొదలైన ఆటవికులలా కావ్యగాథా గానం చేసినంత మాత్రాన ప్రయోజనమేమీ లేదనీ, తాను లిఖించిన మాతృక ననుసరించి శరపరంపరగా ఎన్నెన్నో ప్రతిక లావిర్భవించాలనీ, ప్రతిష్ఠాన నగర విద్వాంసు లందరూ స్వయంగా ఆ మహాకావ్య ప్రతికలు చదివి హర్షించాలనీ అనుకున్నాడు.

అయితే యింకా కొన్ని ప్రతులు వ్రాయించడానికి హాల చక్రవర్తి ఆదరం అత్యంతావశ్యకమని అతనికి తోచింది. లేకపోతే బృహత్కథ- ఆటవికుల గేయరూపం - కొంతకాలం నిలబడి ఆ పైన క్రమక్రమంగా ఖిలమై నశించి పోగలదని భయం వేసింది.

కాని గుణాఢ్యుడు హాల చక్రవర్తి మాట బొత్తిగా చెవికెక్క నియ్యడం లేదు. అందుచేత ఆ విషయం ఆయన దగ్గర ప్రస్తావించి ప్రయోజనం లేదు. అయితే మరి గత్యంతరం?

నందివర్మ కేమీ పాలుపోక ఒకనాడా విషయం గుణసేనునితో ప్రస్తావించాడు.

గుణసేనునికి కూడా కొంత కాలాని కాచార్యుని మహాగ్రంథం ఖిలమైపోగలదని భయంవేసింది. కాని ఆ విషయంలో హాల సాతవాహన చక్రవర్తి ఆదరం ఆశించడం అతనికేమీ నచ్చలేదు.

"నేను కూడా చక్రవర్తి సాహాయ్యం అర్థించ దలుచుకోలేదు. ఒకసారి ఆయన సమక్షంలో ఆ మహాకావ్య ప్రశస్తిని గురించి ప్రసంగిస్తాను. ఆ గ్రంథంలో కొన్ని ఘట్టా లాయనకు స్వయంగా చదివి వినిపిస్తాను. ఏది ఏమైనా చక్రవర్తి ప్రాకృత కవితాభిమానులు గదా!

"నూతనంగా పైశాచీ ప్రాకృతంలో అవతరించిన బృహత్కథ విని చక్రవర్తి ఎంతైనా ఆనందిస్తారనే అనుకొంటున్నాను. ఆయన ఆనందిస్తే గ్రంథవ్యాప్తి కేదైనా సదుపాయం చెయ్యకుండా ఉంటారా?" అన్నాడు.

"ఇది ఆచార్యునికి తెలిస్తే వ్యవహారం చాలా విషమిస్తుందేమో!" అన్నాడు గుణసేనుడు.

"ఆయనకు తెలియకుండా నేనీ కార్యం సానుకూలపరుచుకొని వస్తాను కదా!" అన్నాడు నందివర్మ.

"తీరా మోని చక్రవర్తి ఆదరణ అంటే ఆచార్యు లంగీకరించక పోతేనో!"

"అంతవరకు వచ్చిన తరువాత ఆయన మాత్రం కాదంటారా? అది నేను చూసుకుంటానులే!" అన్నాడు నందివర్మ.

ఆచార్యుడు వింధ్యవాసిని సన్నిధికి వెళ్ళిపోయినప్పటినుంచీ చక్రవర్తి కా విషయంలో బాగా పశ్చాత్తాపం కలిగిందని నందివర్మకు కొంచెం చూచాయగా తెలిసింది. అందుచేతనే చక్రవర్తి సమక్షంలో బృహత్కథను గురించి ప్రసంగించడంవల్ల తాను తలపెట్టిన కార్యం సానుకూల

పడవచ్చునని అనుకొన్నాడు. అదీగాక కాలం గడిచిన కొద్దీ గుణాఢ్యునికి చక్రవర్తిపై కలిగిన క్రోధంకూడా కొంతవరకు ఉపశమించింది. ఆ కారణాలన్నిటివల్ల తన సంకల్పం నెరవేరవచ్చుననీ బృహత్కథ బాగా వ్యాప్తి పొందవచ్చుననీ నందివర్మకు ధైర్యం కలిగింది.

తరవాత ఒకనా డత డాచార్యునికి తెలియకుండానే ప్రతిష్ఠాన నగరం వెళ్ళిపోయాడు. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా నందివర్మకు చక్రవర్తి దర్శనం దొరకలేదు. రాజ ద్వారంలో ప్రతీహారులుకూడా గుణాఢ్య మంత్రి శిష్యుడన్నమాట చెవిని పడగానే యీసడించి మాట్లాడారు.

ఇక నందివర్మకేమి చెయ్యడానికీ పాలుపోక విదూషకుడు విశ్వంభరశర్మకా విషయం తెలియజేశాడు. విశ్వంభరశర్మ కాచార్యునియెడల అఖండమైన భక్తిప్రపత్తులున్నాయనీ, అందువల్ల అత డా విషయంలో సాయపడగలడనీ గ్రహించి నందివర్మ అతన్ని ఆ విధంగా సాహాయ్యం అర్థించాడు.

విదూషకు డా ప్రార్థన విని బాగా దీర్ఘాలోచనలో పడ్డాడు. కొంచెంసే పాలోచించి నందివర్మకేసి చూచి గంభీరంగా ఒక చిన్ని చిరునవ్వు చిందించాడు.

“నందీ! చక్రవర్తి సందర్శనంకోసం నీ వింత శ్రమపడనక్కరలేదు. నేనే నిన్ను నావెంటబెట్టుకొని ప్రభు సన్నిధికి తోడుకుపోగలను. కాని ఒక్కమాట! నీ వొక్కసారి వెళ్ళి శర్వవర్మామాత్యులినే ఆ దర్శనం యిప్పించవలసిందని ప్రార్థిస్తావా?”

“అబ్బే! అది లాభంలేదు! ఇందులో ఆయన సాయపడతాడా ఏమన్నానా? నే నాయన దగ్గరికి వెళ్ళేది లేదు!” అన్నాడు నందివర్మ.

“పోనీయవయ్యా! ఆ మాట ఆయన నోటినించే రానీ! ఆ పైన నేనున్నానుగా!” అన్నాడు విదూషకుడు.

“అసా వాదిత్యో బ్రహ్మ అని ఆ డొంక తిరుగుడు వ్యవహారం ఎందుకు?” అన్నాడు నందివర్మ.

“అదిగో! అదే పరమ ఛాందసం అంటేను! ఎదటి పెద్దమనిషి ఎందుకు మాట్లాడుతున్నాడోకూడా గ్రహించుకోలేరు! మళ్ళీ పెద్ద పెద్ద

మహా విద్వాంసులమని విర్రవీగుతారు!" అన్నాడు విదూషకుడు కొంచెం వెటకారంగా.

"శర్వవర్మామాత్యుల కిదంతా తెలిస్తే వ్యవహారం అంతా పూర్తిగా చెడుతుందేమో!"

"చెడనీ! ఆ పైన నేనున్నానుగా! నీ కెందుకు భయం!" అన్నాడు విదూషకుడు.

ఇక నందివర్మ కేమి చెప్పడానికీ పాలుపోలేదు. వెంటనే శర్వవర్మామాత్యుని భవంతికి వెళ్ళిపోయాడు. మంత్రి నందివర్మను చూడగానే, చాలా చాలా గౌరవించాడు. స్వయంగా తన భవంతిలోనే అతనికి విడిది ఏర్పాటు చేయించాడు. గుణాఢ్యామాత్యుని గురించి ఎన్నెన్నో కుశల ప్రశ్నలడిగాడు.

ఆ ధోరణి చూచి నందివర్మ మొట్టమొదటగా తన కన్నులే నమ్మలేక పోయాడు. శర్వవర్మామాత్యు లింతటి సత్పురుషులని నా కంతకు ముందెన్నడూ చూచాయగానైనా తెలియలేదే అని తనలో తానెంతో కించపడ్డాడు.

తరవాత సవినయంగా తన అభ్యర్థన శర్వవర్మకు తెలుపుడు చేశాడు. శర్వవర్మ అదంతా ఎంతో ఆప్యాయంగా, అతి శ్రద్ధగా ఆలకించి నెమ్మదిగా బుజ్జగించాడు:

"నాయనా! ప్రభువుల దగ్గర పొందికగా, అతికినట్లుగా మాట్లాడడమనేది మాటలతో పనిగాదు! నీ కెందుకా శ్రమ అంటాను! నేనే స్వయంగా ఆ విషయం ప్రభువువారికి పూర్వాపరాలతో సహా విశదపరిచి క్షణంలో ఆ వ్యవహారం అంతా సానుకూలపరుచుకొని వస్తాను సరిగదా!"

ఆ భరవసాతో నందివర్మ బ్రహ్మానంద భరితుడై ఒక్కమారుగా ఉబ్బి తబ్బిబ్బై పోయాడు!

అటుపిమ్మట నాలుగైదు రోజులుదాకా నందివర్మ మళ్ళీ ఆ విషయం ప్రసంగించలేదు. అలాగలాగ రోజులు గడిచిపోయినా శర్వవర్మ తిరిగీ ఆ ప్రసంగం ఎత్తే ధోరణే కనిపించలేదు! ఇక వేచి ఉండలేక నందివర్మే శర్వవర్మామాత్యునితో తాను వచ్చిన పని ఏమైనదని అడిగాడు. శర్వవర్మ బాగా గాఢాలోచనలో పడ్డాడు.

"అయితే నాయనా! గుణాఢ్యామాత్యులీ మధ్యన ఎప్పుడైనా చక్రవర్తిని గురించి ఫలోక్తులేమైనా వినిరారా?" అన్నాడు.

"ఎందుకలా అడుగుతున్నారు?"

"కొంచెం అవసరమే వచ్చిందిలే! ముందు నే నడిగినదానికి సమాధానం చెప్పు!"

"వారికి ఫలోక్తులతో పనేముంది! అసేవన్నీ బాహాటంగా మొహంమీదే అనేస్తారే!"

"అదే ప్రస్తుతం మన కొంప ముంచింది!"

"ఏమి జరిగింది?"

"కిట్టనివాళ్లెవళ్లో గోరంతలు కొండంతలు చేసి అవన్నీ చక్రవర్తి దాకా మోసుకుపోయారు!"

"చక్రవర్తి ఆస్థానంలో ఆయన కంత కిట్టనివా రెవరూలేరే!" అన్నాడు నందివర్మ ఎంతో అమాయకంగా.

"అయ్యో వెర్రివాడా! ఇక్కడ గోడలు కూడా ఒకరి ఉన్నతి చూచి సహించలేవయ్యా!"

"ఇంతకీ ఏమయింది?"

"కావడానికేముంది? చక్రవర్తి గుణాఢ్య పండితుల మాట బొత్తిగా చెవికెక్కనియ్య లేదు!"

"ఏమన్నారు?"

"అనడానికేముంది? అనార్యమైన ఆ పైశాచీ భాషలో కావ్య వ్యాసంగమేమిటండీ అని యీసడించి కొట్టిపారేశారు."

ఆ మాట విని నందివర్మ నిలువునా నీరయిపోయాడు. తాను వచ్చిన పని అంతా సానుకూలపడిపోయినదని అనుకొన్న అతని కదంతా ఒక పెద్ద పిడుగులా విరుచుకుపడింది.

ఆ తరువాత నందివర్మ ఎంతో మర్యాదగా శర్వవర్మ దగ్గర సెలవు తీసుకొని వెంటనే విశ్వంభరశర్మ గృహానికి వెళ్లి జరిగినదంతా అతనికి పూసగుచ్చిన ట్లేకరువు పెట్టాడు. విదూషకు డదంతా విని ఒక్కమారుగా విరగబడి నవ్వాడు! నందివర్మ కదేమీ బోధపడలేదు.

"ఎందుకలా నవ్వుతారు?" అన్నాడు ఎంతో మథనపడుతూ.

"ఏమీ లేదు! సరిగా నే ననుకున్నట్టే జరిగిపోయింది. అందుకనే నా కంత నవ్వు వచ్చింది!"

నందివర్మ ఆ సమాధానం విని ఎంతైనా ఖిన్నుడైనాడు.

"చివరికి మీకు కూడా యిదంతా వట్టి పరిహాసంగానే తోచిందన్న మాట!"

"నందీ! మన మహర్షులేమో పరబ్రహ్మమనీ, పరమేశ్వరుడనీ అంటారుగాని ప్రపంచం అంతా నా కొక పెద్ద ఛలోక్తిగా, వట్టి పరిహాసంగా కనిపిస్తూంది! నువ్వేమనుకున్నా సరే! నాకు తోచినదది!"

"మీకేమి! మీ రదృష్టవంతులు! పొద్దస్తమానము హాస్య ప్రసంగాలతో కాలక్షేపం చేస్తారు! నే నిప్పుడు రెండింటికీ చెడ్డ రేవణ్ణైనాను. అసలే ఆచార్యుల అనుమతి లేకుండా నేనిక్కడికి వచ్చాను. ఆ పైన చక్రవర్తి అలాగన్నాక తిరిగి ఆచార్యుల ముఖం చూడడానికి కూడా నాకు భయంగా ఉంది!" అని ఎన్నో విధాల గుంజాటనపడ్డాడు.

"ఏమీ భయపడనక్కరలేదు! అన్నీ సవ్యంగా నడిచిపోతాయి. నే నున్నానన్నానుగా! నీ కెందు కా భయం! వింధ్యవాసినిదేవి ఆలయానికి వెళ్ళి హాయిగా కళ్ళు మూసుకు పడుకో!" అన్నాడు విదూషకుడెంతో ధీమాగా.

అత డా విధంగా ఎందుకు భరవసా యిచ్చాడో నందివర్మకు తెలియలేదు. ఎంతగా అడిగినా కారణం చెప్పలేదు. వ్యవహారమేమీ చెయ్యి దాటిపోలేదని మాత్రమే నొక్కి నొక్కి చెప్పాడు.

అటుతరవాత యిక చేసేదేమీ లేక నందివర్మ తిరిగి వింధ్యాటవికి వెళ్ళిపోయాడు.

12

మలయవతీదేవి పుట్టినింటికి వెళ్ళి అప్పుడే ఆరుమాసాల కాలం గడిచిపోయింది. భరుకచ్ఛ దేశాధిపతి ఆమె జనకుడు. ఆ రోజుల్లో భరుకచ్ఛం ఆంధ్ర శాతవాహన చక్రవర్తులకు లోబడిన రాజ్యమే. మలయవతీదేవికి సహజంగా సంక్రమించిన పట్టమహిషీ గౌరవం మరొకరికి సంక్రమించిన దన్నవార్త చెవినిపడగానే ఆమెవైపు రాజబంధువు లందరికీ లోలోపల

కావేషీలు రాజుకొన్నాయి. అయినా సాతవాహన చక్రవర్తి కెదటనిలబడి అది అన్యాయమని చెప్పడానికెవరికీ సాహసం కలుగలేదు.

ఆ కావేషీలు రాజుకొంటున్న విషయం చల్లచల్లగా సాతవాహన చక్రవర్తి చెవిని పడింది. అదీగాక మలయవతీదేవి అలాగ పుట్టినింటికి వెళ్ళి అంతకాలమయినా తిరిగి రాకపోవడం చక్రవర్తికి బొత్తిగా రుచించలేదు. పైగా జ్యేష్ఠకుమారుడు రుగ్మతతో తీసుకొంటున్న సమయంలోనే ఆమె అలాగ హఠాత్తుగా వెళ్ళిపోవడం అతనికి మరింత బాధకలిగించింది. ఆ పనివాణ్ణి ఒకసారి కళ్లారా చూస్తే తప్ప అతనికిక కంటికి కునుకు పట్టలేదు.

గుణాఢ్యుని అరణ్యగమనంకూడా మలయవతీదేవి పుట్టింటికి వెళ్ళి పోవడానికి కొంతవరకు కారణమే. మహామాత్యుని తాత తండ్రులు భరుకచ్ఛదేశంలో అంతటా మహా వేదవిద్వాంసులని ప్రసిద్ధికెక్కారు. గుణాఢ్యుడాంధ్ర సాతవాహన సామ్రాజ్యానికి మహామాత్యుడైన తరవాతనే మలయవతీదేవి వివాహం జరిగింది. ఆ వివాహం ఎక్కువగా గుణాఢ్యుని ప్రోద్బలం వల్లనే సాధ్యపడింది. అదీగాక గుణాఢ్యుడు ప్రతిష్ఠాన నగరానికి రాకపూర్వం భరుకచ్ఛ దేశాధీశుల కొలువులో కొంత కాలంపాటు అమాత్యాధికారం చేపట్టి వారి మన్నన లందుకొన్నాడు.

అందుచేత మలయవతీదేవి గుణాఢ్యుని వనగమనవార్త వినగానే ఒక్కనిట్టూర్పు విడిచిపెట్టింది:

"చిరకాలంనించీ ప్రభువుల మన్నన లందుకొన్న గుణాఢ్యులంతటి వారికే ఈ ప్రతిష్ఠాన నగరంలో ఋణం తీరిపోయిన తరవాత నావంటివారికిక విలువేముంది?"

అని సేవంతికతో చెప్పి ఆ మరునాడే ఏదోమిషమీద పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయింది. ఎంత కాలానికీ ఆమె తిరిగి రాకపోయేసరికి సేవంతిక చక్రవర్తితో ఆ విషయం విన్నవించి మలయవతీదేవి పుట్టింటికి వెళ్ళి పోవడానికదికూడా ఒక ముఖ్యకారణమే అని నొక్కి చెప్పింది.

చక్రవర్తికా విషమ సమస్యలో గుణాఢ్యామాత్యుడు ప్రతిష్ఠాన నగరానికి వచ్చివేయడం అత్యావశ్యకమని అనిపించింది. కాని ఆయన మళ్ళీ ప్రతిష్ఠాన నగరానికి వచ్చే మార్గమేమీ గోచరించలేదు. తిరిగీ ఆయనకు మహామాత్య పదవి అప్పగింత పెట్టడం చక్రవర్తికేమీ రుచించలేదు.

అయినా గుణాఢ్యుని పునరాగమనం ప్రస్తుత విషమ సమస్యలో అత్యంతా వశ్యకమై కూర్చుంది. ఆయన ప్రతిష్ఠాన నగరానికి మరలివచ్చే పక్షంలో మలయవతీదేవికూడా మళ్ళీ ప్రతిష్ఠాన నగరానికి చేరుకోవచ్చును. అంతే కాక దానివలన హాలసాతవాహన చక్రవర్తి రాజ్యకాలంలో గుణాఢ్యుని వంటి మహాకవి అడవులుపట్టి పోయాడనే అపకీర్తి కూడా తొలగిపోతుంది. ఆయా కారణాలన్నిటివల్లా హాలసాతవాహన చక్రవర్తి హృదయంలో ఎలాగైనా తిరిగి గుణాఢ్యుని ప్రతిష్ఠాన నగరానికి రప్పించవలెననే సంకల్పం బయలుదేరింది. మలయవతి రాక ఆలస్యమయిన కొద్దీ, గుణాఢ్యుని ప్రతిష్ఠ దిగ్దిగంతాలలో వ్యాపించినకొద్దీ ఆ సంకల్పం మరింత బలపడింది.

ఆ దేసమయంలో నందివర్మ ప్రతిష్ఠాన నగరానికి రావడం జరిగింది గాని రాజద్వార ప్రతీహారు లతనిని సింహద్వారానికి సమీపానికి కూడా చేరనీయలేరు. విదూషకుడు విశ్వంభరశర్మకు చక్రవర్తి హృదయసంకల్పం కొంచెం సూచనగా తెలిసింది. అయితే చక్రవర్తి ఆ విషయం శర్వవర్మా మాత్యునితో సంప్రతించలేదు. ఆ విషయం కూడా విదూషకు డెరుగును. కనుకనే నందివర్మతో అతడంత ధైర్యంగా మాట్లాడడం జరిగింది.

నందివర్మ వింధ్యాటవికి వెళ్ళిపోయిన మరునాటి ఉదయమే విదూషకుడు చక్రవర్తి సన్నిధికి వెళ్ళాడు. శ్వేతకుమారుని గురించీ, మలయవతిని గురించీ అనేకవిధాలుగా మథనపడుతున్న చక్రవర్తి కతని రాకతో ముఖం కొంచెం వికసించింది. చక్రవర్తి విదూషకుని వైపు కొంచెం ప్రశ్నార్థకంగా చూచాడు.

"ఇక ముందు మా వంటి అల్పులకు తమ దర్శనం కూడా లభించ దేమోనని భయం పట్టుకుంది. అందుకనే అమాత్యులు రాక పూర్వమే తమ దర్శనం చేసుకొని పోదామని వచ్చాను!" అన్నాడు విదూషకు డొక నవ్వు నవ్వి. ఆ విధంగా చక్రవర్తితో అతి చనువుగా మాట్లాడే అధి కారం విశ్వంభరశర్మ కొక్కడికే కద్దు.

చక్రవర్తి పకుక్కుమని ఒక్క నవ్వు నవ్వాడు.

"నీవు కూడా నన్నే నిందిస్తున్నావూ? సరే కానీ!"

"తమరిని కాక మరెవరిని నిందించమన్నారు! అడవులు పట్టి

పోయిన మహామాత్యుల అంతేవాసి నందివర్మ ద్వారం దగ్గర పడిగాపులు పడి కూర్చున్నా తమ దర్శనమైనా లభించలేదటే!"

ఆ మాట విని చక్రవర్తి నిలువునా నిర్ఘాంత పోయాడు:

"నాకేమీ తెలియనే తెలియదే!"

"నేనూ అదే అనుకొన్నాను!" అని విదూషకుడు ఒక్క మారుగా విరగబడి నవ్వాడు.

"పోనీ, శర్వవర్మామాత్యులైనా తమతో నందివర్మ విషయం విన్నవించలేదా?"

"నిన్ననే వారితో ఏవేవో విషయాలు సంప్రతించాను. వారీ విషయమే ఎత్తుకోలేదే!"

విదూషకుడు మళ్ళీ విరగబడి నవ్వాడు:

"అందుకనే మనవి చేసుకొన్నాను, అస్మదాదులకిక తమ దర్శనం కూడా లభించదేమోనని!"

చక్రవర్తి ఆ విషయం అంతా సవిస్తరంగా వివరించి చెప్పవలసిందని అడిగాడు. శర్వవర్మ, నందివర్మకు, తనకు మధ్యన నడిచిన వ్యవహారం అంతా వరసగా [illegible] తప్పకుండా ఏకరువు పెట్టాడు. శర్వవర్మ చేసిన మోసం అంతా చక్రవర్తి కొక్క క్షణంలో అవగాహన అయిపోయింది. అతడా విధంగా మోసగించడానికి కారణం కూడా మంచు విడిపోయినట్టు విడిపోయింది.

చక్రవర్తి వెనువెంటనే ప్రతీహారిని పిలిచి వెంటనే శర్వవర్మామాత్యులను వెంటబెట్టుకుని రావలసిందని ఆజ్ఞాపించాడు. అతడు వచ్చే వరకు అలాగే గంభీరంగా ప్రతీక్షిస్తూ కూర్చున్నాడు. శర్వవర్మకు నిలుచున్న పాటుగా చక్రవర్తి పిలిపించడానికిగల కారణమేమో బోధపడలేదు. అందుచేత కంగారుపడుతూ చక్రవర్తి కెదురుగా వచ్చి నిలుచున్నాడు. చక్రవర్తి మంత్రిని చూచి కూర్చోమని కూడా అనలేదు:

"ఈ గుణాఢ్యామాత్య అరణ్యానికి వెళ్ళినప్పటినించీ నాకు తిన్నగా నిద్ర కూడా పట్టడం లేదు!" అన్నాడు. చక్రవర్తి ఆ విధంగా ప్రసంగించడానికి కారణమేమీ శర్వవర్మకు తెలియలేదు. అలాగే తెల్లబోయి నిలుచున్నాడు.

చక్రవర్తి మళ్ళీ అందుకొన్నాడు:

"మీరు వెంటనే బయలుదేరి వెళ్ళి గుణాఢ్యామాత్యులెలాగైనా తిరిగీ మహామాత్య భారం స్వీకరించేటట్టు చెయ్యాలి!"

ఆ మాటతో శర్వవర్మ తలపై ఒక పెద్ద పిడుగు పడ్డట్టయింది! ఆ పరిస్థితిలో సార్వభౌముని మాట కాదురాదనడానికి అతనికి సాహసం కలగ లేదు! కనక నెమ్మదిగా నీళ్ళు నమిలాడు:

"చిత్తం అలాగే! అయితే వారిప్పుడు తిరిగీ ఇక్కడికి వస్తారా

"ఎలాగైనా సరే! మీరు వారినిక్కడికి తోడుకుని వచ్చితీరాలి!" అని గర్జించాడు చక్రవర్తి.

శర్వవర్మకిక నీళ్లు నములడంవల్ల లాభం లేదని అనిపించింది.

"అలాగే తోడుకువస్తాను గాని అంత నిలుచున్న పాటుగా వారి నిక్కడికి తోడుకురావలసినంత అవసరం ఏమి వచ్చింది?" అని సూటిగా అడిగాడు.

"అది మీకనవసరం!" అని తిరిగీ గర్జించాడు చక్రవర్తి. తరువాత కొంత తమాయించుకొన్నాడు: "గుణాఢ్యామాత్యులను అడవుల పాలు చేశాననీ, పట్టపురాణిని కట్టు బట్టలతో పుట్టింటికి పంపించి వేశాననీ లోకమంతా నన్ననరాని మాట లంటున్నారు! నేనెంతటి అప్రతిష్ఠ పాలై పోయానో మీకేమి తెలుసు!" అన్నా డలాగే రుసరుసలాడుతూ.

"నాకుల తప్పిదాలు ధర్మ ప్రభువుల కంటగడుతుంది పామర లోకం!" అని విదూషకుడింకొక సమిధ వేశాడు.

ఆ మాటతో శర్వవర్మామాత్యుని కిక ఊపిరే ఆడలేదు. ఒకమారు దురుసుగా విదూషకునికేసి చూచి నెమ్మదిగా విన్నవించుకొన్నాడు: "తమ ఆజ్ఞ ప్రకారం నేడే వింధ్యాటవికి వెళ్ళిపోతాను. శాయ శక్తులా కాళ్ళా వేళ్ళా పడి వారిని ప్రార్థిస్తాను. అయితే మరి వారు నా మాట మన్నిస్తారో మన్నించరో అని మాత్రం భయపడుతున్నాను!"

"మీరు స్వయంగా వెళ్ళి ప్రార్థిస్తే మీ ప్రార్థన అంగీకరించి తీరతారు. కావలిస్తే విశ్వంభర శర్మను కూడా వెంటబెట్టుకుని వెళ్ళండి. ఏమి చేసినా సరే! వారినిక్కడికి తోడుకువచ్చి తీరాలి! తెలిసిందా?"

అని చక్రవర్తి సింహాసనం దిగి వెంటనే తన అభ్యంతర మందిరం లోనికి వెళ్ళిపోయాడు.

శర్వవర్మామాత్యునికి బీభత్సంతో ఒక్కసారిగా తల కొట్టివేసినట్టయింది. చక్రవర్తి ఆ విధంగా దురుసుగా ప్రసంగించడం అతడిదివర కెన్నడూ చవిచూడలేదు! అందులోనూ విదూషకుని సమక్షంలో ఆ విధంగా పరిచారకుని కాజ్ఞాపించిన ట్లాజ్ఞాపించడం అతనికి మరింత తలవంపయింది. చక్రవర్తి అక్కడినించి వెళ్ళిపోయినాకా అతడు దించిన తల ఇక మళ్ళీ ఎత్తనేలేదు. ఆ తరవాత కొంతసేపటివరకు అలాగే తల వంచుకొని కూర్చున్నాడు. తరవాత తల ఎత్తి విదూషకుని వైపు చూచాడు. అతనిని చూచిన తరవాత మళ్ళీ అతనికింకొకమారు తల కొట్టివేసినట్లయింది!

చక్రవర్తి అభ్యంతర మందిరంలోనికి వెళ్ళిపోగానే విదూషకుడు విశ్వంభర శర్మ పొట్ట చేత్తో పట్టుకుని కడుపు చెక్కలయ్యేటట్టు విరగబడి నవ్వుతున్నాడు!

13

అటుపిమ్మట వెనువెంటనే శర్వవర్మ తన భవంతికి చేరుకున్నాడు.

ఆనాటి చక్రవర్తి క్రోధావేశం తలుచుకొన్న కొద్దీ అతని హృదయం దహించుకుపోయింది. హఠాత్తుగా చక్రవర్తికంతటి క్రోధావేశం కలగడానికి కారణమేమో అతనికి బోధపడలేదు. పరిచారికలను కొందరిని పిలిపించి అంతఃపురంలో ఇటీవల జరిగిన విశేషాలన్నీ చాలా వరకు అవగాహన చేసుకొన్నాడు. అయినా చక్రవర్తి కతనిపై అంతటి ఆగ్రహం కలగడానికి కారణమేమో అతనికి తెలియలేదు.

కాని అంత మాత్రంచేత శర్వవర్మ కంగారు పడిపోలేదు. చక్రవర్తి క్రోధానికి అజ్ఞేయమైన కారణమేదో ఉండి తీరాలనీ, క్రమక్రమంగా అది తెలియకపోదనీ అనుకొన్నాడు.

విదూషకు డంతగా విరగబడినవ్వడం అతనికి మరింత యాతన కలిగించింది. ఆ అజ్ఞేయమైన రహస్యమేదో విదూషకునికి తెలిసి ఉండవచ్చునని అతనికి కొంచెం అనుమానం కలిగింది. ఏమైనా తానేమీ

తొందరపడి పోకూడదనీ చక్రవర్తి ప్రసన్నంగా ఉన్నప్పుడింకొకమారాయన దర్శనం చేసుకోడం మంచిదని అనుకొన్నాడు.

గుణాఢ్యుడు తిరిగివచ్చి మహామాత్యాధికారం స్వీకరించే పక్షంలో తన మహాప్రాభవానికిక తిరుగుదకాలే శరణ్యమనీ, అంతకంటె వేరే గత్యంతర మేమీ లేదని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అయితే గుణాఢ్యుడు తిరిగి వచ్చి మహామాత్యాధికారం స్వీకరిస్తాడా?

ఏలాగైనాసరే ఆ విషయంలో శాయశక్తులా ప్రయత్నించి తీరవలసిందేనని చక్రవర్తి అతి కఠినంగా ఆజ్ఞాపించాడు. ఒకవేళ గుణాఢ్యుడు తిరిగి రాకపోతేనో!

ఏమైనా చక్రవర్తి గురాగ్రహానికి శర్వవర్మ గురికావలసిందే!

శర్వవర్మాగుణాఢ్యుని కదంతా ముందు గొయ్యి, వెనక నుయ్యి మాదిరిగా కనబడింది. అయినా అతడంతమాత్రంచేత బెదిరిపోకుండా తిరిగీ ఇంకొక మారు చక్రవర్తి సన్నిధికి వెళ్ళి గుణాఢ్యుని సందర్శించడానికి బయలుదేరుతున్నానని అన్నాడు. తన కర్తవ్యంలోగల కష్ట సుఖాలన్నీ చక్రవర్తి కింకొకమారు విన్నవించుకొన్నాడు. శర్వవర్మ అదృష్టవశాత్తు ఆనాడు చక్రవర్తి ముఖంలో కొంచెం ప్రసన్న భావం ప్రత్యక్షమయింది. అయితే గుణాఢ్యుడు తిరిగీ మహామాత్య భారం స్వీకరించేటట్లు ప్రయత్నం చెయ్యవలసిందేనని చక్రవర్తి నొక్కినొక్కి చెప్పాడు.

ఒకవేళ గుణాఢ్యుడే కారణంచేతనయినా దాని కంగీకరించని పక్షంలో సాతవాహన సామ్రాజ్యాస్థాన మహాకవి పదమైనా స్వీకరించేటట్లు చెయ్యవలసిందనీ, అది అత్యంతావశ్యకమనీ అన్నాడు. శర్వవర్మకు చక్రవర్తి ప్రసన్న ముఖ భంగిమ చూడగానే మరి కొంచెం ధైర్యం కలిగింది. "ఒకవేళ వార్ధక్యంలో వారు దానికి కూడా సమ్మతించక పోతేనో—?" అన్నాడు కొంచెం సందేహిస్తూ.

"చక్రవర్తి బృహత్కథా మహాకావ్యం దక్షిణాపథ విద్వత్కవులకేగాక ఆర్యావర్త విద్వాంసులందరికీ అందించవలెనని అభిలషిస్తున్నారనీ, ఆ కావ్యం స్వయంగా పరిశీలించవలెనని ఎంతో ఉత్సహిస్తున్నారనీ చెప్పండి! ఎలాగైనా వారా మహాకావ్యం మన ఆస్థానానికి సమర్పించేట

ట్లయినా ప్రయత్నించండి! అది చాలా ముఖ్యం!" అన్నాడు చక్రవర్తి కొంత లోతుగా ఆలోచించి.

ఆ చివరి మాటతో శర్వవర్మకు ప్రాణం లేచి వచ్చినట్లయింది.

ఇటీవలనే నందివర్మ అతని సన్నిధికి వచ్చి ఆ విషయంలో సాయం చెయ్యవలసిదని ప్రార్థించాడు. కాని అది గుణాఢ్యుని అభ్యర్థనగా పేర్కొని ఉండలేదు. బహుశః గుణాఢ్యుడే ఆ విధంగా నందివర్మను పంపించి ఉండవచ్చునని శర్వవర్మ అనుమానించాడు. దానితో గుణాఢ్యుడు తిరిగి ప్రతిష్ఠాన నగరానికి రావాలని అభిలషిస్తున్నాడనీ, క్రమక్రమంగా అది తన మహామాత్యాధికారాని కొక పెద్ద ప్రతిబంధకంగా ఏర్పడగలదనీ భయపడ్డాడు. వెంటనే నందివర్మ నా విధంగా మభ్యపెట్టాడు.

అటుపిమ్మటనే చక్రవర్తి అతనిమీద ఆ విధంగా విరుచుకు పడడం జరిగింది. బహుశః విదూషకుని వలననే ఆ విషయం అలాగ విషమించి ఉండవచ్చుననీ, అందువల్లనే చక్రవర్తికి తనపై అంతటి క్రోధావేశం కలిగిఉండవచ్చుననీ శర్వవర్మకు కొంచెం చూచాయగా స్ఫురించింది. కనకనే గుణాఢ్యుని దగ్గరకు వెళ్లేటప్పుడు విదూషకుని వెంటబెట్టుకుని పోవడం మంచిదికాదని నిశ్చయించుకొన్నాడు. మాటవరస కొకమారు తనతో రావడానికి వీలుపడుతుందా అని విదూషకుణ్ణి అడిగి చూచాడు. విదూషకు డా మాటకు కొంచెం హేళనగా సమాధానం ఇచ్చాడు:

"పెళ్లికి వెళ్లేవారెవరైనా పిల్లినికూడా చంకబెట్టుకు పోతారా? మీవెనక నే నెందుకు? ఆ మాత్రం స్వల్పకార్యం మీరు సాధించలేరు గనకనా?" అన్నాడొక నవ్వునవ్వి.

ఆ సమాధానంతో శర్వవర్మ ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి వెంటనే వింధ్యాటవికి వెళ్ళిపోయాడు.

నందివర్మ అంతకుపూర్వమే వింధ్యాటవికి వెళ్లిపోయారు. కొన్ని రోజులపాటతడు వింధ్యాటవిలో లేనివిషయం గుణాఢ్యునికి తెలిసింది. దానికి కారణమేమని గుణసేనుని ప్రశ్నించాడు. గుణసేను డావిషయం

తనకంతబాగా తెలియదనీ, అయితే నందివర్మ బంధువుల నెవరినో సంద ర్శించడానికని ప్రతిష్ఠాన నగరానికి వెడితే వెళ్ళి ఉండవచ్చునని అన్నాడు. నందివర్మ తిరిగివచ్చి ప్రతిష్ఠాన నగరంలో జరిగిన విషయాలన్నీ గుణసేను నితో చెప్పి అవన్నీ అతి రహస్యంగా దాచవలసిందని ఆదేశించాడు. ఆపైన గుణసేనునికిక ఆ విషయంలో నోరు మెదపడానికి కూడా ధైర్యం చాల లేదు.

అటుపిమ్మట రెండు మూడు రోజులు గడిచిన తరవాత శర్వవర్మ వింధ్యాటవికి వెళ్ళి వెంటనే గుణాఢ్యుని సందర్శించాడు.

గుణాఢ్యు డతనిరాక కంతో ఆశ్చర్యపోయాడు. ఆ పైన శర్వ వర్మ కోరిక విని మరింత నిర్ఘాంతపోయాడు. అయినా ఎంతో మర్యాదగా ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చాడు:

"అయితే మీరింతదూరం శ్రమపడి ఇక్కడికి వచ్చిన దిందుకే అంటే నేను నమ్మలేకపోతున్నాను. లేకపోతే ఈ వయస్సులో నేను తిరిగి ప్రతిష్ఠాన నగరానికి రావడమేమిటి చెప్పండి?"

"ఇది నా అభ్యర్థన కాదు. స్వయంగా శాతవాహన చక్రవర్తి చేసిన అభ్యర్థన. అంతవారి అభ్యర్థన తిరస్కరించడం సముచితం కాదు. ఆ పైన మరి తమ చిత్తం!"

ఎంత చెప్పినా గుణాఢ్యు డా ప్రార్థన కంగీకరించలేదు. చివరి కాస్థాన మహాకవిగా ఉండడానికి కూడా అంగీకరించలేదు. శర్వవర్మ దానికి లోలోపల సంతోషించకపోలేదు. అయితే పైపైకి చాలా నిరుత్సాహపడిపోయినట్టే నటించాడు. చిట్టచివరికి చక్రవర్తికి బృహత్కథ ఆర్యావర్త విద్వాంసులందరికీ అందించిన గౌరవమైనా దక్కించవలసిందనీ, చక్రవర్తి స్వయంగా ఆ మహా కావ్యం చదివి ఆనందించవలెనని ఎంతో కుతూహల పడుతున్నారనీ అన్నాడు. గుణాఢ్యు డా అభ్యర్థనకింకా గౌరవంగా ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చాడు.

"అదంతా పైశాచీ భాషలో రచించిన కావ్యం. కేవలం ఆటవి కులు ఆమాయకంగా గానం చేసుకోడానికే నే నది రచించాను. ఆర్యా వర్త విద్వాంసులు, ఆరుమాసాల్లో అఖండ గీర్వాణ పాండిత్యం సంపా దించిన చక్రవర్తి అది పరిశీలించి ఆనందించవలసినంత ఘనత దానిలో

ఏమీ లేదు! నా మాట నమ్మండి! చక్రవర్తి కి విషయంలో నా క్షమా పణ తెలుపుడు చెయ్యండి!"

ఆ మాటలు వినగానే శర్వవర్మకు ముచ్చెమటలు పోశాయి. ఆ విధంగా గుణాఢ్యునికి విన్నవించడానికే అతనికి తలకొట్టివేసినంతపని అయింది. పైగా అతని వాక్యంలోని నిగూఢవ్యంగ్యం శర్వవర్మ హృద యంలో ఒక విషదిగ్ధబాణంలా నాటుకొన్నది. నందివర్మ చెప్పిన దానిని బట్టి గుణాఢ్యుడు తప్పక ఆ ప్రార్థన అంగీకరింప గలడని శర్వవర్మ నిశ్చయించుకొన్నాడు. కాని ప్రత్యుత్తరం ఆ విధంగా వినిపించేసరి కిక నోటమాటలేక నిర్ఘాంత పడిపోయాడు. కొంతసేపటికి నెమ్మదిగా తన సంశయం వెల్లడించాడు. "ఇటీవలనే నందివర్మ ప్రతిష్ఠాన నగరం వచ్చి ఈ విషయంలో చక్రవర్తి దర్శనం ఇప్పించవలసిందని నన్నభ్యర్థించాడు. అయితే—" అని శర్వవర్మ ఆ విషయం నెమ్మదిగా ఉపక్రమించాడు.

"నందివర్మ ఈ విషయంలో మీ సన్నిధికి వచ్చాడా? నిజం గానే!" అన్నాడు గుణాఢ్యుడెంతో ఆశ్చర్యపడి.

"అవును! అతడు మీ అభ్యనుజ్ఞ మీదనే నా దగ్గరకు వచ్చాడని అనుకొన్నాను."

"నా అభ్యనుజ్ఞ మీదనా? చక్రవర్తి సన్నిధికా?" ఎంతటి అభూత కల్పన!" అని గుణాఢ్యు డలాగే నిర్ఘాంతపోయాడు.

"ఆహవనీయాగ్నిలో హోమమైనా చేస్తానుగాని నే నా కావ్యం చక్రవర్తి కెన్నడూ సమర్పించేది లేదు! స్వప్నంలోనైనా నా కటువంటి సంకల్పం కలగలేదు! మరి కలగబోదు కూడా?" అని తిరిగి గర్జించాడు గుణాఢ్యుడు.

ఆ ప్రత్యుత్తరంతో ఆచార్యుని అభ్యనుజ్ఞ లేకుండానే నందివర్మ ఆ విధంగా కోరి ఉంటాడని శర్వవర్మ గ్రహించుకొన్నాడు. ఇప్పుడైనా వ్యవహారం చెయ్యిదాటిపోకుండా జాగ్రత్త పడవలెనని నిశ్చయించు కొన్నాడు.

గుణాఢ్యుని అరణ్యగమనంతో చక్రవర్తికి కలిగిన పశ్చాత్తాపము, ఆ మహా కావ్యంపై చక్రవర్తికీ, దక్షిణాపథ విద్వాంసులకూ కలిగిన మహాగౌరవము మొదలైన విషయాలేకరువు పెట్టి ఆ కావ్యం చక్రవర్తి

కర్పింపవలసిందని సవినయంగా అభ్యర్థించాడు. కాని గుణాఢ్యుడు విన లేదు! శర్వవర్మ గుణాఢ్యుని చేతులు పట్టుకొని బ్రతిమాలు కొన్నాడు. అయినా గుణాఢ్యుడు వినలేదు! పైగా నందివర్మ చేసిన ద్రోహానికతనిపై మండిపడ్డాడు. 'నందీ! నందీ!' అని గట్టిగా ఒకటి రెండు మార్లు పిలిచాడు. అదృష్ట వశాత్తు నందివర్మ ఆ సమయంలో అక్కడ లేడు. లేకపోతే శర్వవర్మ సమక్షంలోనే గుణాఢ్యు డతనిపై మండిపడేవాడు.

గుణాఢ్యుడు క్రోధావేశంలో ఉన్నప్పు డతని నిక ఎవరూ అడ్డుకోలేరనీ, ఆ సమయంలో ఏది చెప్పినా ఇక బూడిదలో పోసిన పన్నీరేననీ శర్వవర్మకు తెలుసును. ఇక చేసేదేమీ లేక సవినయంగా గుణాఢ్యుని దగ్గర సెలవు తీసుకుని తిరిగి ప్రతిష్ఠాన నగరానికి బయలుదేరాడు.

14

శర్వవర్మ వింధ్యాటవికి వచ్చేవరకు గుణాఢ్యుని జీవితం బహు ప్రశాంతంగా సాగిపోయింది. బృహత్కథా కావ్య పరిసమాప్తితో అతని కోక సత్రయాగం నిర్విఘ్నంగా, సమగ్రంగా కొనసాగించినంత సంతోషం కలిగింది.

కాని శర్వవర్మ తెలియజేసిన నందివర్మ వృత్తాంతం వినగానే అతని హృదయంలో దావానలం చెలరేగింది. బృహత్కథా వ్యాప్తికోసం నందివర్మకు శర్వవర్మామాత్యుని ప్రార్థించవలసినంత అవసరం ఏమి కలిగిందో తెలియలేదు. ఆ విషయంలో గుణాఢ్యు డెన్నడూ నందివర్మతో ప్రసంగించనైనా ప్రసంగించలేదు. అలాంటప్పుడు నందివర్మ పనిగట్టుకుని శర్వవర్మామాత్యుని దగ్గిరికి వెళ్లి, ఆ విధంగా ప్రాధేయపడవలసినంత అవసరం ఏమి వచ్చింది ?

శర్వవర్మ ప్రతిష్ఠాన నగరానికి ప్రయాణమయ్యేసరికి బాగా చీకటి పడింది. వింధ్యాటవిలో కీచురాళ్ళ మోత గింగురుమని మారుమోగింది. గుణాఢ్యు డగ్నిహోత్ర గృహంలో కూర్చుని హోమ జ్వాలలవైపు వలో కిస్తూ వెంటనే నందివర్మను తీసుకురావలసిందని గుణసేనుని కాజ్ఞాపించాడు.

ఆ సమయంలో ఆచార్యుని ముఖం గుణసేనుని కింకోర అగ్నిజ్వాలలా భాసించింది!

వెంటనే అతడు నందివర్మ కోసం అరణ్యంలోనికి వెళ్ళిపోయాడు. అంతవరకు నందివర్మకు శర్వవర్మ వింధ్యారణ్యానికి వచ్చిన వృత్తాంతమే తెలియలేదు. అతడానాటి మధ్యాహ్నంనించీ ఆచార్యుని క్షేత్రసస్య సంరక్షణలోపడి సతమతమవుతున్నాడు. గుణసేను డతని కాచార్యుని ఆజ్ఞ తెలియబరిచాడు. శర్వవర్మామాత్యునికీ, గుణాఢ్యునికీ మధ్య నడిచిన ప్రసంగం కూడా సంగ్రహంగా తెలియజేశాడు.

చక్రవర్తి ఆజ్ఞానుసారంగానే శర్వవర్మామాత్యు డావిధంగా వింధ్యాటవికి వచ్చి ఉండవచ్చునని నందివర్మ ఊహించాడు. బహుశః విదూషకుని ప్రేరణవల్లనే చక్రవర్తి తమ అభిప్రాయం మార్చుకొని ఉండవచ్చునని అనుకొన్నాడు.

అంతేగాని విదూషకుడు విశ్వంభరశర్మ నడిపించిన గ్రంథం కొంచెమైనా అతనికి తెలియలేదు. అతని ఊహాంచలాలలోకూడా అది స్ఫురించలేదు. ఏది ఏమైనా వ్యవహారం అంతా పూర్తిగా విషమించిపోయిందని నందివర్మకు భయం వేసింది. ఆ తరుణంలో జరిగినదంతా ఆచార్యునికి పూస గుచ్చినట్లు చెప్పడంకంటె గత్యంతర మేమీలేదని నిశ్చయించుకొన్నాడు. తొందర తొందరగా ఆచార్యుని సన్నిధికి వెళ్ళి తాను చేసినదంతా ఆచార్యునికి విన్నవించి బృహత్కథావ్యాప్తికోసమే తానావిధంగా ప్రయత్నించాననీ, తన తప్పిదం మన్నించవలసిందనీ ప్రార్థించాడు. గుణాఢ్యుడు కొంతసేపతని వైపు నిశితంగా చూశాడు:

"నేను సమస్తము విడిచిపెట్టి ఈ వింధ్యాటవి కెందుకు వచ్చానో నీకు కొంచెమైనా తెలియలేదన్నమాట!"

"కొంచెం తెలియకపోలేదు."

"నీ కేమీ తెలియలేదు! తెలిసి ఉంటే నీ వావిధంగా శర్వవర్మామాత్యులను ప్రాధేయపడి ఉండవు." నందివర్మ ఆ మాటతో బాగా దిగులుపడిపోయాడు.

"ఈ రాజాస్థానాల గాలి కూడా సోకని వింధ్యాటవిలో నా వార్ధక్యం వెళ్ళబుచ్చుకుందామని అనుకొన్నాను గాని, ఇక్కడ కూడా

హా కా కల్లోలం తప్పలేదు." నందివర్మ కిక ఏమనడానికీ పాలుపోలేదు. గుణాఢ్యుడు కొంతసేపటివరకు మాట్లాడలేదు. అలాగ కొంతసేపూరు కొని ఒక్క వేడి నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టాడు:

"చివరికి కన్నకొడుకువంటి శిష్యులను కూడా నే నిక విశ్వసించడానికి వీలు లేదన్నమాట!"

ఆచార్యు డా మాట ఎందుకన్నాడో నందివర్మకు తెలియలేదు. ఒక్కొక్కమాట అంటున్నకొద్దీ ఆచార్యుని ముఖం హోమజ్వాలలా వెలిగిపోయింది. నందివర్మకిక ఏమనడానికీ, ఏమి చెయ్యడానికీ పాలు పోలేదు. కొంచెంసేపూరుకుని నెమ్మదిగా నడిగాడు: "చక్రవర్తి ప్రార్థనపై శర్వవర్మామాత్యులే మిమ్మల్ని అంతగా ప్రాధేయపడినప్పు డిక దీనిలో మనకు తలవంపేముంది?"

"అవును! తలవంపేమున్నది! శర్వవర్మామాత్యు లిప్పుడు గుణాఢ్యుని మహాకావ్యం స్వయంగా సముద్ధరించిన మహామహులమని ప్రతిష్ఠాన నగరంలో అంతటా ఊరేగుతారు! వానిలో మనకు తలవంపేమున్నది! తల లెత్తుకొని తిరిగే వారికే తలవంపులుగాని అడవులు పట్టిపోయినవారి కిక తలవంపు లేమున్నాయిలే! నీవన్నది నిజమే!"

ఆచార్యుని వాక్కులోని నిశితవ్యంగ్యం నందివర్మ హృదయంలో శూలాగ్రంలా వేధించింది. తరవాత నందివర్మ మరింక దించిన తల పైకెత్తకుండా చల్లచల్లగా అక్కడినించి జారిపోయాడు.

అటుపిమ్మట గుణాఢ్యుడు నాలుగైదు రోజులవరకు శిష్యులతో ప్రసంగించనే లేదు. దానికి కారణమేమో శిష్యు లిద్దరికీ బోధపడలేదు. ఆ విధమైన దీర్ఘక్రోధం వారెన్నడూ చవిచూడలేదు. ఆ పరిస్థితిలో వారిద్దరు గుణాఢ్యుని అగ్నిహోత్ర గృహ సమీపానికి వెళ్ళడానికి కూడా సాహసించలేదు. ఆచార్యు డా నాలుగైదు రోజులు అగ్నిహోత్ర గృహంలోనే ఉండిపోయాడు. ఎప్పుడోగాని ఇవతలకు వచ్చేవాడు కాడు.

ఒకనాడు నందివర్మ పాహానించి గుణాఢ్యుని అగ్నిహోత్ర గృహ ద్వారంలో నిలబడి కనురెప్పపాటు లేకుండా ఆచార్యుని ధోరణి పరిశీలించాడు.

అంతే! నందివర్మ కా దారుణం చూడగానే నాలుక పిడచగట్టుకు పోయింది. నోట మాట రాలేదు. కాళ్ళాడలేదు!

గుణాఢ్యుడు తా నిన్నాళ్లుగా రచించిన బృహత్కథ అంతా ఒక్కొక్క పత్రమే చదివి అగ్నిహోత్రంలో ఆహుతి చేస్తున్నాడు. ఆ తాళపత్రాహుతితో ఆహావనీయాగ్నిహోత్రం జాజ్వల్యమానంగా వెలిగి పోతూంది. అలాగలాగ వందలాది తాళపత్రా లగ్నిహోత్రంలో ఆహుతి అయిపోతున్నాయి. గుణాఢ్యు డెంతో కాలం నించి సంకల్పించి సంకల్పించి వార్ధక్య దౌర్బల్యావస్థలో కూడా దైనందిన దీక్షలో సమాప్తి చేసిన మహా కావ్యమది! అదంతా నేటికీవిధంగా అగ్నిహోత్ర జ్వాల కాహుతి అయిపోతున్నది!

నందివర్మ ఇక నిలవలేక తొందర తొందరగా లోపలికి వెళ్ళి ఆచార్యుని పాదాలపై వ్రాలి ఆ గ్రంథం ఆ విధంగా ఆహుతి చెయ్యవద్దని అనేకవిధాలుగా ప్రాధేయపడ్డాడు. తాను చేసిన అపరాధం మన్నించ వలసినదనీ, అనుమతిలేనిదే ఇంకెన్నడూ అటువంటి పని చెయ్యననీ కాళ్ళావేళ్ళా పడి బ్రతిమాలుకొన్నాడు.

గుణాఢ్యుడంతటితో ఆ హోమం ముగించి వేశాడు. అతనిలో జాజ్వల్యమానంగా ప్రజ్వలించిన క్రోధాగ్నిజ్వాల అంతా అంతటితో చాలా వరకు ఉపశమించింది. ఒక్క దీర్ఘనిశ్వాసం విడిచి నిశితంగా నందివర్మకేసి చూచాడు.

"నేను జీవించినంతకాలము ఇటువంటి పొరబాటిక జరగక పోవచ్చును. కాని ఆపైన జరగదనే నమ్మకం ఏమి ఉంది?"

ఆచార్యుని అనంతరంకూడా ఆ మహాకావ్యం రాజన్యులెవరికీ అర్పించనని నందివర్మ వింధ్య వాసినీదేవి సాక్షిగా ఘోర శపథం పట్టాడు. ఆ శపథంతో గుణాఢ్యుని హృదయానికి బాగా ఊరట కలిగింది.

అయితే ఏమి ప్రయోజనం? అప్పటి కప్పుడే గుణాఢ్య మహాకవి రచించిన ఏడు లక్షల గ్రంథంలోను ఆరులక్షల గ్రంథం ఆహావనీయాగ్ని

జ్వాలలో ఆహుతి అయిపోయింది. ఆ గ్రంథం అంతా ఆహుతి అయి పోగానే గుణాఢ్యుని హృదయంలోని ఉత్సాహానందాలన్నీ ఒక్క మారుగా నశించి పోయాయి. జవసత్వాలన్నీ హఠాత్తుగా హరించుకు పోయినట్లయింది.

మొదలు నరికిన తరువులోని జీవచైతన్యం కొంతకాలం వరకు ఎక్కడా చెక్కు చెదరకుండా అలాగే నిలిచి సంచలిస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఆచార్యునికి కూడా అదే అవస్థ పట్టింది.

గుణాఢ్యుడు నాటినించీ శిష్యులతోను, అటవికులతోను, ఎంతో ఆప్యాయంగా ప్రసంగిస్తూనే ఉన్నాడు. అయినా అతని హృదయం ఎందుచేతనో అంతర్ముఖమై అనుక్షణము వింధ్యవాసిని చరణధ్యానంలో లీనమైపోయింది. బృహత్కథా దహనంతో అతని హృదయంలోని లౌకిక రాగద్వేషాలు, ఈర్ష్యాసూయలు అన్నీ ఒక్కమారుగా అంతరించి పోయాయి. పిమ్మట ఒక విధమైన నిర్లిప్తస్థితి ఏర్పడింది.

అప్పటినుంచీ ఆచార్యుని హృదయంలో అనిదంపూర్వమైన ఆధ్యాత్మిక పరిణతి ఏదో కలిగిందని శిష్యులిద్దరూ అనుకొన్నారు. నానాటికీ శుష్కించిపోతున్న ఆచార్యుని కేలోటూ రాకుండా అత్యంతభక్తిశ్రద్ధలతో పరిచర్యలు చేశారు. అయినా ఆచార్యుని ముఖభంగిమ వారికి కేవలం నివురు గప్పిన హోమాగ్నిలా కనిపించింది.

15

శర్వవర్మ వింధ్యాటవికి రాగానే మొట్టమొదటగా ఎలాగైనా నందివర్మను కలుసుకొని సంప్రతించవలెననీ,అనంతరమే గుణాఢ్యునితో సంప్రతించవలెననీ అనుకొన్నాడు. కాని అనుకొన్నట్టుగా మొట్టమొదట నందివర్మ కనిపించలేదు. అయినా బృహత్కథాకావ్యం సంపాదించలేకపోతామా అనే ధైర్యంతో గుణాఢ్యుని సందర్శించాడు. శర్వవర్మ సంకల్పం నెరవేరలేదు. సరిగదా గుణాఢ్యుని క్రోధం ఆ ప్రార్థనతో మరింత రెచ్చిపోయినట్లు కనబడింది. ఇక చేసేదేమీ లేక వెంటనే ప్రతిష్ఠాన నగరానికి

చెళ్ళి చక్రవర్తికి జరిగినదంతా విన్నవించాడు. ఆ వార్త వినగానే చక్రవర్తి ముఖంలో ధూమరేఖ ధుమధుమ లాడింది:

"చివరికి ఆ మహాకావ్యం మన కర్పించడానికి కూడా వారంగీకరించ లేదా?"

"అంతకన్న ఆ కావ్యం ఆహవనీయాగ్నిలో హోమం చెయ్యడమే సముచితమని వారి భావన!"

అని శర్వవర్మ చక్రవర్తి ముఖంవైపు పరిశీలనగా చూచాడు. ఆ మాటతోనైనా చక్రవర్తికి గుణాఢ్యునియెడల విరక్తి కలగక పోతుందా అని అతని ధైర్యం!

కాని ఆమాట విని చక్రవర్తి పకపకా నవ్వాడు:

"అంతమాత్రం చేతనే మీరు చేతులు ముడుచుకొని తిరిగి వచ్చి వేశారన్నమాట! అంతేనా?"

శర్వవర్మ చక్రవర్తి మాటలలోని అధిక్షేపం గ్రహించి తెల్ల బోయాడు.

"సాతవాహన సామ్రాజ్య మహామాత్యులైన తామీమాత్రం స్వల్పకార్యం నెరవేర్చుకొని రాలేకపోతారా అని అనుకొన్నాను. నేనే కొంచెం భ్రమప్రమాదాలకు లోనయినాను!" అన్నాడు చక్రవర్తి హేళనగా నిట్టూర్చి.

శర్వవర్మ చేతులు జోడించి నిలబడ్డాడు:

"మహాప్రభూ! తమకు భ్రమ ప్రమాదాలేమిటి? నేనే 'ఆమాత్రం స్వల్పకార్యం సాధించుకు రాలేకపోతానా?' అని అహంకరించాను. నావల్ల పెద్ద తప్పిదమే జరిగిపోయింది." అని నెమ్మదిగా కూర్చున్నాడు.

శర్వవర్మ ప్రభువు లాగ్రహావిష్టులై ఉన్నప్పు డవలంబించవలసిన మెళుకువలన్నీ బాగా తెలిసినవాడు. అందుచేతనే మరింక క్షమాపణ కంటె ఉపాయాంతర మేమీ లేదనుకొన్నాడు. కాని చక్రవర్తి ఆ వ్యవహారం అంతటితో విడిచిపెట్టలేదు.

"విశ్వంభరశర్మ విజ్ఞప్తికూడా వారు పెడచెవిన పెట్టారన్న మాట!" అన్నాడు కొంచెం పరీక్షగా శర్వవర్మ వైపు చూచి.

"విశ్వంభరశర్మను నేను వెంటబెట్టుకుపోలేదు!" అన్నాడు శర్వవర్మ కొంచెం తలవంచి.

"ఎందుచేత!"

"ఆమాత్రం స్వల్పకార్యం నేను సాధించుకు రాలేకపోతానా అని అహంకరించానని తమకిదివరకే మనవి చేసుకున్నాను. అదే పెద్ద పొరపాటైపోయింది."

"లేకపోతే విదూషకుడేమైనా మీ అమాత్యాధికారం అపహరించ గలడని అనుమానించారేమో!" అన్నాడు చక్రవర్తి ఒక చిరునవ్వు చిలకరించి. శర్వవర్మ కామాటతో నిలుచున్న పాటుగా గండ్రగొడ్డలితో తల నరికివేసినట్లయింది:

"మహాప్రభూ! ఈ మహామాత్యాధికారం నిర్వహించడానికి నేను కేవలం అసమర్థుణ్ణి! దీనికి గుణాఢ్యామాత్యులే సర్వసమర్థులు!" అన్నాడు.

ఆపైన శర్వవర్మ దించిన తల తిరిగి పైకెత్తలేదు. చక్రవర్తి అంతటితో విడిచిపెట్టలేదు:

"అయితే వింధ్యాటవికి వెళ్లి నా గుణాఢ్యుల విధంగా సిద్ధసంకల్పులైనవారు చాలా అరుదుగా ఉంటారు!" అన్నాడు.

"తమ సెలవైతే వింధ్యాటవి కింకొకసారి వెళ్లి వారిని తిరిగి ప్రార్థింతామని అనుకుంటున్నాను" అన్నాడు శర్వవర్మ ప్రభు హృదయం గ్రహించి.

"మీరు వెళ్ళితే వ్యవహారం మరీ విషమిస్తుంది. ఆ విషయం నాకింతకుముందే తెలుసును!"

అని చక్రవర్తి అలాగే ఔదాసీన్యం వహించాడు. చక్రవర్తికి ముందే తెలిసినప్పుడు నన్నెందుకు పంపించారో అని శర్వవర్మ కొంచెం మథన పడ్డాడు. ప్రభువు హృదయగాంభీర్యం ఇంతవరకు శర్వవర్మకు పూర్తిగా అవగాహన కానేలేదు. అయినదనుకొని భ్రమప్రమాదాలలో పడ్డానని శర్వవర్మ చాలా పశ్చాత్తాప పడ్డాడు. ఆపైన మరిచేసేదేమీ లేక చక్రవర్తిదగ్గర సెలవు తీసుకొని వెళ్ళిపోయాడు.

అటుపిమ్మట కొంతసేపటికి విదూషకుడు విశ్వంభరశర్మ అక్కడికి వచ్చి చక్రవర్తి సన్నిహితంగా కూర్చున్నాడు:

"వ్యవహారం అంతా చెయ్యిదాటిపోయింది, మహాప్రభూ!" అన్నాడెంతో వ్యథిత హృదయంతో.

"ఏమి జరిగింది?" అన్నాడు చక్రవర్తి.

"గుణాఢ్యామాత్యులు తమ మహాకావ్యం ఆహవనీయాగ్ని జ్వాలలో ఆహుతి చేసివేశారట! ఇదిగో సందివర్మ అంచీల మీద పంపిన భూర్జపత్రలేఖ! తమరే చిత్తగించండి." అన్నాడు విదూషకుడు కంగారుగా అది అందించి. చక్రవర్తి కది చదివినా ఆ హఠాత్సంఘటనకు కారణం తెలియలేదు.

"ఇంతకీ ఈ దుస్సంఘటనకు కారణం?" అన్నాడు చక్రవర్తి ఇంకా ఆ లేఖ వైపు చూస్తూ.

"కారణం వేరే అన్వేషించాలా! మన శర్వవర్మామాత్యుల రాజకార్య ధౌరంధర్యమే దానికి కారణమై ఉండాలి! అయితే ఇంకా ఒక లక్షగ్రంథం మిగిలి ఉండడం కొంచెం గుడ్డిలో మెల్లగా కనిపిస్తూంది."

హాలశాతవాహనుని కీ మహాకావ్య దహన వృత్తాంతం వినగానే నవనాడులూ కుంగిపోయినట్లయింది. ఇంతటి వైపరీత్యం జరగగలదని చక్రవర్తి ఎన్నడూ ఊహించి ఉండలేదు.

ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాజ్యంలో అంతటా హాలచక్రవర్తి కవివత్సలుడనే బిరుదు వహించాడు. అపూర్వమైన కవికావ్యాదరణ వల్లనే చక్రవర్తి కా బిరుదు ఏర్పడి అతని సామ్రాజ్యంలో అంతటా పేరు మోసింది.

ఆవిధంగా కీర్తివహించిన చక్రవర్తి కా వృత్తాంతం విపరీతంగా మనోవేదన కలిగించింది. పరీక్షగా విదూషకునివైపు చూచాడు: "మరిక మన కర్తవ్యం?"

విదూషకుడేమీ మాటలాడలేదు.

"నీవొకసారి వెళ్ళి గుణాఢ్యులను సందర్శిస్తే?"

"నాకీ విషయంలో శర్వవర్మామాత్యులకున్న అహంభావమేమీ లేదు." అన్నాడు విదూషకుడు, కొంచెం సంకోచిస్తూ.

"నాకది తెలియకపోలేదు! ఇది వినయంతో సాధించవలసిన విషయం." అన్నాడు చక్రవర్తి.

"మేమంతా కొద్దో గొప్పో అహంభావ దూషితులమే. నిజానికి తమరొక్కరే సహజ వినయ సంపన్నులు!"

చక్రవర్తి పకపకా నవ్వాడు: "దానికేమిగాని నీ వొక్కసారి వింధ్యాటవికి వెళ్ళి వస్తే సర్వం సానుకూల పడవచ్చును!"

"ఇది నా ఒక్కడివల్ల సాధ్యం కాదేమోనని భయపడుతున్నాను. ఆపైన తమ చిత్తం"

"అది నాకు తెలియకపోలేదు."

"అయితే వింధ్యాటవిలో మృగయోత్సవం చాటింపించండి!"

"సరే!" అని చక్రవర్తి ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడిచిపెట్టాడు.

16

పట్టరాని క్రోధావేశంతో బృహత్కథల్లో చాలా భాగం దహించి వెయ్యగానే గుణాఢ్యుని కొకటి రెండు రోజులవరకు ఒక పెద్ద బరువు దించివేసినట్లయింది. పిమ్మట లోలోపల భరింపరాని వేదన బయలు దేరింది. ఆ వేదనా తీవ్రతలో అతని హృదయం వింధ్యవాసినీ పాద పద్మ ధ్యానంలో లీనమైపోయింది.

కాని యింకా నాలుగైదు రోజులు గడిచిపోయేసరికి దుర్భర మైన పశ్చాత్తాపం పీడించడం మొదలు పెట్టింది.

గుణాఢ్యు డెన్నోనాళ్ళుగా సంకల్పించిన మహాకవిత అక్షర రూపంలో సాక్షాత్కరించి అతని కళ్ళ కెదురుగా మూర్తీభవించింది. ఆ మహాకావ్యం తిరిగీ పఠించుకొన్నప్పు డతని కది స్వీయ కపోలకల్ప నలా కనిపించలేదు. వింధ్యవాసినీ కృపావిర్భూతమైన అమర కవితా వాహినిగా స్ఫురించింది. ఆ కవితా వాహిని అంతా ఒక్కమారుగా నామ రూపాలైనా లేకుండా నశించిపోయింది. నందివర్మ అడ్డుపడక పోతే ఆ మిగిలిన లక్ష గ్రంథము కూడా అగ్నిజ్వాలలో భస్మీపటలమై పోవలసిందే.

ఏమైనా ఆ నశించిపోయిన కావ్యం అతడిక తిరిగి రచించలేడు. అదంతా మహా విస్మృతి పథంలో పడి నశించిపోయింది. అంతే

గుణాఢ్యుని జీవ చైతన్యంలోని ప్రతి స్పందనము, ప్రతి రక్తాణువు ఆ మహాకావ్య సృష్టిలో అంతర్లీనమై ఆహుతి అయింది. కాని చిట్ట చివరి కావిధంగా భస్మీపటలమైపోయింది. ఆ దుర్భర వేదనా స్మృతి అతని జీవనాడులన్నీ దహించివెయ్యడం మొదలు పెట్టింది.

ఆ వేదన దుర్భరమైనకొద్దీ అతని హృదయం వింధ్యవాసినీ పాద పద్మ శీతలచ్ఛాయల్లో లీనమైపోయేది. ఆ ధ్యాన తన్మయతలో అతని హృదయంలోని నిరంతర దురంత వేదన అంతా అంతరించి హృదయం ఒక ప్రశాంత నిర్లిప్త స్థితిలో నిలిచేది. ఆ ప్రశాంత భావంలో అతనికి చక్రవర్తి, శర్వవర్మ మొదలైనవార చర్యలన్నీ బాలక్రీడల లీలలో భాసించేవి. వారిపై అతని హృదయంలో ఆవిర్భవించిన అసూయా ద్వేషాదులన్నీ కరిగి నురిగిపోయేవి. గుణాఢ్యు డదన్నీ తలుచుకొని తన ఈర్ష్యాసూయలకు తనలోతానే పశ్చాత్తాపపడి చిరునవ్వులు నవ్వుకొనే వాడు. వింధ్యవాసినీ పాదపద్మ ధ్యానంలో నిర్లిప్తమైన అతని హృదయంలో జీవన లీల అంతా ఒక నిత్య నూతనమైన దివ్య లీలగా గోచరించింది.

అతడా విధమైన పరిణత స్థితిలో ఉన్నప్పుడు హాల చక్రవర్తి విదూషకునితో కలిసి వింధ్యాటవికి వెళ్ళడం జరిగింది. వింధ్యాటవికి వెళ్ళేముందు దర్శనార్థమై వింధ్యాటవికి వస్తున్నానని గుణాఢ్యునికి సందేశం పంపించాడు.

కాని ప్రతిష్ఠాన నగరంలోని వారందరికీ చక్రవర్తి మృగయా వినోదార్థమై వింధ్యాటవికి వేంచేస్తున్నారని మాత్రమే తెలిసింది. చక్రవర్తి తమ సంకల్పం వెల్లడించడానికి సంకోచిస్తున్నారని గ్రహించి విదూషకుడే ఆ విధంగా వెల్లడించవలసిందని సలహా యిచ్చాడు. ఎంతటి ప్రయోజనాపేక్ష కలిగినా ప్రభువులకు స్వీయ ప్రయోజనం వెల్లడించడం అంటే తల కొట్టివేసినట్లనిపిస్తుంది.

చక్రవర్తికీ, విదూషకునికీ గుణాఢ్యుడు, ఆశ్రమవాసులు అనేక విధాలుగా రాజోచిత మర్యాదలు జరిపారు.

అవన్నీ చాలా శుభసూచకంగా ఉన్నాయని విదూషకుడు పసిగట్టేశాడు. అందువలన చక్రవర్తి ప్రసంగ ప్రారంభానికి ముందు గుణాఢ్యు

నితో కొంచెం కుశల ప్రసంగం నడిపించి తమ ఆగమనానికి పూర్వరంగం తెలియజేశాడు. గుణాఢ్యుడదంతా విని తటస్థంగా మాట్లాడకూరుకున్నాడు. అంతేగాని అవుననిగాని, కాదనిగాని చెప్పలేదు.

అప్పటికి మధ్యాహ్నం దాటి బాగా చల్లబడిపోయింది. ఆ సమయంలోనే చక్రవర్తి స్వయంగా గుణాఢ్యుని సందర్శనానికి విచ్చేశాడు. కొంచెం కుశల ప్రశ్నాదికం జరిగిన తరువాత బృహత్కథా ప్రశంసలోనికి దిగి దైవికమైన ఆపత్తువల్ల అదంతా చాలా భాగం అగ్నికాహుతి అయిపోయినదని విన్నాననీ, అవశిష్ట గ్రంథమైనా తన కర్పించవలసినదనీ, అది ఒక మహాభాగ్యంగా పరిగణించగలననీ అన్నాడు. తిరిగీ ఆ మహాకావ్యం అనేక విధాలుగా ప్రశంసించడం ప్రారంభించాడు.

గుణాఢ్యుడు చక్రవర్తిచేసిన కావ్య ప్రశస్తి అంతా విని "అదంతా ఆ వింధ్య వాసినీజనని కరుణాఫలం! నే నెంతటి వాణ్ణి!" అన్నాడు. తరవాత అతని కంఠం గాద్గదికలో కరిగిపోయింది. అంతేనేగాని చక్రవర్తి ప్రార్థన కింకా సరియైన ప్రత్యుత్తరం రాలేదు! చక్రవర్తి తిరిగీ తన అభ్యర్థన గుణాఢ్యునికి తెలియజేసుకొన్నాడు. ఆ పైన గుణాఢ్యునికి తన తటస్థమౌనం సముచితంకాదని అనిపించింది. చిరునవ్వుతో చక్రవర్తి అభీష్టప్రకారమే జరగవచ్చునని అన్నాడు. వెంటనే విదూషకుడు విశ్వంభర శర్మ అందుకొన్నాడు:

"చక్రవర్తి నిజంగా మహాదృష్టవంతులు! కాకపోతే బృహత్కథా పూజా భాగ్యం కలగడం అంటే సామాన్యమా!"

"గుణాఢ్యామాత్యులకు నా పైన కలిగిన వాత్సల్యానికిదే తార్కాణం" అన్నాడు చక్రవర్తి. అనంతరం ప్రతిష్ఠాన నగరానికివచ్చి రాజకార్యాలలో సదుపదేశ భాగ్యం కలిగించవలసిందని కూడా ప్రార్థించాడు గాని గుణాఢ్యుడామాటపై ఒక చిరునవ్వు చిందించి, మాట్లాడకూరుకొన్నాడు. చక్రవర్తి ఇక లాభం లేదని అంతటితో తన ప్రసంగం విరమించి వేశాడు.

17

నందివర్మకు చక్రవర్తి, విదూషకుడు హఠాత్తుగా వింధ్యాటవికి రావడమే ఎంతో ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ఆపైన శర్వవర్మామాత్యునితో ఆవిధంగా ప్రసంగించిన గుణాఢ్యుడు విశ్వంభర శర్మ, చక్రవర్తి ప్రార్థించేసరికి ఆ విధంగా మారిపోవడం మరింత ఆశ్చర్యం కలిగించింది. కావ్యదహనం జరిగిన తరవాత గుణాఢ్యునిలో కొంతవరకు హృదయ పరివర్తన జరిగిన విషయం నందివర్మకు తెలియకపోలేదు. అయితే అంతమాత్రం చేత రాజన్యుల పేరు చెబితేనే మండిపడిపోయే ఆచార్యుని హృదయంలో అంతటి మహాపరివర్తనం ఎలాగ కలిగింది? విశ్వంభర శర్మ ఏదో చేసి ఉంటాడని నందివర్మకు కొంచెం అనుమానం కలిగింది. విదూషకుడా సమయంలో ఒక వృక్షచ్ఛాయలో కూర్చుని అరణ్య సౌందర్యం అవలోకిస్తూ ఎంతో ఉల్లాసంగా ఉన్నట్లు కనిపించాడు. నందివర్మ అతని దగ్గిరికి వెళ్ళి తన హృదయంలో బయలుదేరే సందేహాలన్నీ ఒకటొకటే వెళ్ళబోసుకొన్నాడు. విదూషకుడు వాటి కన్నిటికీ తగిన విధంగా సమాధానాలు చెప్పి చాలావరకతని సందేహాలన్నీ తొలగించాడు. అయితే శర్వవర్మను చూడగానే మండిపడిన ఆచార్యుడు విశ్వంభర శర్మ కొంచెం విన్నవించేసరికి ఆ విధంగా చక్రవర్తిపై అంతటి సుముఖత్వం కనబరచడమే అతనికి అవగాహన కాలేదు. దానిపై విదూష డొక్క నవ్వు నవ్వి నందివర్మ చెవిలో మెల్లిగా ఊదాడు: "గుణాఢ్యులతో మాట్లాడే విధంగా మాట్లాడితే అంత సజ్జనులు, సహృదయులు మరి కనిపించరు! అది తెలియని వారాయన బొత్తిగా విరసులని భ్రమిస్తుంటారు! అదీగాక ఈ ఘడియవరకు నా ప్రార్థన వారెన్నడూ కాదనలేదు. వారికి నా మీద ఉండుకున్న వాత్సల్యం అట్టిది."

"అయితే అదంతా శర్వవర్మ దోషమే నన్నమాట!"

విదూషకుడు ఫక్కున నవ్వాడు: "నాయనా! నందీ! దీనిలో శర్వవర్మామాత్యుల దోషం మాత్రం ఏమి ఉంది? అమాత్యులీ భూచక్రం అంతా తమ భుజస్కంధాలపై ఒరిగి తిరుగుతున్నదని భ్రమించారుగాని సమస్తము చక్రవర్తి లీలామాత్రమేనని వారు గ్రహించుకోలేకపోయారు!"

"అంటే?"

"శర్వవర్మామాత్యులను పంపిస్తే వ్యవహారం అంతా మొదటికే వస్తుందని వారికి ముందే తెలుసును!"

"ఆఁ! అయితే ఎందుకు పంపించినట్లో?"

ఇంకా ఎంతని వివరించేది? అమాత్యుల అహంభావం అంతా అణిచి వెయ్యడానికే!"

'ఆ! ఆ! శర్వవర్మామాత్యులంటే చక్రవర్తికెంతో గౌరవమనీ, ు మాట వేదవాక్కులా పరిగణిస్తారనీ అంటారే!"

"పరిగణిస్తే పరిగణించవచ్చును. దాని కేమి? దాని దారి వేరు! దీని దారి వేరు!" అని విశ్వంభర శర్మ నెమ్మదిగా కన్ను గీటాడు.

"అయితే గుణాఢ్యులంటే వారికి భ్రాంతిగా కిట్టదని అంటారే! మాతాత్తుగా వారిమీద అంతటి గౌరవ ప్రపత్తులు కలగడానికి కారణం?"

"వారి కొకరంటే కిట్టడం, మరొకరంటే కిట్టకపోవడం అనేవి ఏవీ లేవయ్యా అంతా రాజకార్య ప్రయోజనాలమీద ఆధారపడి ఉంటుందయ్యా! ప్రస్తుతం వారికి శర్వవర్మామాత్యుల చాకచక్యము అవసరమే! గుణాఢ్యుల బృహత్కథ ఆదరించారన్న ప్రతిష్ఠ అవసరమే! శర్వవర్మామాత్యుల అహంభావం అణిచివెయ్యడము అవసరమే! అందు చేతనే యవనిక వెనకాల నిలబడి స్వయంగా ఈ నాటకం అంతా వారే ఆడించారు. అయితే కేవల భూమికాధారులైన శర్వవర్మామాత్యులు మొదలైన మహామహులంతా దీనికంతటికీ తామే కర్తలమని ఊరేగారు. వెంటనే దానికి సముచితమైన ప్రాయశ్చిత్తంకూడా అనుభవించారు. తెలిసిందా?"

"అయితే గీర్వాణ భాషాభ్యాసము, ఆ విద్వత్పరీక్ష అవ్వన్నీ కేవలము నటనలే అన్నమాట!"

దానిమీద విదూషకుడు మళ్ళీ పకపకా నవ్వాడు:

"నందీ! నీవింకా గహనాతి గహనమైన విషయాలలో ప్రవేశిస్తున్నావు. ఇవి అస్మదాదులకుకూడా ఇంకా దృశ్యాదృశ్యంగానే

ఉండిపోయినటువంటి వ్యవహారాలు. ప్రభువువారికి గీర్వాణపాండిత్యం మీద అభిమానం ఉండనూ ఉంది! లేనూలేదు. వారు విద్వత్ప్రభువులు కాదని ఎవరనగలరు! ఇక వారి విద్వత్పక్షపాతం విషయం వేరే వివరించ వలసిన అవసరమే లేదుగదా! అయితే ఏది రాజ్యకార్య ప్రయోజనమో, ఏది కాదో నిర్ణయించడం మాత్రం చాలా కష్టం! ఈ గీర్వాణ భాషాభ్యాస వ్యవహారం అంతా లీలావతీ దేవిగారికి పట్టమహిషీ పట్టం కట్టడానికి, శర్వవర్మా మాత్యులకు మహామాత్యపట్టం కట్టడానికి మాత్రమే ఉద్దేశింప బడిందేమోనని నా అనుమానం! అయితే ప్రభు హృదయం ఇదమిత్థమని నిర్ణయించడానికి మానవ మాత్రులం మనమెవరం! నాయనా! సాక్షాత్తు ఆ పరమేష్ఠికి కూడా ప్రభు హృదయం తిన్నగా తెలియదనే నా అనుమానం" నందివర్మ కింకా అనుమానం తీరలేదు.

"దక్షిణాపథంలో అంతటా చక్రవర్తి ఆజ్ఞ అప్రతిహతంగా చెల్లిపోతూంది గదా! దీనికోసమని ఇన్ని డొంక తిరుగుళ్లెందుకో!"

విదూషకుడు మళ్ళీ నవ్వాడు :

"అయ్యో! వెర్రివాడా! పరమేశ్వర లీలలైనా అవగాహన చేసుకో వచ్చును గాని ప్రభులీల లెవరికీ అవగాహన కావు. అవగాహన అయి పోయిందనుకొన్న శర్వవర్మామాత్యుల తల ఏ విధంగా బొప్పికట్టిందో నీవు చూచావుగదా! నావంటి వాడి కిదంతా వారి లీలామాత్రమనే అనిపిస్తూంది. నేను 'ప్రభుకృపైవ కేవలం' అని ఇలాగే నా రోజులు వెళ్ళబుచ్చుకుంటున్నాను."

"మీదంతా చమత్కార ధోరణే! ఏమైనా ఆచార్యుల విషయంలో తాము చేసిన ఉపకృతి చిరస్మరణీయం!" అన్నాడు నందివర్మ.

"నందీ! 'నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్' అన్నట్టుగా నేను కేవలం నిమిత్త మాత్రుణ్ని. ఈ లేనిపోని అహంభావం నాకెందుకు నాయనా!"

అని విదూషకుడు మళ్ళీ కన్నుగీటాడు. ఆతని కొంటెతనం చూసే సరికి నందివర్మలో నవ్వు ఉరకలు వేసుకుంటూ పైపైకి పొంగింది!

18

అనంతరం గుణాఢ్య మహాకవి తన అవశిష్ట బృహత్కథా కావ్యం చక్రవర్తికి సమర్పించాడు. చక్రవర్తి ఆ మహాకావ్యం ఎంతో ఆప్యాయంగా కళ్ళ కద్దుకొన్నాడు.

ప్రతిష్ఠాన నగరానికి విచ్చేయ వలసిందనీ, అగ్నిజ్వాలా దగ్ధమై పోయిన ఆ మహాకావ్యం అంతా తిరిగీ రచించవలసినదనీ, తనకు సదుపదేశ భాగ్యం కలిగించవలసిందనీ తిరిగీ ఇంకొక మారెంతో ఆప్యాయంగా ప్రార్థించాడు. గుణాఢ్యుడు తనలో జవసత్త్వాలన్నీ ఉడిగిపోయాయనీ, ఇక పరిశిష్ట జీవితం వింధ్యవాసినీ చరణసేవలోనే గడిపివెయ్యవలెననీ, తన అశక్తత మన్నించవలసిందనీ అనేక విధాలుగా ప్రార్థించాడు.

ఆ మహాకావ్యం ఆస్థాన ప్రవేశోత్సవం ఎంతో మహావైభవంగా జరిగింది. దానికి లంబోదరభట్టు, ప్రభువు విష్ణుశర్మ మొదలైన మహావిద్వాంసు లెందరో విచ్చేశారు. ఆ వరేణ్యులే కాక మహావిద్వాంసులందరు ఆ మహాకావ్యం ఆలకించి గుణాఢ్యుడు వ్యాసమహాకవి అపరావతారమనీ, పరిశిష్ట గ్రంథమే ఆ మహాకవి అతిలోక ప్రతిభ వేనోళ్ళచాటుతున్నదనీ ప్రశంసించారు. చక్రవర్తి ఆజ్ఞపై లేఖకు లనేకు లా మహాకావ్య మాతృక ననుసరించి తాళభూర్జపత్ర ప్రతిక లెన్నెన్నో లిఖించారు. చక్రవర్తి ఆజ్ఞపై ఆ ప్రతికలలో చాలాభాగం ఆసేతుహిమాచల సార్వభౌమాస్థానాలన్నిటికీ పంపించారు. ఆ విధంగా బృహత్కథ ఆనాడార్యావర్తంలో అంతటా విశేషఖ్యాతి పొందింది.

మలయవతీ దేవి కా వార్త ఎంతైనా ఆనందం కలిగించింది. చక్రవర్తి గుణాఢ్యామాత్యులను తిరిగీ మహామాత్యాధికారం స్వీకరించవలసినదని ప్రార్థించారన్న శుభవార్త కూడా ఆమె చెవిని పడింది. గుణాఢ్యులా ప్రార్థన మన్నించలేదని విని ఆమె ఎంతైనా కించపడింది. అయితే గుణాఢ్యులమీద చక్రవర్తి కంతటి గౌరవప్రపత్తులు కలిగినతరవాత ఇక శర్వవర్మామాత్యుని ఆట లంతగా సాగవనీ, అప్పుడప్పుడు గుణాఢ్యుని

సదుపదేశం చక్రవర్తి మన్నింపకపోరనీ ఆమె గ్రహించింది. అదీగాక ఇటీవల శర్వవర్మామాత్యునిపై చక్రవర్తి ఆదరానుగ్రహాలు సన్నగిల్లి పోయిన విషయం కూడా ఆమెకు తెలిసింది.

ఆపైన ఆమె కుమారుడుకూడా చక్రవర్తికోసమని ఎంతో బెంగ పెట్టుకున్నాడు. చక్రవర్తి ఆమెను తిరిగి ప్రతిష్ఠానానికి పంపించవలసిన దని భరుకచ్ఛ దేశాధిపతి కప్పుడప్పుడు తన అభ్యర్థన లందిస్తూనే ఉన్నాడు.

క్రమక్రమంగా భరుకచ్ఛ దేశాధిపతి కామె వెంటనే ప్రతిష్ఠానానికి వెళ్లిపోవడమే మంచిదని అనిపించింది. దానికి నానాటికీ చిక్కి శల్యమై పోతున్న ఆమె కుమారుని దేహస్థితికూడా తోడైంది. ఈ కారణాలన్నిటి వల్ల మలయవతీదేవికి ప్రతిష్ఠాన నగరానికి తిరిగి వెళ్లడంకంటె గత్యంతరం కనిపించలేదు.

ఆమె 'నందో రాజా భవిష్యతి' అని ఎలాగో అలాగ లేని గుండె ధైర్యం తెచ్చుకొని ప్రతిష్ఠాన నగరానికి వెళ్లిపోయింది. పుట్టింట పడి ఉండడంకన్న ప్రతిష్ఠాన నగరాంతఃపురంలో పడిఉండడమే ఎంతో నయమని ఆమెకు తోచింది. ప్రతిష్ఠాన నగరానికి వెళ్లిన తరవాత ఆమె ఊహ చాలావరకు నిజమయింది.

ఏతావతా హాల సాతవాహన చక్రవర్తి అన్నివిధాలా కృతకృత్యు డయినాడు. దేశ దేశాలలో ఆయన కీర్తి వేయిమడుగు లినుమడించింది. విద్వాంసులు, పౌరులు అందరూ ఆయన విద్వదభిమానము, రాజకార్య ధౌరంధర్యము వేనోళ్ల ప్రశంసించారు.

శర్వవర్మామాత్యునికీ నూతనానుభూతితో ప్రభుహృదయం చాలా వర కవగాహన అయింది. అతడెంతో జాగ్రత్తతో చక్రవర్తి హృదయంలోతు లాకళించుకొంటూ చక్రవర్తి మన్నన లందుకోవటంలో మరి అంతటి ఘనుడు లేడని అనిపించుకొన్నాడు.

విధి విలసితం శర్వవర్మాదు లందరిపట్ల సుముఖంగానే ప్రసరించింది గాని ఒక్క గుణాఢ్యునిపైనే అది తిన్నగా ప్రసరించలేదు.

అనంతరం ఆర్యావర్తంలో అంతటా వ్యాపించిన గీర్వాణ భాషాభిమానంవల్ల నైతేనేమి, పైశాచీ ప్రాకృతాభిమానం సన్నగిల్లిపోవడంవల్ల నైతేనేమి పరిశిష్టమైన గుణాఢ్యుని పైశాచీ బృహత్కథకూడా శిలమై పోయింది.

అయితే సోమదేవుడు, క్షేమేంద్రుడు ఆ కథ గీర్వాణ వాణిలోని కనువదించారు. సోమదేవుడు తన అనువాదానికి కథాసరిత్సాగర మని నామకరణం చేశాడు. క్షేమేంద్రుని రచన బృహత్కథామంజరిగా ప్రసిద్ధి పొందింది.

సోమదేవుడు తన కావ్యం కాశ్మీరరాజ్ఞి ఆజ్ఞపై రచించినట్లు కథా సరిత్సాగర పీఠికలో తెలియజేసుకొన్నాడు.

ఎక్కడి ప్రతిష్ఠాన నగరం! ఎక్కడి కాశ్మీర శ్రీనగరం! విధి విలసితం విచిత్రం. చిత్ర విచిత్రమైన చరిత్రగతికి విద్వాంసు లనేకమైన కారణా లేకరువు పెట్టవచ్చును. బృహత్కథా మహాకావ్యం లీలావతీ దేవి 'మోదకై స్తాడయ!' అనే పరిహాస బీజంలో అవతరించి, కాశ్మీరరాజ్ఞి కటాక్ష వీక్షణాలంబనంతో ఈ లోకంలో నిలిచిందన్నా అతిశయోక్తి కాదేమో! ఎవరు చెప్పగలరు?

ఏది ఏమయినా గుణాఢ్యుని బృహత్కథ ప్రారంభించిన ముహూర్తం చాలా చెడ్డది. సంస్కృత ప్రాకృతాలు విసర్జించవలెనని ఆ మహాకవి పట్టిన శపథం వమ్మైపోయింది. ఆ కావ్యంలో ఆరుఖండా లగ్నిజ్వాల కాహుతి అయిపోయాయి. మిగిలిన భాగమైనా పైశాచీ భాషలోనైనా నిలవలేదు. ఆతడు విసర్జించవలెనని శపథంపట్టిన సంస్కృతంలోనే అది నిలిచింది. కేవలం ఆటవికుల ఆనందంకోసమే అది రచించ వలెననీ, రాజాస్థానాల జోలికైనా పోకూడదనీ గుణాఢ్యుడు సంకల్పించాడు. చిట్టచివరికది సాతవాహన చక్రవర్తి కర్పింపక తప్పలేదు. ఆంధ్రసాతవాహన చక్రవర్తికైనా అది సముద్ధరించిన అదృష్టం దక్కలేదు! కాశ్మీర మహారాజ్ఞికి మాత్రమే ఆ మహా గౌరవం దక్కింది.

అయితే గుణాఢ్యుడు చేసిన శపథంలో ఒక అంశం మాత్రమే నేటికీ యథార్థమై నిలిచింది. ఆ మహాకవి ఆరుమాసాలలో గీర్వాణ భాషాభ్యాసం దుస్సాధ్యమనీ, అధమం ఆరు సంవత్సరాలైనా పరిశ్రమిస్తే తప్ప గీర్వాణభాషా పాండిత్యం అసాధ్యమనీ అన్నాడు.

అధునాతన పండితమ్మన్యు లనేకులు ఆరుమాసాలు కూడా అక్కరలేకుండానే గీర్వాణ పాండిత్యం సాధించి ఉండవచ్చును!

అయితే గుణాఢ్యుని బృహత్కథ ఆధారముగా రచించిన కథా సరిత్సాగరం మాధుర్యం మాత్రం అధమం ఆరు సంవత్సరాలపాటైనా గీర్వాణ భాషాభ్యాసం చెయ్యనివారికి కేవలం గగనకుసుమమే!